

ӘДІЛЕТ

ISSN 2077-9860
e-ISSN 3136 – 3830

ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ

НАУЧНЫЕ ТРУДЫ “ӘДІЛЕТ”

SCIENTIFIC WORKS OF “ADILET”

№3 (105)

2026

Caspian University

Caspian University

КАСПИЙ ҚОҒАМДЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАСПИЙСКИЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
CASPIAN UNIVERSITY

ISSN 2077-9860
e-ISSN 3136 – 3830

ӘДІЛЕТТІҢ
ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ

НАУЧНЫЕ ТРУДЫ
«ӘДІЛЕТ»

SCIENTIFIC WORKS OF
«ADILET»

№3 (105) 2026

1996 ж. қаңтарынан бастап тоқсанына бір рет шығады
Выходит с января 1996 г. один раз в квартал
Issued from January 1996 once in quarter

Almaty / Алматы / Алматы
2026

Бас редактор
Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары құқық мектебінің деканы,
заң ғылымдарының докторы, профессор
Мороз Светлана Павловна

Жауапты редактор
PhD Докторы
Отарбаева Айна Болатқызы

Шығарушы редактор
заң ғылымдарының кандидаты,
Каспий қоғамдық университетінің қауымдастырылған профессоры
Калимбекова Әсел Рахатқызы

Редакциялық алқа

Акимбекова Меруерт Аминовна	<i>PhD докторы, Каспий қоғамдық университетінің профессоры</i>
Акимбекова Саида Аминовна	<i>Заң ғылымдарының докторы, Каспий қоғамдық университетінің академиялық профессоры</i>
Батырбай Нұрбол Мұхтарұлы	<i>PhD докторы, Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» ЖҚМ декан орынбасары</i>
Варуль Пауль	<i>Құқық докторы, Тарту университетінің профессоры (Эстония)</i>
Диденко Анатолий Григорьевич	<i>Заң ғылымдарының докторы, Каспий қоғамдық университетінің профессоры</i>
Елюбаев Жумагеллы	<i>Заң ғылымдарының докторы, Каспий қоғамдық университетінің академиялық профессоры</i>
Тамар Зарандиа	<i>Құқық докторы, И. Джавахишвили атындағы Тбилиси мемлекеттік университетінің профессоры (Грузия)</i>
Ильясова Куляш Муратовна	<i>Каспий қоғамдық университетінің Жеке құқықты зерттеу институтының бас ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының докторы, профессор</i>
Карагусов Фархад Сергеевич	<i>Каспий қоғамдық университетінің Жеке құқықты зерттеу институтының бас ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының докторы, профессор</i>
Караев Алипаша Агаханович	<i>Заң ғылымдарының кандидаты, Каспий қоғамдық университетінің Жария құқық ғылыми зерттеу институтының директоры</i>
Книппер Рольф	<i>Құқық докторы (ГФР), Каспий қоғамдық университетінің құрметті профессоры</i>
Кузнецова Наталия Семеновна	<i>Украинаның Құқық ғылымдары академиясының академигі, заң ғылымдарының докторы, профессор</i>
Максатов Нуржан Ришатұлы	<i>PhD, Каспий қоғамдық университеті «Әділет» жоғары құқық мектебінің қауымдастырылған профессоры, Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты Ғылыми қызмет департаментінің Экономика салалары және әлеуметтік сала заңнамасы бөлімінің бас ғылыми қызметкері</i>
Ниязова Анара Натүевна	<i>Қырғыз Республикасының білім саласының құрметті қызметкері, заң ғылымдарының докторы, профессор</i>
Нусенов Жолдасбек Муслимович	<i>Каспий қоғамдық университетінің ректоры, ҚазҰТҒА академигі, PhD</i>
Подопригора Роман Анатольевич	<i>ҚР Конституциялық Сотының судьясы, заң ғылымдарының докторы, профессор</i>
Самарходжаев Батыр Билялович	<i>Өзбекстан Республикасы Жоғары судьялар кеңесі жанындағы Судьялар жоғары мектебінің кафедра меңгерушісі, заң ғылымдарының докторы, профессор</i>
Степанова Татьяна Валерьевна	<i>з.ғ.д., профессор, И.И. Мечников атындағы Одесса ұлттық университеті Конституциялық құқық және әділет кафедрасының меңгерушісі (Одесса, Украина)</i>
Сулейменов Майдан Кунтуарович	<i>Жеке құқық ғылыми зерттеу институтының директоры, ҚР ҰҒА академигі, заң ғылымдарының докторы, профессор</i>
Тлешалиев Нурлан Даулеткулович	<i>PhD докторы, ҚР Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің Алматы қаласы бойынша департаментінің басқарма басысы</i>
Ханс-Йоахим Шрамм	<i>Құқық докторы, Висмар қолданбалы ғылымдар университетінің профессоры (ГФР)</i>
Эдвардас Юхневичус	<i>Құқық докторы, Гданьск университетінің Құқық және басқару факультетінің профессоры (Польша)</i>

Редакция мекен-жайы: 500000, Алматы қ., Достық д-лы 85 А.

E – mail: aina.bolatovna@gmail.com, akalimbekova@mail.ru. Сайт: <https://ojs.adlet-nt.kz>

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі Ақпарат және мұрағат комитетінің
2008 ж. 19 желтоқсан No. 9774-Ж куәлігі
«Каспий қоғамдық университетінің» жеке материалдарды қайта басуға, журналды басып шығаруға
және коммерциялық пайдалануға айрықша құқығы бар

«Әділеттің» ғылыми еңбектері, 2026. – № 3 (105). – 125 б. – Жылына 4 рет шығады.

© «Каспий қоғамдық университеті», 2026

Главный редактор
Декан Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета
доктор юридических наук, профессор
Мороз Светлана Павловна

Ответственный редактор
Доктор PhD
Отарбаева Айна Болатовна

Выпускающий редактор
кандидат юридических наук,
ассоциированный профессор Каспийского университета
Калимбаева Асель Рахатовна

Редакционная коллегия

Акимбекова Меруерт Аминовна	<i>Доктор PhD, профессор Каспийского общественного университета</i>
Акимбекова Саида Аминовна	<i>Доктор юридических наук, академический профессор Каспийского общественного университета</i>
Батырбай Нурбол Мұхтарұлы	<i>Доктор PhD, заместитель декана ВШП «Әділет» по научной и воспитательной работе Каспийского общественного университета</i>
Варуль Пауль	<i>Доктор права, профессор Тартуского университета (Эстония)</i>
Диденко Анатолий Григорьевич	<i>Доктор юридических наук, профессор Каспийского общественного университета</i>
Елюбаев Жумагелды Сакенович	<i>Доктор юридических наук, академический профессор Каспийского общественного университета</i>
Тамар Зарандия	<i>Доктор права, профессор Тбилисского государственного университета им. И. Джавахидовили</i>
Ильясова Куляш Муратовна	<i>Главный научный сотрудник НИИ частного права Каспийского общественного университета, доктор юридических наук, профессор</i>
Карагусов Фархад Сергеевич	<i>Д.ю.н., профессор, директор Школы права и государственного управления университета «Нархоз» (г. Алматы, Казахстан)</i>
Караев Алипаша Агаханович	<i>Кандидат юридических наук, директор НИИ публичного права Каспийского общественного университета</i>
Книппер Рольф	<i>Доктор права (ФРГ), почётный профессор Каспийского общественного университета</i>
Кузнецова Наталия Семеновна	<i>Академик Академии правовых наук Украины, доктор юридических наук, профессор, почётный профессор Каспийского общественного университета</i>
Максатов Нуржан Ришатович	<i>PhD, ассоциированный профессор Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета, главный научный сотрудник Отдела законодательства отраслей экономики и социальной сферы Департамента научной деятельности Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан</i>
Ниязова Анара Натугевна	<i>Заслуженный работник образования Кыргызской Республики, доктор юридических наук, профессор</i>
Нусенов Жолдасбек Муслимович	<i>Ректор Каспийского общественного университета, академик Казахской национальной академии естественных наук, PhD</i>
Подопригора Роман Анатольевич	<i>Судья Конституционного суда РК, доктор юридических наук, профессор</i>
Самарходжаев Батыр Билялович	<i>Заведующий кафедрой Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор</i>
Степанова Татьяна Валерьевна	<i>д.ю.н., профессор, заведующая кафедрой конституционного права и правосудия Одесского национального университета имени И.И. Мечникова (Одесса, Украина)</i>
Сулейменов Майдан Кунтуарович	<i>Директор НИИ частного права, академик Национальной академии наук Республики Казахстан, доктор юридических наук, профессор</i>
Тлешалиев Нурлан Даулеткулович	<i>Доктор PhD, руководитель управления профилактики коррупции Департамента Агентства Республики Казахстан по делам государственной службы по городу Алматы</i>
Ханс-Йоахим Шрамм	<i>Доктор права, профессор Висмарского университета прикладных наук: технологии, бизнеса и дизайна (ФРГ)</i>
Эдвардас Юхневичус	<i>Доктор права, профессор факультета права и управления Гданьского университета</i>

Адрес редакции: 500000, г. Алматы, пр. Достык 85 А.

Е – mail: aina.bolatovna@gmail.com, akalimbekova@mail.ru. Сайт: <https://ojs.adlet-nt.kz>

Свидетельство No. 9774-Ж от 19 декабря 2008 г. Министерство культуры и информации Республики Казахстан
Комитет информации и архивов
«Каспийскому общественному университету» принадлежат исключительные права на перепечатку отдельных материалов, издание и коммерческое использование журнала

Научные труды «Әділет», 2026. – № 3 (105). – 125 с. – Выходит 4 раза в год.

© «Каспийский общественный университет», 2026

Chief Editor
Dean of the Higher School of Law "Adilet" of the Caspian Public University,
Doctor of Legal Sciences, Professor
Moroz Svetlana Pavlovna

Executive editor
PhD
Otarbayeva Aina Bolatovna

Managing editor
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of Caspian University
Kalimbekova Assel Rakhatovna

Editorial board

Meruert Aminovna Akimbekova	<i>PhD, Professor, Caspian Public University</i>
Saida Aminovna Akimbekova	<i>Doctor of Law, Academic Professor at the Caspian Public University</i>
Nurbol Batyrbay	<i>PhD, Deputy Dean for Research and Educational Work of the Higher School of Law "Adilet" at the Caspian Public University</i>
Paul Varul	<i>Doctor of Law, Professor, University of Tartu (Estonia)</i>
Anatoly Grigoryevich Didenko	<i>Doctor of Law, Professor, Caspian Public University</i>
Zhumageldy Sakenovich Elyubaev	<i>Doctor of Law, Professor at the Caspian Public University</i>
Tamar Zarandia	<i>Doctor of Law, Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Georgia)</i>
Kulyash Muratovna Ilyasova	<i>Chief Researcher, Research Institute of Private Law, Caspian Public University, Doctor of Law, Professor</i>
Farkhad Sergeevich Karagusov	<i>Doctor of Law, Professor, Director of the School of Law and Public Administration at Narxoz University</i>
Alipasha Agakhanovich Karaev	<i>Candidate of Legal Sciences, Director of the Research Institute of Public Law at the Caspian Public University</i>
Rolf Knieper	<i>Doctor of Law (Germany), Honorary Professor at the Caspian Public University</i>
Nataliya Semyonovna Kuznetsova	<i>Academician of the Academy of Legal Sciences of Ukraine, Doctor of Law, Professor</i>
Maxatov Nurzhan Rishatovich	<i>PhD, Associate Professor of the Adilet Higher School of Law, Caspian Public University, Chief Researcher of the Department of Legislation of Economic Sectors and the Social Sphere, Scientific Activity Department at the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan</i>
Anara Natuevna Niyazova	<i>Honored Worker of Education of the Kyrgyz Republic, Doctor of Law, Associate Professor</i>
Zholdasbek Muslimovich Nusenov	<i>Rector of Caspian Public University, Academician of the Kazakh National Academy of Natural Sciences, PhD</i>
Roman Anatolyevich Podoprighora	<i>Judge of the Constitutional Court of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Law, Professor</i>
Batyr Bilyalovich Samarkhodzhaev	<i>Head of the Department at the Higher School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor</i>
Stepanova Tetiana Valeryevna	<i>Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Constitutional Law and Justice at Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine)</i>
Maidan Kuntuarovich Suleimenov	<i>Director of the Research Institute of Private Law, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Law, Professor</i>
Tleshaliev Nurlan Dauletikulovich	<i>PhD, Head of the Anti-Corruption Prevention Department of the Agency for Civil Service Affairs of the Republic of Kazakhstan (Almaty City)</i>
Hans-Joachim Schramm	<i>Doctor of Law, Professor at Wismar University of Applied Sciences (Germany)</i>
Edvardas Juchnevicius	<i>Doctor of Law, Professor, Faculty of Law and Administration, University of Gdańsk (Poland)</i>

Postal address: 85 A, Dostyk avenue, Almaty, Kazakhstan

E – mail: aina.bolatovna@gmail.com, akalimbekova@mail.ru. Web - site: <https://ojs.adilet-nt.kz>

Certificate No. 9774-Zh from December 19, 2008 Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan
Committee for Information and Archives

«Caspian Public University» owns the exclusive rights to reprint
certain materials, publish and use the journal commercially

Scientific works of "Adilet", 2026. – No. 3 (105). – 125 pp. – Published quarterly.

МАЗМҰНЫ

МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ. КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ

<i>Қасымхан М.Е., Алексенко А.А., Грек Е.Н Автономды жасанды интеллект жағдайында құқықтық жауапкершілік қағидаттарының трансформациясы: теориялық-құқықтық талдау .....</i>	<i>10</i>

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСС

<i>Гуан Я., Ванг К. Медициналық деректердің шекарааралық ағынын құқықтық реттеу: жүйелі әдебиеттерге шолу.....</i>	<i>24</i>
<i>Селиванова Е.С. Жасанды интеллект келтірген зиян үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілік және тәуекелдерді бөлу тетіктері .....</i>	<i>36</i>
<i>Сүлейменов Н.С. Жасанды интеллект көмегімен жасалған туындылардағы адамның шығармашылық үлесі: анықтау мен дәлелдеу қиындықтары .....</i>	<i>44</i>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚТАНУ

<i>Тен В.В. Қазақстан Республикасы мен Ұлыбританиядағы лотереялар және лотереялық қызмет туралы заңнамаға салыстырмалы-құқықтық талдау .....</i>	<i>53</i>
<i>Чжэн С. Қытай қылмыстық құқығындағы «азаматтардың жеке ақпараттарын бұзу» қылмысының шектеулі қолданылуы .....</i>	<i>61</i>

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС. АҚПАРАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗДІК

<i>Жүсіпбекова А.М., Киселёва Е.В. Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 367-бабының жаңа редакциясындағы пара ұсыну және уәде беру: қысқартылған құрам, ерікті бас тарту және жазаны саралау мәселелері.....</i>	<i>73</i>
<i>Хан В.В. Сотқа дейінгі қылмыстық іс жүргізудің тергеу моделінің еуразиялық типологиясы .....</i>	<i>82</i>
<i>Бохан А.П. Қылмыс нысанасын анықтаудың даулы мәселелері 242 РФ ҚК және біліктілік ерекшеліктері .....</i>	<i>91</i>
<i>Алмаганбетов П. Ұрлықтың криминалистік сипаттамасының ерекшеліктері .....</i>	<i>98</i>

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. КОНСТИТУЦИОННОЕ И АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

<i>Касымхан М.Е., Алексенко А.А., Грек Е.Н. Трансформация принципов юридической ответственности в условиях автономного искусственного интеллекта: теоретико-правовой анализ .....</i>	<i>10</i>

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС

<i>Гуан Я., Ванг К. Правовое регулирование трансграничного потока медицинских данных: систематический обзор литературы .....</i>	<i>24</i>
<i>Селиванова Е.С. Гражданско-правовая ответственность и механизмы распределения риска за вред, причиненный искусственным интеллектом.....</i>	<i>36</i>
<i>Сулейменов Н.С. Творческий вклад человека в произведения, созданные с помощью искусственного интеллекта: проблемы определения и доказывания .....</i>	<i>44</i>

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО И СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВОВЕДЕНИЕ

<i>Тен В.В. Сравнительно-правовой анализ законодательства о лотереях и лотерейной деятельности Республики Казахстан и Великобритании .....</i>	<i>53</i>
<i>Чжэн С. Ограниченное применение преступления «нарушение права на личную информацию граждан» в уголовном праве Китая .....</i>	<i>61</i>

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО И БЕЗОПАСНОСТЬ

<i>Жусипбекова А.М., Киселёва Е.В. Предложение и обещание взятки в новой редакции ст. 367 УК Республики Казахстан: проблемы усеченного состава, добровольного отказа и дифференциации наказания .....</i>	<i>73</i>
<i>Хан В.В. Евразийская типология следственной модели досудебного уголовного производства.....</i>	<i>82</i>
<i>Бохан А.П. Спорные вопросы определения предмета преступления ст. 242 УК РФ и особенности квалификации .....</i>	<i>91</i>
<i>Алмаганбетов П. Особенности криминалистической характеристики краж.....</i>	<i>98</i>

CONTENTS

THEORY OF STATE AND LAW. CONSTITUTIONAL AND ADMINISTRATIVE LAW

<i>Kasymkhan M.E., Alekseenko A.A., Grek E.N. Transformation of the Principles of Legal Responsibility in the Context of Autonomous Artificial Intelligence: a Theoretical and Legal Analysis</i>	10

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE

<i>Guan Y., Wang Q. Legal Regulation of Cross-Border Flow of Health and Medical Data: a Systematic Literature Review</i>	24
<i>Selivanova E.S. Civil Liability and Risk Sharing Mechanisms for Harm Caused by Artificial Intelligence</i>	36
<i>Suleimenov N.S. Human Creative Contribution to Works Generated with the Use of Artificial Intelligence: Issues of Definition and Proof</i>	44

INTERNATIONAL LAW AND COMPARATIVE LEGAL STUDIES

<i>Ten V.V. Comparative Legal Analysis of Legislation on Lotteries and Lottery Activities in the Republic of Kazakhstan and the United Kingdom</i>	53
<i>Zheng X. The Restricted Application of The Crime of “Infringement of Citizens' Personal Information” in Chinese Criminal Law</i>	61

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURE. INFORMATION LAW AND SECURITY

<i>Zhussipbekova A.M., Kiseleva E.V. Offer and Promise of a Bribe under the New Version of Article 367 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan: Issues of a Truncated Corpus Delicti, Voluntary Renunciation, and Differentiation of Punishment</i>	73
<i>Khan V.V. Eurasian Typology of Investigative Model of Pre-Trial Criminal Proceedings</i>	82
<i>Bohan A.P. Controversial Issues of Determining the Subject of Crime Art. 242 of the Criminal Code of the Russian Federation and Peculiarities of Qualification</i>	91
<i>Almaganbetov P. Peculiarities of the Forensic Characterization of Theft</i>	98

I – бөлім

**МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ТЕОРИЯСЫ.
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ**

Раздел I

**ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА.
КОНСТИТУЦИОННОЕ И АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО**

Section I

**THEORY OF STATE AND LAW. CONSTITUTIONAL AND
ADMINISTRATIVE LAW**

М.Е. Касымхан^{1*} , А.А. Алексенко² , Е.Н. Грек³

¹ магистр юридических наук, сеньор-лектор Высшей школы права «Эділет» Каспийского общественного университета, (г. Алматы, Казахстан)

ORCID ID: 0009-0009-8389-0232, e-mail: mkasymxanova@inbox.ru

² магистр юридических наук, сеньор-лектор Высшей школы права «Эділет» Каспийского общественного университета (г. Алматы, Казахстан) ORCID ID: 0009-0004-2335-4060; e-mail: a.zairova@cu.edu.kz

³ Phd, юристконсультант Алматинской городской палаты юридических консультантов «Эгида» (Алматы, Казахстан) e-mail: e.grek@cu.edu.kz

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРИНЦИПОВ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ АВТОНОМНОГО ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Аннотация. Статья посвящена теоретико-правовому анализу трансформации фундаментальных принципов юридической ответственности под воздействием автономных систем искусственного интеллекта. Актуальность исследования обусловлена качественным изменением социальной реальности, в которой алгоритмические системы всё чаще выступают не пассивным инструментом, а активным элементом правоотношений, способным самостоятельно принимать решения в условиях неопределённости. В работе обосновывается, что сохранение антропоцентрической модели ответственности при фактической автономности алгоритмов порождает системное противоречие: классические институты вины, причинной связи и субъекта правонарушения перестают адекватно описывать механизм причинения вреда. Автор выделяет три уровня трансформации правовой конструкции ответственности: 1) изменение структуры субъектного состава (появление «алгоритмического посредничества»); 2) деформация причинно-следственной связи (многоуровневый, вероятностный и непрозрачный характер алгоритмических решений); 3) размывание критериев вины (неопределённость границ между умыслом, неосторожностью и «технологически неизбежной ошибкой»). Сформулированы предложения по эволюционной адаптации института юридической ответственности к реалиям цифровой эпохи, включая внедрение принципа технологической нейтральности, закрепление стандартов прозрачности алгоритмов и введение дифференцированных режимов ответственности в зависимости от степени автономности системы. Автор приходит к выводу, что технологическое развитие не отменяет необходимости правовой ответственности как таковой, но требует её концептуального переосмысления: ответственность остаётся категорией человеческой, однако механизмы её реализации должны быть адекватны новой технологической реальности.

Ключевые слова: юридическая ответственность, искусственный интеллект, автономные системы, субъект правоотношения, причинно-следственная связь, вина, алгоритмическая непрозрачность, принципы права, цифровая трансформация права.

Введение

Стремительная интеграция систем искусственного интеллекта (ИИ) в государственное управление, финансовый сектор и промышленность знаменует переход к качественно новому технологическому

укладу. Наряду с автоматизацией и оптимизацией процессов, цифровизация генерирует обратный эффект – формирует новые риски для правопорядка. Современные алгоритмы, способные генерировать контент, имитировать личность и прогнозировать

* Corresponding author: mkasymxanova@inbox.ru

поведение, становятся доступным инструментом криминальной деятельности.

В научной литературе и правоприменительной практике остро обозначился разрыв между технологическими возможностями ИИ и существующими уголовно-правовыми механизмами. Возникают фундаментальные вопросы: как квалифицировать деяния, если традиционные способы преступлений (мошенничество, вымогательство) цифровизируются? Как устанавливать субъект и вину в условиях автономности алгоритма и трансграничности цифровых следов?

Цель настоящей работы заключается в комплексном анализе уголовно-правовых и уголовно-процессуальных проблем противодействия преступлениям, совершаемым с использованием ИИ, а также в выработке предложений по адаптации законодательства Республики Казахстан к вызовам цифровой эпохи. Достижение цели предполагает решение задач:

- а) анализ трансформации способа совершения преступления под воздействием ИИ;
- б) выявление особенностей доказывания и расследования;
- в) оценка судебных перспектив и процессуальных гарантий.

Методы и материалы

Нормативно-эмпирическую базу исследования составили систематизированные источники трёх уровней: материально-правовые и процессуальные нормы (Уголовный кодекс Республики Казахстан, Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, Закон «О персональных данных и их защите», стратегические документы в сфере цифровизации); правоприменительные материалы (обзоры судебной практики Верховного Суда РК по делам о киберпреступлениях, отдельные приговоры и определения судов первой и апелляционной инстанций, связанные с использованием генеративных нейросетей и дипфейк-технологий); а также доктринальные источники – труды казахстанских и зарубежных учёных в области уголовного

права, цифровой криминалистики и алгоритмической этики, включая аналитические отчёты международных организаций (Совет Европы, ООН) и рекомендации в рамках Будапештской конвенции о киберпреступности.

Методологический инструментарий работы построен на сочетании общенаучных и специально-юридических методов познания. Диалектический и системно-структурный методы позволили рассмотреть искусственный интеллект как динамически развивающееся явление в системе общественных отношений, а формально-юридический и сравнительно-правовой – осуществить толкование действующих норм и сопоставить казахстанские подходы с международными стандартами. Метод анализа правоприменительной практики и юридическая герменевтика использованы для выявления устойчивых судебных позиций по вопросам допустимости цифровых доказательств и установления формы вины; элементы криминалистического анализа – при изучении механизмов фиксации электронных носителей, лог-файлов и хеш-сумм в досудебном производстве. Исследование проведено поэтапно: от нормативного и доктринального обзора – к идентификации правовых пробелов и формулированию предложений по эволюционной адаптации уголовного и процессуального законодательства к технологическим реалиям цифровой эпохи.

Результаты и обсуждение

Современное развитие цифровых технологий обусловило необходимость правового осмысления феномена искусственного интеллекта (далее – ИИ) в контексте уголовного судопроизводства. В законодательстве Республики Казахстан на сегодняшний день отсутствует единое легальное определение искусственного интеллекта в уголовно-правовом смысле, однако в стратегических и программных документах ИИ рассматривается как совокупность технологий машинного обучения, обработки больших данных и автоматизированного принятия решений [1].

С точки зрения уголовного права ИИ не

является субъектом преступления, поскольку согласно ст. 15 Уголовного кодекса Республики Казахстан (далее – УК РК) субъектом преступления признаётся физическое вменяемое лицо, достигшее установленного законом возраста.¹ Следовательно, искусственный интеллект может рассматриваться исключительно как средство совершения преступления либо как инструмент реализации преступного умысла [2].

В этом контексте особо значение приобретают факультативные признаки объективной стороны, в которых способ совершения уголовных правонарушений традиционно понимается как приемы и методы, используемые при совершении общественно опасных деяний.

Применение ИИ существенно трансформирует содержание способа совершения уголовных правонарушений. Если ранее технические средства играли лишь вспомогательную роль, то в нынешних реалиях интеллектуальные системы способны к анализу информации, моделированию поведения жертвы, адаптации сценариев воздействия и автоматизации противоправных процессов. Это придает способу преступления новые характеристики: интеллектуализированность, масштабируемость, персонализацию и высокую латентность.

Одним из наиболее распространённых направлений криминального использования ИИ является автоматизированная рассылка сообщений, направленных на получение персональных и конфиденциальных данных. Генеративные модели позволяют создавать фишинговые письма, сообщения в мессенджерах и социальных сетях, имитирующие стиль банков, государственных органов или конкретных должностных лиц. Такие действия при признаках хищения могут образовывать состав мошенничества (ст.190 УК РК), поскольку направлены на завладение чужим имуществом путем обмана или злоупотребления доверием. Использование ИИ в данном случае усложняет способ

совершения преступления, поскольку включает предварительный анализ цифрового профиля потерпевшего и персонализацию обмана [3].

Незаконное собирание и обработка персональных данных с применением алгоритмов машинного обучения могут подпадать под признаки ст. 147 УК РК (Нарушение неприкосновенности частной жизни и законодательства Республики Казахстан о персональных данных и их защите), а также ст. 205 УК РК (Неправомерный доступ к информации), ст. 206 УК РК (Неправомерное уничтожение или модификация информации), ст. 210 УК РК (Создание, использование или распространение вредоносных компьютерных программ и программных продуктов).

Особую общественную опасность представляют технологии создания дипфейков – реалистичных аудио- и видеоматериалов, сформированных с использованием нейросетей. Их использование возможно при совершении мошенничества (ст. 190 УК РК), вымогательства (ст. 194 УК РК), оскорбления (ст. 131 УК РК). В данном случае способ совершения уголовных правонарушений приобретает качественно иную форму: обман или угроза реализуются посредством визуально – аудиальной имитации реальности, что усиливает психологическое воздействие на потерпевшего и затрудняет выявление фальсификации.

ИИ также может использоваться при создании и модификации вредоносных программ, предназначенных для обхода систем информационной безопасности. Такие действия могут квалифицироваться по ст. 206 УК РК (Неправомерное уничтожение или модификация информации), ст. 210 УК РК (Создание, использование или распространение вредоносных компьютерных программ и программных продуктов).² Характерной особенностью способа совершения преступления в данном случае является его адаптивность: алгоритмы способны автоматически изменять код в

¹ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> (дата обращения: 19.05.2026).

² Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК.

зависимости от параметров атакуемой системы, что повышает устойчивость к обнаружению.

С теоритической точки зрения применение ИИ свидетельствует о высоком уровне предварительной подготовки и интеллектуализации преступной деятельности.

Алгоритмическое моделирование, прогнозирование поведения жертвы, анализ уязвимостей информационных систем указывают на целенаправленный и продуманный характер действий виновного лица, что имеет значение для установления формы вины и оценки степени общественной опасности. Таким образом, ИИ не изменяет конструкцию состава преступления, однако существенно трансформирует способ его совершения, усиливая его технологическую сложность и масштаб.

В уголовном процессе ключевым является установление обстоятельств, подлежащих доказыванию. В соответствии со ст. 113 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан (далее – УПК РК) подлежат доказыванию событие преступления, виновность лица, форма вины, мотивы, характер и размер вреда.³ При использовании ИИ возникает усложнённая модель причинно-следственной связи между действиями лица и наступившими последствиями.

Таким образом, доказательная деятельность по делам, связанным с использованием ИИ, предполагает установление:

1. факта использования ИИ;
2. характера вмешательства человека в работу системы;
3. степени автономности алгоритма;
4. наличия умысла либо неосторожности у лица.

Особенность предмета доказывания заключается в необходимости установления технологического механизма совершения преступления. Например, при совершении мошенничества с использованием алгоритмов генеративного ИИ (создание поддельных голосов, видео – deepfake) следствие обязано

доказать не только факт обмана, но и то, что обвиняемый осознавал применение ИИ как инструмента воздействия на потерпевшего.

В соответствии со ст. 111 УПК РК доказательствами являются любые фактические данные, на основе которых суд, прокурор, следователь устанавливают наличие или отсутствие обстоятельств, подлежащих доказыванию. В делах данной категории такими доказательствами чаще всего выступают:

- цифровые лог-файлы;
- серверные журналы;
- результаты компьютерно-технической экспертизы;
- заключения специалистов в области машинного обучения;
- данные телекоммуникационных соединений.

Проблема заключается в допустимости и относимости таких доказательств. Согласно ст. 112 УПК РК доказательства признаются допустимыми, если получены в соответствии с требованиями закона. Нарушение порядка изъятия цифровых носителей либо отсутствие санкции суда на доступ к данным может повлечь признание доказательств недопустимыми.

Кроме того, специфика ИИ предполагает наличие так называемой «алгоритмической непрозрачности» (black box problem), когда невозможно полностью объяснить логику принятия решений системой. Это ставит под сомнение полноту установления причинно-следственной связи и требует привлечения экспертов.

Цифровые доказательства в делах, связанных с ИИ, занимают центральное место. УПК РК не содержит отдельного института «цифровых доказательств», однако нормы о вещественных доказательствах (ст. 118 УПК РК) применимы к электронным носителям информации.

Судебная практика Республики Казахстан демонстрирует, что электронные данные (переписка, логи, IP-адреса) признаются допустимыми доказательствами при условии соблюдения процедуры их фиксации и изъятия. В делах о

³ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V. URL:

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата обращения: 19.05.2026).

киберпреступлениях органы следствия активно используют компьютерно-технические экспертизы.

Особенность доказывания по делам с ИИ заключается в необходимости:

- установления подлинности цифровых данных;
- подтверждения отсутствия их изменения;
- фиксации времени и последовательности операций.

Для этого применяется цифровая криминалистика (digital forensics), обеспечивающая сохранение цепочки хранения доказательств (chain of custody).

Ключевой уголовно-правовой проблемой является установление формы вины. Согласно ст. 19 УК РК лицо подлежит уголовной ответственности только за те общественно опасные деяния, в отношении которых установлена его вина ⁴.

Если преступление совершено с использованием автономной системы, необходимо доказать:

- имел ли обвиняемый умысел на использование ИИ для преступных целей;
- осознавал ли он общественную опасность последствий;
- мог ли предвидеть результат функционирования алгоритма.

Например, если разработчик создал ИИ-систему, впоследствии использованную третьими лицами для незаконного доступа к информации, возникает вопрос о пределах ответственности разработчика.

Суд должен разграничить:

- 1.умышленное использование ИИ;
- 2.преступную небрежность;
- 3.отсутствие вины вследствие непредвиденности результата.

В судебной практике Республики Казахстан по делам о киберпреступлениях (ст. 205-213 УК РК) уже выработаны подходы к оценке цифровых доказательств. Однако дела, где ИИ выступает активным инструментом преступления (генерация поддельных данных, автоматизированный фишинг), требуют дальнейшей методологической разработки.

Суд, руководствуясь ст. 125 УПК РК, оценивает доказательства, по внутреннему убеждению ⁵. При этом необходима:

- всесторонность исследования;
- сопоставление экспертных заключений;
- проверка альтернативных версий.

Особую роль играет состязательность сторон: защита вправе ходатайствовать о повторной или дополнительной экспертизе.

Республика Казахстан участвует в международном сотрудничестве в сфере борьбы с киберпреступностью. Подходы к доказыванию цифровых преступлений формируются с учётом международных рекомендаций, включая положения Будапештской конвенции о киберпреступности ⁶.

Международная практика подчёркивает необходимость:

- технологической нейтральности законодательства;
- сохранения баланса между эффективностью расследования и защитой прав человека;
- прозрачности алгоритмических решений.

Доказывание по делам о преступлениях, совершённых с использованием ИИ, характеризуется высокой степенью технологической сложности и требует адаптации традиционных процессуальных механизмов. Основные проблемы связаны с установлением причинно-следственной связи, формы вины и допустимости цифровых доказательств. Совершенствование законодательства Республики Казахстан должно учитывать особенности алгоритмических систем и развитие цифровой криминалистики.

Расследование преступлений, совершённых с применением искусственного интеллекта, характеризуется высокой технологической сложностью и необходимостью сочетания уголовно-процессуальных норм с цифровой криминалистикой [4]. В соответствии со ст. 24 УПК РК суд, прокурор, следователь обязаны

⁴ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК.

⁵ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V.

⁶ Конвенция о киберпреступности (Будапешт, 23 ноября 2001 года). URL: https://prg.kz/document/?doc_id=30170556 (дата обращения: 19.05.2026).

принять все предусмотренные законом меры для всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств дела ⁷.

Использование ИИ как средства совершения преступления усложняет установление:

- механизма преступления;
- роли конкретных лиц;
- характера взаимодействия человека и алгоритма;
- места совершения преступления (особенно при трансграничном характере деяния).

В делах данной категории следствие сталкивается с тем, что алгоритмические системы могут функционировать автономно, используя распределённые вычислительные мощности и облачные инфраструктуры, размещённые за пределами Республики Казахстан.

Основанием для начала досудебного расследования является наличие достаточных данных, указывающих на признаки уголовного правонарушения (ст. 179 УПК РК). При использовании ИИ первичная информация может поступать:

- от потерпевших (например, жертвы deepfake-мошенничества);
- от финансовых организаций;
- от подразделений по борьбе с киберпреступностью;
- в рамках оперативно-розыскной деятельности.

Квалификация преступления осуществляется по соответствующим статьям УК РК. В зависимости от характера деяния это могут быть:

- мошенничество (ст. 190 УК РК);
- незаконный доступ к информации (ст. 205 УК РК);
- создание, использование или распространение вредоносных компьютерных программ и программных продуктов (ст. 210 УК РК);
- Нарушение неприкосновенности частной жизни и законодательства Республики Казахстан о персональных данных и их защите (ст. 147 УК РК) ⁸.

Особенность квалификации заключается

в том, что ИИ не образует самостоятельного состава преступления, а выступает способом или средством его совершения. Следователь обязан установить форму вины лица (ст. 19 УК РК) и доказать, что использование ИИ носило осознанный характер.

Согласно ст. 221-232 УПК РК осмотр места происшествия, обыск и выемка проводятся с соблюдением процессуальных гарантий. При расследовании преступлений с применением ИИ ключевым объектом изъятия становятся: серверы, жёсткие диски, мобильные устройства, облачные аккаунты, исходный код программ.

Особенность заключается в необходимости сохранения целостности цифровых данных. Нарушение процедуры изъятия может привести к признанию доказательств недопустимыми (ст. 112 УПК РК).

Следователь обязан обеспечить:

- фиксацию времени изъятия;
- создание копий с применением хеш-сумм;
- документирование состояния носителей.

В соответствии с УПК РК доступ к информации, содержащейся в информационных системах, допускается на основании санкции следственного судьи. Это особенно актуально при работе с облачными ИИ-сервисами.

Проблема возникает в случае размещения серверов за пределами Казахстана. В таких ситуациях применяется механизм международной правовой помощи в соответствии с гл. 59 УПК РК.

В делах с использованием ИИ судебная экспертиза приобретает ключевое значение. Согласно ст. 272 УПК РК экспертиза назначается, если для установления обстоятельств дела необходимы специальные знания.

На практике назначаются:

- компьютерно-техническая экспертиза;
- телекоммуникационная экспертиза;
- автороведческая экспертиза (при анализе текстов, созданных ИИ);
- фоноскопическая экспертиза (при

⁷ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V.

⁸ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК.

deepfake-аудио).

Эксперт устанавливает:

- использовались ли алгоритмы машинного обучения;
- имело ли место вмешательство человека;
- возможно ли было прогнозирование результата.

Особую сложность представляет оценка «автономности» алгоритма. Следствие должно доказать, что лицо либо запрограммировало ИИ на противоправные действия, либо сознательно допустило их совершение.

В расследовании преступлений данной категории активно используются меры негласного следствия (глава 30 УПК РК):

- снятие информации с каналов связи;
- мониторинг сетевой активности;
- контроль электронных сообщений.

При этом необходимо соблюдать принцип соразмерности и недопустимости вмешательства в частную жизнь сверх необходимого⁹.

Использование ИИ нередко предполагает трансграничный характер преступлений. Республика Казахстан взаимодействует с другими государствами в рамках договоров о правовой помощи.

Согласно ст. 557 УПК РК органы Казахстана исполняют международные поручения о производстве следственных действий. В делах, связанных с ИИ, это особенно важно при:

- получении данных от иностранных IT-компаний;
- установлении IP-адресов;
- изъятии серверных логов.

Основные проблемы:

1. Недостаточная техническая подготовка следователей.
2. Отсутствие унифицированных методик расследования преступлений с применением ИИ.
3. Сложности доказывания умысла.
4. Алгоритмическая непрозрачность (black box).

В целях совершенствования предлагается:

- разработка методических рекомендаций Генеральной прокуратуры РК;
- создание специализированных подразделений по расследованию преступлений с применением ИИ;
- повышение квалификации следователей;
- законодательное закрепление понятия цифровых доказательств.

Расследование преступлений с применением ИИ требует комплексного подхода, сочетающего нормы УПК РК, положения УК РК и достижения цифровой криминалистики. Особое значение имеют процессуальные гарантии законности получения цифровых доказательств, международное сотрудничество и судебная экспертиза. Без адаптации процессуальных механизмов к реалиям цифровой эпохи эффективное противодействие таким преступлениям невозможно.

Судебное разбирательство по делам о преступлениях, совершённых с использованием искусственного интеллекта, осуществляется на основе общих принципов уголовного процесса Республики Казахстан. В соответствии со ст. 11 УПК РК правосудие по уголовным делам осуществляется только судом.

При этом сохраняют своё значение фундаментальные принципы:

- законность (ст. 10 УПК РК);
- состязательность и равноправие сторон (ст. 23 УПК РК);
- презумпция невиновности (ст. 19 УПК РК);
- обеспечение права на защиту (ст. 26 УПК РК).

Использование ИИ как средства совершения преступления не изменяет сущности судебного разбирательства, однако существенно усложняет процесс оценки доказательств и реализацию процессуальных гарантий.

В соответствии со ст. 125 УПК РК суд оценивает доказательства по своему внутреннему убеждению на основе всестороннего, полного и объективного исследования всех обстоятельств дела.

⁹ Конституция Республики Казахстан принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года. URL:

https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ (дата обращения: 19.05.2026).

В делах, связанных с применением ИИ, суду приходится исследовать:

- цифровые логи;
- алгоритмические модели;
- экспертные заключения;
- данные облачных сервисов;
- результаты компьютерно-технической экспертизы.

Особую сложность представляет проблема «алгоритмической непрозрачности» – невозможности полного объяснения механизма принятия решений ИИ. Суд не вправе основывать обвинительный приговор на предположениях (ст. 19 УПК РК), поэтому заключение эксперта должно быть ясным, мотивированным и поддающимся проверке.

В судебной практике по делам о киберпреступлениях Верховный Суд Республики Казахстан указывает на необходимость тщательной проверки допустимости цифровых доказательств и соблюдения процессуального порядка их получения¹⁰.

Судебная экспертиза в делах с применением ИИ приобретает ключевое значение. Согласно ст. 287 УПК РК суд вправе назначить дополнительную или повторную экспертизу, если заключение эксперта является неполным или вызывает сомнения.

Защита вправе:

- заявлять ходатайства о назначении альтернативной экспертизы;
- допрашивать эксперта в судебном заседании;
- представлять заключения специалистов.

Таким образом, обеспечивается принцип состязательности сторон.

Особое значение имеет квалификация эксперта. В условиях сложных алгоритмических систем суд должен убедиться в компетентности эксперта в области машинного обучения и цифровой криминалистики.

Право на защиту гарантируется ст. 13 Конституции Республики Казахстан и ст. 26 УПК РК. В делах, связанных с ИИ, реализация данного права осложняется технической

сложностью доказательственной базы.

Для обеспечения эффективной защиты необходимо:

1. Предоставление стороне защиты полного доступа к цифровым материалам дела.

2. Обеспечение возможности привлечения независимых специалистов.

3. Разъяснение обвиняемому сути предъявленных ему цифровых доказательств.

Если обвиняемый не обладает специальными знаниями, суд обязан обеспечить перевод сложной технической информации в доступную форму, иначе нарушается принцип справедливого судебного разбирательства.

Согласно ст. 77 Конституции Республики Казахстан лицо считается невиновным, пока его вина не будет доказана в предусмотренном законом порядке и установлена вступившим в законную силу приговором суда¹¹.

В делах о преступлениях с использованием ИИ существует риск «технологического детерминизма», когда сам факт использования сложной системы воспринимается как доказательство виновности. Однако обязанность доказывания лежит на стороне обвинения.

Суд не вправе перекладывать на обвиняемого обязанность доказывать отсутствие контроля над алгоритмом или невозможность предвидения его действий.

Использование ИИ часто связано с обработкой больших массивов персональных данных. Согласно ст. 18 Конституции РК каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни.

Закон Республики Казахстан «О персональных данных и их защите» предусматривает необходимость соблюдения режима конфиденциальности при сборе и использовании информации¹².

В судебном процессе это означает:

- ограничение разглашения персональных данных;
- проведение закрытых судебных заседаний при наличии оснований (ст. 29 УПК

¹⁰ Изменения по вопросам кибербезопасности, информационных систем и документооборота в судах. URL: https://prg.kz/document/?doc_id=34024140&pos=0;0 (дата обращения: 19.05.2026).

¹¹ Конституция Республики Казахстан принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года.

¹² Закон Республики Казахстан «О персональных данных и их защите» от 21 мая 2013 года.

РК);

– обеспечение баланса между публичностью процесса и защитой частной жизни.

Республика Казахстан признаёт международные стандарты в сфере прав человека. Ст. 4 Конституции РК закрепляет приоритет международных договоров над национальным законодательством.

Международная практика подчёркивает необходимость прозрачности алгоритмических систем, используемых в уголовном процессе, и запрета принятия решений исключительно на основе автоматизированной обработки данных.

В условиях цифровизации судебная система должна исключить возможность использования ИИ как самостоятельного «судьи». Технологии могут выступать вспомогательным инструментом, но окончательное решение всегда принимает человек – судья.

В целях совершенствования судебного разбирательства по делам данной категории целесообразно:

- разработать методические рекомендации для судей по оценке цифровых доказательств;
- предусмотреть специализированное обучение судей в области ИИ;
- закрепить в УПК РК понятие цифровых доказательств;
- установить стандарты прозрачности алгоритмических систем.

Развитие правоприменительной практики должно идти по пути усиления гарантий личности при одновременном повышении эффективности правосудия.

Судебное разбирательство по делам о преступлениях, совершённых с использованием искусственного интеллекта, требует адаптации традиционных процессуальных механизмов к цифровым реалиям. При этом базовые принципы уголовного судопроизводства Республики Казахстан сохраняют свою фундаментальную роль.

Главной задачей суда является обеспечение баланса между эффективностью правосудия и защитой прав личности, исключение автоматизированного правосудия и недопустимость обвинительного уклона,

основанного на технологической сложности дела.

Стремительное развитие технологий искусственного интеллекта радикально трансформирует социальную реальность, формируя новые формы общественных отношений, цифровые модели взаимодействия и принципиально иные способы осуществления как законной, так и противоправной деятельности. Искусственный интеллект перестал быть исключительно инструментом автоматизации процессов и превратился в самостоятельный технологический фактор, способный оказывать значительное влияние на принятие решений, обработку информации и моделирование поведения. В этой связи закономерно возникает вопрос о его роли в механизме преступления и о пределах уголовной ответственности при использовании ИИ в противоправных целях.

В первой части статьи, выполненной с позиции уголовного права, было обосновано, что искусственный интеллект не может рассматриваться в качестве самостоятельного субъекта преступления в рамках действующего законодательства Республики Казахстан. В соответствии с УК РК субъектом уголовной ответственности признаётся физическое вменяемое лицо, достигшее установленного законом возраста. Следовательно, ИИ в современных правовых условиях выступает исключительно как средство совершения преступления либо как инструмент реализации преступного умысла человека. Материально-правовой анализ показал, что основная проблема заключается не в признании ИИ субъектом права, а в правильной квалификации деяния, установлении формы вины, разграничении умысла и неосторожности, а также определении границ ответственности разработчиков, операторов и пользователей алгоритмических систем.

Однако уголовно-правовое регулирование не может быть эффективным без адекватного процессуального механизма его реализации. Именно поэтому вторая часть исследования была посвящена уголовно-процессуальным аспектам — доказыванию, расследованию и судебному разбирательству по делам о преступлениях, совершённых с

использованием искусственного интеллекта.

Проведённый процессуальный анализ позволяет сделать вывод о том, что внедрение ИИ в сферу преступной деятельности не разрушает фундаментальных принципов уголовного судопроизводства Республики Казахстан, но существенно усложняет их практическую реализацию. Принципы законности, презумпции невиновности, состязательности сторон, обеспечения права на защиту и недопустимости доказательств, полученных с нарушением закона, сохраняют свою абсолютную ценность. Вместе с тем их применение в условиях цифровизации требует новых методологических подходов.

Во-первых, специфика преступлений с использованием ИИ трансформирует структуру предмета доказывания. Если в традиционных преступлениях причинно-следственная связь прослеживается относительно непосредственно, то при использовании автономных алгоритмов возникает многоуровневая модель взаимодействия человека и технологии. Следствию и суду необходимо установить не только факт противоправного результата, но и характер программирования, степень вмешательства человека, возможность предвидения последствий, а также уровень автономности системы. Тем самым процесс доказывания приобретает технически насыщенный характер, требующий глубоких специальных знаний.

Во-вторых, ключевую роль в таких делах приобретают цифровые доказательства. Их объём, сложность и уязвимость создают риск процессуальных нарушений. Неправильное изъятие носителей информации, нарушение целостности данных, отсутствие фиксации хеш-сумм или санкции следственного судьи на доступ к информации способны привести к признанию доказательств недопустимыми. Это усиливает значение процессуальной дисциплины и цифровой криминалистики. Законодательство Республики Казахстан уже содержит механизмы получения доступа к информации в информационных системах, проведения экспертиз и международного сотрудничества, однако развитие технологий ИИ объективно опережает формирование детальных процессуальных регламентов.

В-третьих, особую сложность

представляет установление вины. В условиях так называемой алгоритмической непрозрачности (black box problem) защита вправе ставить под сомнение предсказуемость поведения системы и возможность контроля со стороны обвиняемого. В этой связи усиливается значение судебной экспертизы и состязательности сторон. Суд не вправе основывать обвинительный приговор на предположениях либо на авторитете технологической сложности. Стандарт доказывания остаётся неизменным: вина должна быть установлена вне разумных сомнений, а все неустранимые сомнения толкуются в пользу обвиняемого.

В-четвёртых, судебное разбирательство по данной категории дел требует особого внимания к процессуальным гарантиям личности. Техническая сложность доказательственной базы не должна превращаться в инструмент обвинительного уклона. Обвиняемый имеет право понимать существо предъявленных ему доказательств, оспаривать заключения экспертов, привлекать независимых специалистов и получать полноценную юридическую помощь. В противном случае нарушается принцип справедливого судебного разбирательства и равенства сторон.

Таким образом, сопоставление уголовно-правового и уголовно-процессуального анализа позволяет сформулировать комплексный вывод: проблема ответственности за преступления, совершённые с использованием искусственного интеллекта, лежит не в плоскости «очеловечивания» алгоритмов, а в сфере корректного распределения ответственности между людьми, задействованными в создании, внедрении и эксплуатации ИИ-систем. Материальное право определяет пределы уголовной ответственности, а процессуальное право обеспечивает механизм её справедливой реализации.

Вместе с тем проведённое исследование выявило ряд системных вызовов для правоприменительной практики Республики Казахстан:

1.Отсутствие легального определения цифровых доказательств в УПК РК и унифицированных стандартов их фиксации.

2. Недостаточная методическая регламентация расследования преступлений с применением ИИ.

3. Необходимость специализированной подготовки следователей, прокуроров и судей в области алгоритмических технологий.

4. Риск нарушения баланса между эффективностью расследования и защитой права на неприкосновенность частной жизни.

5. Сложность доказывания субъективной стороны преступления при автономном функционировании алгоритмов.

В целях совершенствования правового регулирования представляется целесообразным:

- закрепить на законодательном уровне понятие цифровых доказательств и минимальные стандарты их сохранности;

- разработать методические рекомендации по расследованию преступлений с применением ИИ;

- усилить международное сотрудничество в сфере трансграничных киберпреступлений;

- обеспечить регулярное повышение квалификации судей и следователей;

- внедрить стандарты прозрачности алгоритмов при использовании ИИ в доказательственном процессе.

Важно подчеркнуть, что технологическое развитие не отменяет базовых правовых ценностей. Искусственный интеллект может быть инструментом как прогресса, так и преступления, однако ответственность всегда остаётся категорией человеческой. Уголовное право не наказывает алгоритм – оно реагирует на общественно опасное поведение лица. Уголовный процесс, в свою очередь, обязан обеспечить, чтобы такая реакция была законной, справедливой и основанной на доказательствах, полученных с соблюдением всех процессуальных гарантий.

Тем самым взаимодействие материально-правового и процессуального подходов позволяет сформировать целостную концепцию противодействия преступлениям с использованием искусственного интеллекта. Только при гармоничном сочетании уголовно-правовых конструкций и эффективных процессуальных механизмов возможно достижение баланса между интересами общества в обеспечении безопасности и

обязанностью государства защищать права и свободы личности.

Заключение

Проведенное исследование подтверждает, что искусственный интеллект в механизме преступления выступает не в качестве субъекта, а в качестве высокотехнологичного средства, модифицирующего традиционные составы уголовных правонарушений. Установлено, что ключевая уголовно-правовая проблема смещается из плоскости квалификации в плоскость доказывания субъективной стороны: определение формы вины (умысел или неосторожность) в условиях алгоритмической «непрозрачности» требует принципиально иных экспертных подходов.

Системными вызовами для уголовного процесса РК остаются: отсутствие легальной дефиниции и процедур работы с цифровыми доказательствами; пробелы в методиках расследования автономных действий алгоритмов; а также риск нарушения баланса между эффективностью следствия и правом на неприкосновенность частной жизни. В этой связи обоснована необходимость не революционной ломки УК и УПК, а их эволюционной адаптации через:

- 1) законодательное закрепление стандартов фиксации цифровых улик;

- 2) специализацию судей и следователей в сфере machine learning;

- 3) внедрение принципа технологической нейтральности, позволяющего применять нормы к любым алгоритмическим системам без привязки к конкретным программным решениям.

Резюмируя, подчеркнем: внедрение ИИ не отменяет антропоцентричности уголовной ответственности. Однако правовая система обязана обеспечить, чтобы техническая сложность дела не становилась непреодолимым барьером для правосудия. Стратегическая задача уголовной политики Казахстана в эпоху цифровизации – сохранить приоритет человеческой ответственности, одновременно наделив правоприменителя инструментарием, адекватным современным технологическим реалиям.

Список литературы

89. 1 Бабанов Т.Т. Цифровые доказательства в уголовном процессе Республики Казахстан. – Алматы, 2021. – С. 89.
2 Нургалиев Р.К. Уголовный процесс Республики Казахстан. – Алматы, 2022, – С. 112.
3 Wall D.S. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. –Polity Press, 2007. – 276 p.
4 Бабанов Т.Т. Расследование киберпреступлений в Республике Казахстан. – Алматы, 2022. – Р. 119.

References

- 1 Bapanov T.T. Tsifrovyye dokazatel'stva v ugovnom protsesse Respubliki Kazakhstan. – Almaty, 2021. – S. 89.
2 Nurgaliyev R.K. Ugolovnyy protsess Respubliki Kazakhstan. – Almaty, 2022, – S. 112.
3 Wall D.S. Cybercrime: The Transformation of Crime in the Information Age. –Polity Press, 2007. – 276 p.
4 Bapanov T.T. Rassledovaniye kiberprestupleniy v Respublike Kazakhstan. – Almaty, 2022. – P. 119.

М.Е. Қасымхан¹, А.А. Алексенко², Е.Н. Грек³

¹ з.ғ.м., Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің сеньор-лекторы (Алматы қ., Қазақстан) ORCID ID: 0009-0009-8389-0232, e-mail: mkasymxanova@inbox.ru

² з.ғ.м., Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің сеньор-лекторы (Алматы қ., Қазақстан) ORCID ID: 0009-0004-2335-4060; e-mail: a.zairova@cu.edu.kz

³ PhD, «Эгида» Алматы қалалық заң кеңесшілері палатасының заң кеңесшісі (Алматы қ., Қазақстан) e-mail: e.grek@cu.edu.kz

АВТОНОМДЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖАҒДАЙЫНДА ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК ҚАҒИДАТТАРЫНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: ТЕОРИЯЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа. Мақала автономды жасанды интеллект жүйелерінің әсерінен құқықтық жауапкершіліктің іргелі қағидаттарының трансформациясын теориялық-құқықтық тұрғыдан талдауға арналған. Зерттеудің өзектілігі алгоритмдік жүйелердің әлеуметтік шынайылықты сапалық тұрғыдан өзгертуімен негізделеді, мұнда олар барған сайын тек пассивті құрал ретінде емес, құқықтық қатынастардың белсенді элементі ретінде көрініс тауып, белгісіздік жағдайында дербес шешім қабылдау қабілетіне ие болумен ерекшеленеді. Жұмыста алгоритмдердің нақты автономдылығы жағдайында жауапкершіліктің антропоцентристік моделін сақтап қалу жүйелік қайшылық туындататыны негізделеді: кінә, себептік байланыс және құқық бұзушылық субъектісі сияқты классикалық құқықтық институттар зиян келтіру механизмін барабар сипаттаудан қалады. Автор құқықтық жауапкершілік конструкциясының трансформациясының үш деңгейін айқындайды: субъектілік құрам құрылымының өзгеруі («алгоритмдік делдалдықтың» пайда болуы); себеп-салдар байланысының деформациясы (алгоритмдік шешімдердің көпдеңгейлі, ықтималдық және мөлдір емес сипаты); кінә өлшемдерінің айқын болмауы (қасақаналық, абайсыздық және «технологиялық тұрғыдан сөзсіз қателік» арасындағы шекаралардың анық еместігі). Құқықтық жауапкершілік институтын цифрлық дәуір шыныдығына бейімдеудің эволюциялық бағыттары ұсынылды, соның ішінде технологиялық бейтараптық қағидатын енгізу, алгоритмдердің ашықтығы стандарттарын бекіту және жүйенің автономдылық дәрежесіне байланысты сараланған жауапкершілік режимдерін қалыптастыру қарастырылады. Автор технологиялық даму құқықтық жауапкершіліктің өзін жоққа шығармайтынын, алайда оны тұжырымдамалық тұрғыдан қайта пайымдауды талап ететінін қорытындылайды: жауапкершілік өз мәні бойынша адами категория болып қала береді, бірақ оны іске асыру тетіктері жаңа технологиялық шынайылыққа сәйкес болуы тиіс.

Тірек сөздер: субъектісі, себеп-салдар байланысы, кінә, алгоритмдік мөлдір еместік, құқық қағидаттары, құқықтың цифрлық трансформациясы.

M.E. Kasymkhan¹, A.A. Alekseenko², E.N. Grek³

¹ M.I.s., Senior Lecturer, Adilet Higher School of Law, Caspian Public University (Almaty, Kazakhstan) ORCID ID: 0009-0009-8389-0232, e-mail: mkasymxanova@inbox.ru

² M.I.s., Senior Lecturer, Adilet Higher School of Law, Caspian Public University
(Almaty, Kazakhstan) ORCID ID: 0009-0004-2335-4060; e-mail: a.zairova@cu.edu.kz

³ PhD, Legal Counsel, Almaty City Chamber of Legal Consultants “Egida”
(Almaty, Kazakhstan) e-mail: e.grek@cu.edu.kz

TRANSFORMATION OF THE PRINCIPLES OF LEGAL RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT OF AUTONOMOUS ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Abstract. *The article is devoted to a theoretical and legal analysis of the transformation of the fundamental principles of legal responsibility under the influence of autonomous artificial intelligence systems. The relevance of the study is обусловлена a qualitative transformation of social reality, in which algorithmic systems increasingly act not merely as passive tools but as active elements of legal relations, capable of independently making decisions under conditions of uncertainty. The paper substantiates that the preservation of an anthropocentric model of responsibility in the context of the de facto autonomy of algorithms gives rise to a systemic contradiction: classical legal institutions of fault, causation, and the subject of an offense cease to adequately describe the mechanism of harm causation. The author identifies three levels of transformation of the legal construct of responsibility: (1) a change in the structure of the subject composition (the emergence of “algorithmic intermediation”); (2) a deformation of the causal link (the multi-layered, probabilistic, and opaque nature of algorithmic decision-making); (3) a blurring of the criteria of fault (the uncertainty of the boundaries between intent, negligence, and a “technologically inevitable error”). Proposals are formulated for the evolutionary adaptation of the institution of legal responsibility to the realities of the digital age, including the introduction of the principle of technological neutrality, the establishment of standards for algorithmic transparency, and the implementation of differentiated liability regimes depending on the degree of system autonomy. The author concludes that technological development does not eliminate the need for legal responsibility as such, but requires its conceptual rethinking: responsibility remains inherently human in nature; however, the mechanisms of its implementation must be adequate to the new technological reality.*

Keywords: *legal responsibility, artificial intelligence, autonomous systems, subject of legal relations, causation, fault, algorithmic opacity, principles of law, digital transformation of law.*

II – бөлім

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕСС

Раздел II

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС

Section II

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE

Y. Guan^{1*} , Q. Wang² ¹ PhD Candidate, Law School of Xinjiang University
(Urumqi, People's Republic of China) ORCID ID: 0009-0001-9384-3052, e-mail: yachaolaw@gmail.com² PhD, Professor, Law School of Xinjiang University
(Urumqi, People's Republic of China)
ORCID ID: 0009-0002-1329-9278, e-mail: qingsongwang-law@xju.edu.cn

LEGAL REGULATION OF CROSS-BORDER FLOW OF HEALTH AND MEDICAL DATA: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW

Abstract. This article is a systematic literature review on the legal regulation of cross-border flow of health and medical data. Primarily employing a systematic literature review approach, this study systematically identifies, screens, and comprehensively analyzes relevant academic literature in this field. Based on a comprehensive review of representative research findings, this study summarizes the main viewpoints, research context, and development trends of existing research. Furthermore, this study conducts a targeted analysis of the literature focusing on core issues such as the legal definition and attributes of health and medical data, the connotation and impact of cross-border data flow, and the legal regulation of cross-border flow of health and medical data. This analysis reveals that while current scholarship has established foundational frameworks for defining health and medical data, identifying core regulatory tensions, and addressing related issues, it remains fragmented along jurisdictional lines and predominantly focused on static institutional comparisons rather than dynamic implementation challenges. Building upon this foundation, this study comprehensively reviews the main viewpoints, existing controversies, and shortcomings of existing research, thereby revealing current research gaps and future development directions and highlighting the important theoretical value and practical significance of research on the legal regulation of cross-border flow of health and medical data in the current context.

Key words: literature review, health and medical data, cross-border data flow, legal regulation, data security, data freedom, international cooperation.

Introduction

In recent years, with the rapid development of the digital economy, artificial intelligence, and global data governance frameworks, “health and medical data” (the terms “health and medical data”, “health data”, “medical data”, and “healthcare big data” are used interchangeably in parts of the existing literature. Unless otherwise specified, this article will use the term “health and medical data” throughout) have increasingly become a fundamental strategic resource for nations and a critical element in global digital competition [1]. Compared to general data, health and medical data possess multiple sensitive characteristics – including strong personality rights attributes, public interest implications, and

economic value [2][3][4]. These data not only concern individuals' health, privacy, dignity, and personal interests but also directly impact national public health governance capabilities, medical innovation capacity, and digital economy competitiveness. However, the global utilization of health and medical data necessitates cross-border flow, which represent an inevitable outcome of globalization in the digital era [5]. Particularly amid advancements in AI-assisted diagnostics, big data analytics, telemedicine, and international collaborative medical research, “cross-border data flow” (the terms “cross-border data flow” and “transborder data flow” are used interchangeably in parts of the existing literature. Unless otherwise specified, this article will use the term “cross-border data flow” throughout) has exhibited nonlinear growth. On one hand,

* Corresponding author: yachaolaw@gmail.com

international medical research, pharmaceutical and medical device development, disease prediction and control, as well as AI training models all rely heavily on vast, diverse, and geographically distributed health and medical data resources. For instance, during the COVID-19 pandemic, international collaboration on data sharing regarding virus transmission, vaccine development, and epidemic forecasting vividly demonstrated the critical importance of cross-border flow of health and medical data for global public health governance [6]. Conversely, given the high sensitivity of health and medical data, its cross-border transfer may give rise to a range of issues including personal privacy breaches, data misuse, algorithmic discrimination, national security risks, and conflicts over data sovereignty [7][8][9]. Consequently, legal regulation of cross-border flow of health and medical data has increasingly become a central issue within the international data governance framework.

Research on the legal regulation of cross-border flow of health and medical data encompasses numerous interconnected issues, including the legal definition and attributes of such data, the conceptual delineation of cross-border data flow, and corresponding regulatory frameworks – all of which represent current research focal points.

Materials and Methods

This study employs a research methodology that combines a systematic literature review with comparative legal analysis. First, through a systematic literature review, relevant academic publications on the legal regulation of cross-border flow of health and medical data are identified, screened, and synthesized to provide a comprehensive overview of existing scholarship. Second, a comparative legal analysis is conducted to examine the regulatory frameworks adopted by major jurisdictions, including the United States, the European Union, and China, highlighting their similarities, differences, and underlying regulatory rationales. Third, the collected

literature is critically analyzed to identify the principal legal issues, theoretical debates, and emerging trends concerning cross-border health and medical data governance. Finally, based on the findings of the literature review and comparative analysis, this study evaluates current regulatory approaches and proposes directions for future legal research and policy development. Data sources include relevant international legal instruments, health and medical data legislation of major jurisdictions, publicly accessible journal articles, books, and official policy documents.

Results and Discussion

1. Research on the Legal Definition of Health and Medical Data

The most authoritative definition of health and medical data in the United States derives from the “Health Insurance Portability and Accountability Act” (HIPAA). According to Section 160.103 of the “HIPAA Privacy Rule”¹: “Protected health information” means individually identifiable health information that is transmitted by electronic media, maintained in electronic media, or transmitted or maintained in any other form or medium. The European Union's definition of health and medical data is primarily set forth in the “European Health Data Space Regulation”²(EHDS). According to Article 2 of EHDS: “Electronic health data” means data concerning health and genetic data processed in electronic form, as well as non-personal electronic data that were originally collected in relation to natural persons for the provision of healthcare services, public health, research, innovation, policy-making, statistics or regulatory activities.

The legal definition of health and medical data in China is primarily reflected in two major aspects.

Firstly, there exists a terminological dilemma at the legal level. In 2018, the “Administrative Measures on Standards, Security and Services of National Healthcare Big Data (for Trial Implementation)”³ issued by the National

¹ Health Insurance Portability and Accountability Act (HIPAA Privacy Rule), Section 160.103, Definitions. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-45/subtitle-A/subchapter-C/part-160?toc=1> (accessed: 09.03.2026).

² European Health Data Space Regulation, Article 2, Definitions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2025/327/oj/eng> (accessed: 09.03.2026).

³ Administrative Measures on Standards, Security and Services of National Healthcare Big Data (for Trial Implementation), Article 4, Definition. URL: <https://www.pkulaw.com/chl/7b14867195b5b4e6bdfb.html> (accessed: 09.03.2026).

Health Commission of the People's Republic of China defined “healthcare big data” in Article 4 as “data related to healthcare generated during processes such as disease prevention, treatment, and health management”. However, this definition only describes the generation scenarios and source domains of health and medical data from a macro perspective, without addressing its specific content composition or boundary scope. Subsequently, although Article 49 of the “Basic Healthcare and Health Promotion Law of the People's Republic of China”⁴ enacted in 2020 mentioned terms such as “health and medical big data” or “health and medical data”, these were only briefly referenced without further legal definition. It was not until the implementation of China's national standard the “Information Security Technology – Guide for Health Data Security”⁵ (GB/T 39725-2020) in 2021 that a relatively clear definition was provided. This standard first defines “personal health data” as “electronic data that, alone or in combination with other information, can identify a specific natural person or reflect their physiological or mental health status”. Furthermore, it specifies: “Health data includes both personal health data and health-related electronic data derived from the processing of personal health data”. While this definition possesses certain normative and legal significance, it fails to adequately address key dimensions such as data sources, application scenarios, and lifecycle [10]. Moreover, although the “Personal Information Protection Law of the People's Republic of China”⁶ does not explicitly use or define the concept of “health and medical data”, it nonetheless includes “medical and health information” within the scope of protected sensitive personal information. Thus, the concept of health and medical data exhibits dual discrepancies in both terminology and substantive meaning within the current regulatory framework (see table 1).

⁴ Basic Healthcare and Health Promotion Law of the People's Republic of China, Article 49. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/22a006a09f3565e4bdfb.html (accessed: 09.03.2026).

⁵ Information security technology—Guide for health data security, Article 3, Definitions. URL:

Table 1. Comparison of Legal Definitions of Health and Medical Data in the United States, the European Union, and China

Jurisdiction	Legal Basis	Definition of Health and Medical Data
United States	Health Insurance Portability and Accountability Act (HIPAA Privacy Rule) Section 160.103	“Protected health information” means individually identifiable health information that is transmitted by electronic media, maintained in electronic media, or transmitted or maintained in any other form or medium.
European Union	European Health Data Space Regulation Article 2	“Electronic health data” means data concerning health and genetic data processed in electronic form, as well as non-personal electronic data that were originally collected in relation to natural persons for the provision of healthcare services, public health, research, innovation, policy-making, statistics or regulatory activities.
China	Information security technology – Guide for health data security (GB/T 39725 – 2020) Article 3.2	“Health data” includes personal health data and health-related electronic data formed by processing personal health data. Personal health data refers to electronic data that, alone or in combination with other information, can identify a specific natural person or reflect the physical or mental health of a specific natural person.

Note: The table is self-created by the author

Secondly, there exists conceptual differentiation at the academic level. The discussion of the concept of health and medical data in China's academic circles primarily focuses on distinguishing between “data” and “information”. Chen and Lv traced the evolution of this relationship, noting that there has long been a consensus in academia that “data is form,

<https://openstd.samr.gov.cn/bzgk/std/newGbInfo?hcno=239351905E7B62A7DF537856738247CE> (accessed: 10.03.2026).

⁶ Personal Information Protection Law of the People's Republic of China, Article 28. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/d653ed619d0961c0bdfb.html (accessed: 10.03.2026).

while information is content”, meaning that information and data describe the same object from the perspectives of content and form, respectively. They also attempted to provide a precise definition of health and medical data as “information generated during the provision of medical services, recorded electronically, related to identified or identifiable data subjects, and capable of directly or indirectly revealing their physical and mental health status” [10]. Wu adopted a broader perspective, encompassing all aspects of health and medical research and agreeing with the definitional scope outlined in the “GB/T 39725-2020” [11]. Scholars such as Deng and Liu, Hu et al., and Chen similarly argue that the scope of health and medical data is extensive, including but not limited to medical data generated during diagnosis and treatment processes [12][13][14].

2. Research on the Legal Attributes of Health and Medical Data

Research on the legal nature of health and medical data can be traced back to the fields of patient privacy protection and medical ethics. As early as the 1890s, Brandeis and Warren emphasized in their article “The Right to Privacy”: “With political, economic, and social changes, law must evolve and create new rights – the right to be left alone, i.e., the right to privacy” [15]. Since the mid-20th century, advancements in technologies such as electronic information have led to a renewed interpretation of the right to privacy, specifically the right to protect personal data (privacy) within information and communication technologies [16]. Concurrently, academic discourse has progressively incorporated “medical data” into the framework of personal data protection. Within the European Union legal context, health and medical data are generally classified as one of the “special categories of personal data”. Since the “Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data”⁷, adopted by the Council of Europe in 1981 (also known as Convention 108), which classified personal health data under “special categories of data” in Article 6, and up to the “General Data Protection Regulation”⁸ (GDPR) formally implemented in 2018, which explicitly

categorizes personal health data as a special category of personal data in Article 9 – where processing is generally prohibited except in specific circumstances such as public health or scientific research – personal health data should therefore receive heightened protection compared to general personal information.

Health and medical data not only embodies personal interests related to dignity and health, but also exhibits long-term identifiability – particularly genetic data, biological samples, and electronic medical records – which, if improperly disclosed, could cause irreversible harm to individuals [17][18]. In response, Adebayo et al. advocated adopting a human rights-based approach to managing health and medical data in digital public health [19]. Additionally, scholars have increasingly examined the property rights aspects and data entitlements associated with health and medical data [20][21][22], while recognizing the substantial economic value of such data in artificial intelligence training and precision medicine. Although Roach et al. did not explicitly employ civil law terms like “personality rights” or “property rights”, their study clearly delineated the dual legal attributes of health and medical data. Regarding property attributes, it stipulates that the physical carriers of medical records (data) belong to healthcare institutions, while patients hold legal interests in the information contained therein; HIPAA further grants patients control over such information. In terms of personality rights, it emphasizes that health and medical data are protected by constitutional privacy rights, as they pertain to personal dignity and autonomous decision-making, and unauthorized disclosure constitutes a privacy infringement [23]. In summary, concerning control over health and medical data, its utilization benefits, and data sharing mechanisms, the academic community has gradually developed a research approach that concurrently addresses both “personality rights protection” and “data value utilization”.

In current research on the legal attributes of health and medical data within China's academic community, three representative viewpoints have primarily emerged.

⁷ Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, Article 6. URL: <https://rm.coe.int/1680078b37> (accessed: 10.03.2026).

⁸ General Data Protection Regulation, Article 9. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (accessed: 10.03.2026).

Firstly, the personality rights attribute theory. This theory emphasizes the close connection between health and medical data and personal dignity as well as privacy, advocating protection centered on the right to privacy or autonomous control over personal information. For example, patients enjoy the rights to freely dispose of, control, and prevent unauthorized access to their health and medical data [24]. Wei argues that the protection of personal information in medical practices under big data technologies should return to a normative approach oriented toward the protection of privacy rights [25]. Guo, from a legal perspective, contends that health and medical data possess greater privacy value compared to other types of data, and this privacy value essentially falls within the scope of extended protection of personality rights [26].

Secondly, the property interest attribute theory. This theory does not deny the personality rights nature of health and medical data but acknowledges its role as a production factor, emphasizing the recognition of data handlers' property interests to incentivize the exploitation of data value. Li, from a practical perspective on data assetization, argued for the property rights attributes of health and medical data based on the principle of “who invests, who contributes, who benefits” outlined in the “Pilot Program for the Entire-Process Management of Data Assets” issued by the Ministry of Finance of the People's Republic of China in December 2024 [27]. Gao also emphasized that medical institutions have made long-term investments in human, financial, and intellectual resources, and according to labor theory, they naturally possess ownership over the outcomes of these investments (i.e., resource-based health and medical data). Therefore, granting data property rights to the producers of health and medical data is both necessary and justified [28].

Thirdly, the composite rights attributes theory. This theory has gained considerable support among scholars. It posits that a single attribute cannot fully capture the complexity of medical data, advocating for a multi-dimensional rights framework or innovative rights structures. Wu proposed establishing a “dual-rights architecture” incentive mechanism, where the

“portability right of medical data” stems from civil law protections of health rights and personal rights, while the “usage right of medical data” arises from safeguards for property interests [29]. Shen and Bao argue that health and medical data possesses three fundamental characteristics: co-creation, sensitivity, and public accessibility, which collectively form the normative basis for its rights allocation. Based on a contribution-oriented distribution principle, they propose that medical data rights should be separately allocated between patients and healthcare institutions. For instance, as data sources, patients enjoy primary rights – including ownership, usage, benefit derivation, and disposal authority – along with secondary rights such as access, reproduction, and transfer; whereas healthcare institutions, as data processors, hold rights to ownership, usage, and commercial utilization of the data [30]. Zhu emphasizes that health and medical data differs from general data due to its strong personal and public attributes, necessitating a balanced approach in governing it to reconcile conflicts between personality interests interests and property interests, as well as private interests and public interests [31].

3. Research on the Connotation and Impact of Cross-Border Data Flow

To conduct in-depth research on cross-border flow of health and medical data, the primary task is to clarify the concept of “cross-border data flow”. The discussion of this concept originated in the Western world, where it has been interpreted and defined from diverse disciplinary perspectives and theoretical frameworks. From an international regulatory and academic historical perspective, the earliest systematic definition of this concept can be traced to the “Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data”⁹ issued by the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) in the 1980s. This document first systematically established at the international level that “transborder flows of personal data” refer to “the movement of personal data across national borders”, which remains widely regarded as one of the foundational institutional sources for the contemporary academic understanding of this concept. Subsequently, Fishman adopted a

⁹ Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, Part 1, Definitions. URL:

<https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0188> (accessed: 10.03.2026).

macroscopic perspective and broadly defined cross-border data flow as the electronic movement of data between nations [32]. Concurrently, Kirby acutely identified the potential negative impacts of such flows, noting that while their surge has brought significant benefits to humanity by facilitating global information exchange and economic development, this irreversible trend also poses serious challenges to personal privacy protection [33]. Jussawalla and Cheah conducted an in-depth analysis of the concept and nature of cross-border data flow from a political economy perspective, not only highlighting its profound impact on international economic cooperation but also emphasizing the critical importance of establishing robust regulatory frameworks for trade development [34]. This perspective provided essential theoretical foundations for later efforts to incorporate data flow regulations into Free Trade Agreements. Estadella-Yuste defined cross-border data flow narrowly as the transmission of data and/or information across national borders in machine-readable formats, typically facilitated through complex networks of computers spanning multiple countries [35].

Since the dawn of the 21st century, continuous advancements in computer and internet technologies have significantly increased the frequency of cross-border data flow, leading to profound transformations in both their definition and societal implications. Meltzer noted that the rapid development of the internet has enabled data to flow across borders in a networked and dynamic manner in real time. In fact, data may cross national boundaries during transmission without the knowledge of either sender or recipient. The widespread utilization of cross-border data flow further enhances economic efficiency and productivity levels, ultimately contributing to improved social welfare and living standards [36]. The McKinsey Global Institute (MGI) describes cross-border data flow as the “core hallmark” driving 21st-century business globalization and the “connective tissue” linking the global economy [37]. This metaphor underscores the pivotal role of data flow within the global economic system, functioning like connective tissue that provides a solid foundation for interconnections and collaborative development among economies. Additionally, Mercurio and Yu define cross-border data flow as

the movement or transmission of information between computer servers across different countries, emphasizing that the lack of globally recognized regulatory standards – despite efforts by international organizations to establish principles and best practices – has significantly increased the complexity of governance challenges in this area [38].

In terms of conceptual definition, Chinese scholars began exploring cross-border data flow slightly later than their international counterparts. However, with the rapid development of China's digital economy and the continuous improvement of its data governance framework, Chinese researchers have gradually caught up in this field, making unique theoretical contributions and demonstrating significant practical value. The earliest research on cross-border data flow in China dates back to the late 1990s. Cheng defined cross-border data flow as point-to-point transmission of digital data across national and political boundaries, noting that with ongoing advancements in computer technology, future data flow will exhibit broader reach, richer content, faster speeds, and more profound impacts [39]. With the advent of the 21st century, continuous innovations in computing and internet technologies have made cross-border data transmission increasingly frequent. Concurrently, the scope and implications of cross-border data flow have undergone profound transformations. To gain a comprehensive and nuanced understanding of this phenomenon, Chinese scholars have provided detailed interpretations from diverse perspectives. Chen and Jia argue that cross-border data flow essentially represents a dynamic process where data traverses sovereign borders via communication systems, primarily manifested today through efficient transmission across countries via internet platforms, accompanied by complex storage and processing procedures [40]. Zhang and Song emphasize that cross-border data flow generally refers to the movement of data between different legal jurisdictions [41]. Tan defines cross-border data flow as activities involving the reading, storage, and processing of data across national borders, encompassing both outbound and inbound transfers [42]. Most scholars have interpreted this concept primarily through the lens of data transmission, processing, and storage across borders.

However, Shi argues that cross-border data flow should not be confined to physical border crossings alone; it can also be understood from the perspective where data may not physically cross borders but remains accessible to third countries or foreign entities [43]. Zhang similarly contends that even when data is not physically exported, its accessibility to foreign entities should still fall under the category of cross-border data flow [44]. In summary, cross-border data flow can be defined as the act of transferring data across national boundaries (both physical and virtual) between countries, including the processing of machine-readable data stored on hardware devices (such as computers and servers) within a country [45].

4. Research on Legal Regulation of Cross-Border Flow of Health and Medical Data

In recent years, with the rapid advancement of digital healthcare, artificial intelligence, telemedicine, and the development of healthcare informatization systems worldwide, “health and medical data” has gradually become a key research focus in the fields of law, medical informatics, and public governance. The nonlinear growth in cross-border healthcare services such as international telemedicine and clinical trials has made the cross-border flow of health and medical data an irreversible trend. How to promote the development of the healthcare industry while safeguarding national data sovereignty, mitigating cross-border data risks, and protecting personal medical privacy remains a prominent issue of ongoing academic interest.

In the era of digital globalization, the cross-border flow of health and medical data has evolved beyond merely a technical issue to encompass a complex interplay of data protection, data sovereignty, national security, research ethics, and international cooperation. The academic community has produced substantial research on this topic, gradually establishing a research framework centered on institutional comparisons, regulatory model analysis, and practical framework development. To date, the World Health Organization (WHO) has not established a dedicated international treaty specifically addressing “health and medical data”

or “cross-border flow of health and medical data”. Its legal regulatory system primarily consists of one legally binding international treaty – the “International Health Regulations”, alongside a series of internal policy frameworks such as the “WHO Data Policy,” the “WHO Personal Data Protection Policy,” and the “WHO Data Principles”, as well as a new instrument currently under negotiation. Xia et al., from a comparative regulatory perspective, identified three prevailing regulatory paradigms for global cross-border flow of health and medical data: first, the “rights-based” paradigm represented by the EU's GDPR, which emphasizes personal data rights and strictly restricts the cross-border transfer of health data; second, the U.S. – centric paradigm; The third approach emphasizes a “market-oriented” model that promotes the free flow of health and medical data trade and services; the third approach is represented by China. It adopts a “sovereign security-based” model that regulates the export of health and medical data under a framework prioritizing data security. Furthermore, it is noted that such policy differences have substantially hindered international medical research collaboration, undermined the effectiveness of telemedicine, and created barriers for healthcare providers when sharing patient information [46].

In research on practical framework development, the European Union undoubtedly holds a central position. With the official publication and phased implementation of the EHDS in March 2025, academic focus has shifted from a one-sided examination of the GDPR to an analysis of the synergistic operation between EHDS and the GDPR. For the first time at the EU level, EHDS establishes a unified legal framework covering both “primary use” and “secondary use” of health and medical data. Regarding primary use, EHDS grants individuals stronger access rights and cross-border sharing rights to their electronic health data; for secondary use, it establishes mechanisms for structured data acquisition through “Health Data Access Bodies”, applicable to specific purposes such as scientific research, innovation, and policy-making ¹⁰. However, some scholars argue that by relying on robust legal frameworks such as internal markets,

¹⁰ Moreno N. The European Health Data Space is in Force : Implications for Healthcare, Medtech and Life Sciences. URL: <https://www.kennedyslaw.com/en/thought-leadership/article/2026/the-european-health-data-space-is-in->

[force-implications-for-healthcare-medtech-and-life-sciences/](https://www.kennedyslaw.com/en/thought-leadership/article/2026/the-european-health-data-space-is-in-force-implications-for-healthcare-medtech-and-life-sciences/) (accessed: 25.03.2026).

the EHDS effectively expands the EU's influence and control in public health – a domain originally falling within its supplementary competencies. While this approach objectively advances EU healthcare integration, it leads to “competency erosion” and creates tensions with the EU's constitutional boundaries, raising legal concerns about the EHDS's practical implementation [47][48]. Furthermore, Bradford et al. emphasize that the exchange of patient and population health-related data across regions is crucial for sustained innovation in healthcare and public health. Standard contractual clauses can provide a relatively straightforward, “safe-haven-like mechanism” for the cross-border flow of regulated health data [49].

In recent years, the Chinese academic community has conducted relatively systematic research on this topic, forming a research framework centered on institutional examination, international comparisons, and pathway construction. Regarding China's current legal framework, scholars generally agree that a preliminary regulatory system for cross-border data flow has been established, with the “Cybersecurity Law of the People's Republic of China”, the “Data Security Law of the People's Republic of China”, and the “Personal Information Protection Law of the People's Republic of China” serving as its pillars, supplemented by specialized regulations such as the “Measures on Security Assessment of Data Export” and the “Provisions on Promoting and Regulating Cross-Border Data Flow”. However, existing studies have also revealed multiple challenges at the institutional level. Guan and Wang systematically pointed out that currently, China faces three major practical challenges in regulating the cross-border flow of health and medical data: a logically conservative design of the legal framework; insufficient compliance assurance capabilities among data managers (primarily healthcare institutions); and inadequate international cooperation mechanisms [5]. He and Zhang argued that China's existing regulatory rules for cross-border health and medical data are ill-suited to the industry's evolving needs, emphasizing the need to strike an “optimal balance” between “risk control” and “industry promotion” [50]. Feng, based on the realities of sensitive health-related personal data flow, proposed shifting regulatory approaches from

inclusive oversight to prudent regulation when such data transitions from private to public information [51].

Given the absence of specialized legislation in this area in China, many scholars have turned to foreign regulatory frameworks for guidance. Ao and Pan conducted a comprehensive analysis of the EU's institutional practices across governance objectives, rule formulation, and technological safeguards, detailing the “dual-track” framework established by the GDPR and EHDS, and recommending that China establish differentiated governance goals for various scenarios involving cross-border personal health data flow while continuously improving regulatory frameworks and strengthening technical support platforms [52]. Other studies have also drawn insights from more focused country-specific comparisons. Chen and Meng focused on the regulation of cross-border flow of health and medical data in Australia, analyzing the special protections afforded to health information under Australia's the “Privacy Act” and the specific rules governing its cross-border transfer, while also exploring the implications for improving relevant institutional frameworks in China [53]. These comparative law studies provide valuable references for China to establish a regulatory model that aligns with international norms yet suits local realities amid globalization.

Furthermore, given the distinctive features of the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area – characterized by “one country, two systems, and three legal jurisdictions” – as well as practical challenges such as significant disparities in regulations regarding the export of domain-specific data (particularly health and medical data) among the three regions and the lack of comprehensive legal guidance, Lv and Sun propose four approaches: adapting the informed consent principle, enhancing data interoperability, leveraging interregional administrative agreements, and utilizing legislative authorization lists. These measures could fully unlock the societal value of health and medical data and facilitate the standardized cross-border flow of such data across the three regions [54].

Conclusion

A systematic review of current research trends and developments in the academic field reveals three distinct strengths. First, rigorous research methodology. Academic studies consistently trace international discussions on legal regulation of health and medical data and its cross-border flow – from single-perspective analyses to multi-dimensional approaches, from foundational theories to practical applications, and from domestic regulations to global standards, whether examined directly or indirectly.

Second, diverse research methods. Scholars employ a variety of techniques – including literature reviews, case studies, comparative analyses, and interdisciplinary approaches – to investigate health and medical data issues, demonstrating both methodological diversity and scientific rigor.

Third, strong alignment with contemporary contexts. Research on legal regulation of cross-border flow of health and medical data has emerged prominently in the digital age; as globalization accelerates digital transformation, data mobility has become a critical resource fiercely contested globally. Thus, this research topic exhibits both timeliness and innovative value.

However, several critical shortcomings in academic research warrant attention. First, there is a tendency toward homogenization in analytical frameworks. Most studies adhere to a four-step structure – “current situation description → problem diagnosis → international experience → policy recommendations”. While logically sound and practical, this approach leads to limited differentiation and repetition across studies regarding problem identification and argumentation approaches. Some recommendations (e.g., “improve legislation” or “enhance international cooperation”) lack rigorous derivation from problem analysis, diminishing their practical applicability.

Second, excessive emphasis is placed on static institutional analysis at the expense of implementation effectiveness. Existing research predominantly focuses on normative legal text analysis, with insufficient attention to actual implementation outcomes. Key questions remain

unanswered: What are the compliance costs associated with cross-border flow of health and medical data? Do small and medium-sized medical institutions abandon international collaborations due to compliance barriers? How can operational challenges of informed consent protocols be addressed in global research? These implementation-related issues rarely receive systematic empirical examination. Research divorced from implementation effects fails to address fundamental questions such as whether regulations are excessive or ineffective.

Third, coverage of specialized fields and emerging topics remains inadequate. The regulation of human genetic resource data exports exhibits particular sensitivity given its implications for national biosecurity, yet dedicated literature in this area remains scarce. Similarly, cross-border data sharing in rare disease research – due to small patient populations and data scarcity – has received limited thematic discussion. Furthermore, legal analyses regarding whether and to what extent emerging technologies such as privacy-preserving computing and federated learning can alleviate the tension between health and medical data flow and security protection remain in their early stages.

By addressing the contentious issues discussed above, this study underscores its significance and timeliness in examining legal regulation of cross-border flow of health and medical data. Consequently, finding a balance between law and technology represents a novel approach for academic exploration. The tension between data protection and data utilization remains only the tip of the iceberg; driven by rapid digital technological advancements, cross-border data collection will give rise to numerous additional challenges. Undoubtedly, the conflict between law and technology will be a fierce and prolonged struggle that requires continuous human effort to address.

Funding information

This work was supported by the China Scholarship Council (No. 202507010005) and the Xinjiang University Outstanding Graduate Student Innovation Project (No. XJDX2025YJS024).

References

- 1 Fan X., Guo J. Practical Dilemmas and Legal Responses to the Circulation of Health Medical Data // Chongqing Administration, 2026. – No. 1. – P. 49-54.
- 2 Dickens A. From information to valuable asset: the commercialization of health data as a human rights issue // Health and Human Rights, 2020. – No. 2. – P. 67-69.
- 3 Winkler E.C. et al. Patient data for commercial companies? An ethical framework for sharing patients' data with for-profit companies for research // Journal of medical ethics, 2025. – No. 5. – P. 337-344.
- 4 Harper E.M. The Economic Value of Health Care Data // Nursing Administration Quarterly, 2013. – No. 2. – P. 105-108.
- 5 Guan Y., Wang Q. Regulatory Strategies for the Cross-Border Flow of Digital Medicine Data in China // Medicine and Society, 2025. – No. 11. – P. 116-125.
- 6 Kickbusch I. et al. The Lancet and Financial Times Commission on Governing Health Futures 2030: Growing up in a Digital World // The Lancet, 2021. – No. 1032. – P. 1727-1776.
- 7 Ye Q. et al. Research on the Problems and Counter measures for the Development of Health Care Big Data // Chinese Hospital Management, 2022. – No. 1. – P. 83-85.
- 8 Hou K. Differences and Implications of Development of AI Ethical Standards Between the European Union and China // China Standardization, 2026. – No. 9. – P. 80-83.
- 9 Li J. et al. Research on Classification and Grading of Health and Medical Data and Security Management Mechanism // Information Technology & Standardization, 2026. – No. 6. – P. 41-46.
- 10 Chen Z., Lv Q. On the Legal Concept of Health and Medical Treatment Data // Medicine & Philosophy, 2024. – No. 11. – P. 58-61.
- 11 Wu C. Legal Regulation of the Application of Health and Medical Data // East China University of Political Science and Law Journal, 2025. – No. 5. – P. 68-80.
- 12 Deng M., Liu C. Rights Protection and Behavioral Regulation in Health Care Big Data Application // Medicine & Jurisprudence, 2019. – No. 4. – P. 39-46.
- 13 Hu Y. et al. Development of Health and Medical Big Data under the Background of "Healthy China" // Social Scientist, 2022. – No. 3. – P. 79-87.
- 14 Chen Y. Research on Healthcare Data Sharing and Personal Information Protection // Journal of Intelligence, 2023. – No. 5. – P. 192-199.
- 15 Warren S., Brandeis L. The Right to Privacy // Harvard Law Review, 1890. – No. 5. – P. 193-220.
- 16 Reichel J. Oversight of EU Medical Data Transfers – An Administrative Law Perspective on Cross-Border Biomedical Research Administration // Health and technology, 2017. – No. 4. – P. 389-400.
- 17 Rothstein M.A. Is Deidentification Sufficient to Protect Health Privacy in Research? // The American Journal of Bioethics, 2010. – No. 9. – P. 3-11.
- 18 Sarabdeen J., Mohamed Ishak M.M. A Comparative Analysis: Health Data Protection Laws in Malaysia, Saudi Arabia and EU General Data Protection Regulation (GDPR) // International Journal of Law and Management, 2025. – No. 1. – P. 99-119.
- 19 Adebayo U.O. et al. Legal Safeguards for Digital Socio-Public Health Equity: Ensuring Privacy, Consent, and Justice in a Connected Age // Social Determinants of Health, 2026. – P. 1-24.
- 20 Raghupathi W., Raghupathi V. Big Data Analytics in Healthcare: Promise and Potential // Health Information Science and Systems, 2014. – No. 1. – P. 1-10.
- 21 Liddell K. et al. Patient Data Ownership: Who Owns Your Health? // Journal of Law and the Biosciences, 2021. – No. 2. – P. 1-50.
- 22 Ballantyne A. How Should We Think About Clinical Data Ownership? // Journal of Medical Ethics, 2020. – No. 5. – P. 289-294.
- 23 Roach W.H. et al. Medical Records and the Law. Massachusetts: Jones & Bartlett Publishers, 2006. – 591 p.
- 24 Jiang Y. et al. On the Right of Claim for Privacy of Patients with Medical Big Data // Medicine & Philosophy, 2018. – No. 6. – P. 50-52, 60.
- 25 Wei X. The Dilemma and Solution of Personal Information Protection in Medical Practice under the Application of Big Data Technology // Shanghai Legal Studies—Smart Rule of Law Academic Community. – Shanghai, 2022 – Vol. 22. – P. 78-91.
- 26 Guo X. The Controversy and Solution Path of Criminal Characterization of Medical Data Leakage // Law Science, 2025. – No. 10. – P. 98-113.
- 27 Li W. An Exploration of the Income Distribution System for the Whole-Process Management of Medical Data Assets // Democracy and Law Times, 7 May 2025. – P. 3.
- 28 Gao F. An Entitlement of Clinical Data: the Legal Framework of Clinical Data Sharing // Modern Law Science, 2020. – No. 4. – P. 52-68.
- 29 Wu G. Private Rights Incentives and Behavioral Regulation of Medical Data Sharing // Oriental Law, 2025. – No. 4. – P. 168-182.
- 30 Shen W., Bao Y. Medical Data: Its Attributes and the Rights Allocation // Jilin University Journal of Humanities and Social Sciences, 2026. – No. 2. – P. 99-112, 268.

- 31 Zhu R. From Department Law to Field Law: Paradigm Update for Healthcare Data Governance // Journal of Dalian University of Technology (Social Sciences), 2026. – No. 1. – P. 96-105.
- 32 Fishman W.L. Introduction to Transborder Data Flows // Stanford Journal of International Law, 1980. – P. 1-26.
- 33 Kirby M.D. Transborder Data Flows and the “Basic Rules” of Data Privacy // Stanford Journal of International Law, 1980. – P. 27-66.
- 34 Jussawalla M., Cheah C.W. The Calculus of International Communications: A Study in the Political Economy of Transborder Data Flows. – Littleton: Libraries Unlimited Inc., 1980. – 159 p.
- 35 Estadella-Yuste O. Transborder Data Flows and the Sources of Public International Law // North Carolina Journal of International Law, 1991. – No. 2. – P. 379-433.
- 36 Meltzer J.P. The Internet, Cross-Border Data Flows and International Trade // Asia & the Pacific Policy Studies, 2015. – No. 1. – P. 90-102.
- 37 Voss W.G. Cross-Border Data Flows, the GDPR, and Data Governance // Washington International Law Journal, 2020. – No. 3. – P. 487-531.
- 38 Mercurio B., Yu R. Regulating Cross-Border Data Flows: Issues, Challenges and Impact. London: Anthem Press, 2022. – 114 p.
- 39 Cheng W. Legal Supervision of Cross-Border Data Flow // Political Science and Law, 1998. – No. 3. – P. 72-76.
- 40 Chen S., Jia K. Global Governance of the Transborder Data Flow: Historical Transitions, Institutional Dilemmas, and the Route for Changes // Comparative Economic & Social Systems, 2020. – No. 2. – P. 120-128.
- 41 Zhang G., Song G. Global Rule Game and China's Path Choice in Digital Economy – Examining from the Perspective of Cross-Border Data Flow Regulation // Academic Exchange, 2022. – No. 1. – P. 96-113, 192.
- 42 Tan G. Regulation of Cross-Border Data Flows in Digital Trade through International Law // Journal of Comparative Law, 2022. – No. 3. – P. 169-185.
- 43 Shi Y. Cross-border Data Flow Management in the Digital Economy // Information Security and Communications Privacy, 2015. – No. 10. – P. 101-103.
- 44 Zhang M. Global Cross-Border Data Flow Trends and Countermeasures under the Background of Digital Sovereignty // China Economic & Trade Herald, 2020. – No. 12. – P. 49-52.
- 45 Ma Z. International Legal Regulation of Cross-border Data Flows and China's Response // Journal of Political Science and Law, 2026. – No. 1. – P. 3-18.
- 46 Xia L. et al. Paradigm Transformation of Global Health Data Regulation: Challenges in Governance and Human Rights Protection of Cross-Border Data Flows // Risk Management and Healthcare Policy, 2024. – P. 3291-3304.
- 47 Kiseleva A., De Hert P. Creating a European Health Data Space. Obstacles in Four Key Legal Areas // European Pharmaceutical Law Review, 2021. – P. 1-18.
- 48 Fiorentini A. Stretching Constitutional Boundaries: The European Health Data Space Regulation and Its Impact on the Public Health Integration Process // European Constitutional Law Review, 2026. – No. 1. – P. 39-77.
- 49 Bradford L. et al. Standard Contractual Clauses for Cross-border Transfers of Health Data after Schrems II // Journal of Law and the Biosciences, 2021. – No. 1. – P. 1-36.
- 50 He J., Zhang X. On Regulatory Issues of Health Data Cross-Border Flow in China // Chinese Review of International Law, 2022. – No. 6. – P. 62-74.
- 51 Feng Z. Inclusive and Prudent Regulation of Cross-Border Flow of Sensitive Personal Data // Academic Journal of Jinyang, 2024. – No. 6. – P. 37-45.
- 52 Ao Q., Pan Y. A Study on the European Union's Cross-Border Flow of Personal Health Data and Its Insights // Medicine & Philosophy, 2025. – No. 23. – P. 19-24.
- 53 Chen Y., Meng Y. Legal Regulation of Cross-border Flow of Health Data in Australia and Its Implications for China // Chinese General Practice, 2024. – No. 25. – P. 3091-3099.
- 54 Lv Q., Sun C. Research on the Legal Regulation of Cross-Border Flow of Health and Medical Data in the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area // Southern Forum, 2024. – No. 11. – P. 74-76.

Я. Гуан¹, Ц. Ванг²

¹ PhD студенті, Шыңжаң университетінің заң мектебі
(Үрімші қ., Қытай Халық Республикасы)

ORCID ID: 0009-0001-9384-3052, e-mail: yachaolaw@gmail.com

² PhD, профессор, Шыңжаң университетінің заң мектебі
(Үрімші қ., Қытай Халық Республикасы)

ORCID ID: 0009-0002-1329-9278, e-mail: qingsongwang-law@xju.edu.cn

МЕДИЦИНАЛЫҚ ДЕРЕКТЕРДІҢ ШЕКАРААРАЛЫҚ АҒЫНЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ: ЖҮЙЕЛІ ӘДЕБИЕТТЕРГЕ ШОЛУ

Аңдатпа. Бұл мақала медициналық деректердің трансшекаралық ағынын құқықтық реттеу бойынша жүйелі әдебиетке шолу болып табылады. Негізінен жүйелі әдебиетке шолу тәсілін қолдана отырып, бұл зерттеу осы саладағы тиісті академиялық әдебиеттерді жүйелі түрде

анықтайды, іріктейді және жан-жақты талдайды. Өкілдік зерттеу нәтижелерін жан-жақты шолуға негізделген бұл зерттеу қолданыстағы зерттеулердің негізгі көзқарастарын, зерттеу контекстін және даму үрдістерін қорытындылайды. Сонымен қатар, бұл зерттеу медициналық деректердің құқықтық анықтамасы мен атрибуттары, трансшекаралық деректер ағынының мағынасы мен әсері және медициналық деректердің трансшекаралық ағынын құқықтық реттеу сияқты негізгі мәселелерге бағытталған әдебиеттерге мақсатты талдау жүргізеді. Бұл талдау қазіргі ғылыми зерттеулер медициналық деректерді анықтау, негізгі реттеуші шиеленістерді анықтау және онымен байланысты мәселелерді шешу үшін негізгі негіздерді белгілегенімен, ол юрисдикциялық бағыттар бойынша фрагменттелген күйінде қалатынын және негізінен динамикалық енгізу қиындықтарына емес, статикалық институционалдық салыстыруларға бағытталғанын көрсетеді. Осы негізге сүйене отырып, бұл зерттеу қолданыстағы зерттеулердің негізгі көзқарастарын, қолданыстағы дауларды және кемшіліктерін жан-жақты қарастырады, осылайша қазіргі зерттеудегі олқылықтар мен болашақ даму бағыттарын анықтайды және қазіргі жағдайда медициналық деректердің трансшекаралық ағынын құқықтық реттеу бойынша зерттеулердің маңызды теориялық құндылығы мен практикалық маңыздылығын көрсетеді.

Тірек сөздер: әдебиеттерге шолу, медициналық деректер, трансшекаралық деректер ағыны, құқықтық реттеу, деректер қауіпсіздігі, деректер бостандығы, халықаралық ынтымақтастық.

Я. Гуан ¹, Ц. Ванг ²

¹ PhD докторант Юридической школы Синьцзянского университета
(г. Урумчи, Китайская Народная Республика)

ORCID ID: 0009-0001-9384-3052, e-mail: yachaolaw@gmail.com

² PhD, профессор Юридической школы Синьцзянского университета
(г. Урумчи, Китайская Народная Республика)

ORCID ID: 0009-0002-1329-9278, e-mail: qingsongwang-law@xju.edu.cn

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРАНСГРАНИЧНОГО ПОТОКА МЕДИЦИНСКИХ ДАННЫХ: СИСТЕМАТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. Данная статья представляет собой систематический обзор литературы по правовому регулированию трансграничного потока медицинских данных. В основном, используя подход систематического обзора литературы, это исследование систематически выявляет, отбирает и всесторонне анализирует соответствующую академическую литературу в этой области. На основе всестороннего обзора репрезентативных результатов исследований, данное исследование обобщает основные точки зрения, контекст исследований и тенденции развития существующих исследований. Кроме того, в этом исследовании проводится целенаправленный анализ литературы, сфокусированный на ключевых вопросах, таких как правовое определение и атрибуты медицинских данных, смысл и влияние трансграничного потока данных, а также правовое регулирование трансграничного потока медицинских данных. Этот анализ показывает, что, хотя современные исследования создали основополагающие рамки для определения медицинских данных, выявления основных регуляторных противоречий и решения связанных с этим вопросов, они остаются фрагментированными по юрисдикционным признакам и преимущественно сосредоточены на статических институциональных сравнениях, а не на динамических проблемах реализации. Опираясь на эту основу, данное исследование всесторонне рассматривает основные точки зрения, существующие противоречия и недостатки существующих исследований, выявляя тем самым пробелы в текущих исследованиях и будущие направления развития, а также подчеркивая важную теоретическую ценность и практическую значимость исследований по правовому регулированию трансграничного потока медицинских данных в современном контексте.

Ключевые слова: обзор литературы, медицинские данные, трансграничный поток данных, правовое регулирование, безопасность данных, свобода данных, международное сотрудничество.

Е.С. Селиванова ¹

¹ к.ю.н., доцент, заведующая кафедрой гражданского права юридического факультета Южного федерального университета (г. Ростов-на-Дону, Россия)
ORCID ID: 0009-0002-3069-0068; e-mail: esselivanova@sfnedu.ru

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ И МЕХАНИЗМЫ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ РИСКА ЗА ВРЕД, ПРИЧИНЕННЫЙ ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ

Аннотация. Статья посвящена комплексному анализу гражданско-правовой ответственности за вред, причиненный системами искусственного интеллекта. Актуальность исследования обусловлена стремительным внедрением технологий ИИ во все сферы общественной жизни при отсутствии в российском законодательстве специальных норм, регулирующих порядок возмещения вреда, причиненного такими системами. Обосновывается, что технические особенности ИИ – автономность, способность к самообучению с динамически изменяемой архитектурой, вероятностный характер принимаемых решений и сложная архитектура – существенно затрудняют применение традиционных институтов гражданско-правовой ответственности, в частности установление причинно-следственной связи и определение надлежащего субъекта ответственности. На основе анализа доктринальных позиций и нормативных правовых актов выделены юридически значимые признаки ИИ, влияющие на выбор правового режима ответственности. Предлагается дифференцированный подход к выбору моделей гражданско-правовой ответственности в зависимости от степени риска и сфер применения систем ИИ: для высокорисковых систем – строгая (объективная) ответственность разработчика и оператора, для систем с минимальным риском – виновная ответственность причинителя вреда. В целях минимизации негативных последствий причинения вреда и обеспечения эффективного возмещения убытков предлагается предусмотреть в законодательстве возможность формирования саморегулируемых организаций разработчиков ИИ с обязательными стандартами безопасности и компенсационными фондами, внедрить обязательное страхование гражданской ответственности, а также создать специализированный государственный компенсационный фонд за счет взносов производителей высокоавтономных систем.

Ключевые слова: гражданско-правовая ответственность, искусственный интеллект, строгая гражданско-правовая ответственность, виновная гражданско-правовая ответственность, юридически значимые признаки ИИ, саморегулируемые организации разработчиков ИИ, Российская Федерация.

Введение

Технологии и системы искусственного интеллекта (далее – ИИ) представляют собой инструменты, которые активно внедряются практически во все сферы человеческой деятельности – промышленность, образование, медицину, творчество и др. Стремительное развитие и коммерциализация технологий ИИ сопровождаются качественным изменением характера общественных отношений, в которых данные

системы выступают не пассивным инструментом, а активным элементом, способным самостоятельно принимать решения в условиях неопределенности. Тенденции развития рынка ИИ позволяют утверждать, что его объем к 2027 году достигнет 407 млрд. долларов, каждый десятый автомобиль к 2030 году будет беспилотным, а 35 % мировых компаний уже

используют ИИ в своей деятельности.¹ Согласно докладу ООН, ИИ затронет 40% рабочих мест по всему миру, а к 2033 году рынок ИИ достигнет 4,8 трл. долларов.² Однако экстенсивный рост количественных показателей внедрения ИИ вступает в противоречие с недостаточной разработанностью правовых механизмов, обеспечивающих защиту прав и законных интересов субъектов гражданского оборота при возникновении негативных последствий функционирования таких систем, что обуславливает необходимость пересмотра традиционных цивилистических конструкций. Активное внедрение ИИ в большинство сфер человеческой деятельности требует адаптации существующих правовых подходов к применению гражданско-правовой ответственности и к решению задачи распределения рисков причинения вреда ИИ, а возможно и разработки новых.

Следует отметить, что действующее российское гражданское законодательство не содержит специальных норм, определяющих порядок возмещения вреда, причиненного ИИ. Следовательно, основание, условия и порядок возмещения вреда должны определяться общими положениями ГК РФ о гражданско-правовой ответственности. Важным ориентиром для формирования правовых подходов к институту гражданско-правовой ответственности за вред, причиненный ИИ, является принцип, сформулированный в Указе Президента РФ от 10.10.2019 г. № 490 (в ред. От 15.02.2024) «О развитии искусственного интеллекта в Российской Федерации», предусматривающий возложение ответственности за все последствия работы систем ИИ на физическое или юридическое лицо, признаваемое субъектом ответственности.³ Между тем, применение

уже действующих гражданско-правовых норм к данным правоотношениям может вызвать трудности, связанные с техническими особенностями ИИ, имеющими юридическое значение. В юридической литературе справедливо обращается внимание на то, что ключевая проблема заключается не столько в отсутствии нормативного регулирования как такового, сколько в несоответствии классических институтов вины, причинной связи и субъекта ответственности природе алгоритмических систем, функционирующих на основе вероятностных моделей и машинного обучения с динамически изменяемой архитектурой.

В Указе Президента РФ № 490 и Федеральном законе от 24.04.2020 г. № 123-ФЗ, под ИИ понимается комплекс технологических решений, имитирующих когнитивные функции человека и обеспечивающих получение результатов, сопоставимых с интеллектуальной деятельностью человека.⁴ Данный комплекс включает инфраструктуру, программное обеспечение (в том числе с использованием машинного обучения), а также процессы и сервисы обработки данных. И.А. Филипова отмечает, что использование термина «программно-аппаратный комплекс» отражает сложившийся в отечественной теории подход и по сути соответствует категории «система искусственного интеллекта» [1]. Однако легальное определение, будучи технико-ориентированным, не раскрывает юридически значимых характеристик ИИ, таких как уровень автономности, способность к самообучению и непредсказуемость алгоритмического поведения, что создает неопределенность в вопросах распределения бремени доказывания, установления причинно-следственной связи и определения

¹ Искусственный интеллект в цифрах и фактах. URL: <https://trends.rbc.ru/trends/industry/657963559a79474dd4bc9b88> (дата обращения: 09.05.2026).

² Доклад ООН: внедрение ИИ затронет 40% рабочих мест. URL: <https://news.un.org/ru/story/2025/04/1462941> (дата обращения: 09.05.2026).

³ Указ президента РФ от 10 октября 2019 года № 490 «О развитии искусственного интеллекта в Российской Федерации» (вместе с «Национальной стратегией развития искусственного интеллекта на период до 2030 года»). URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_335184/ (дата обращения: 09.05.2026).

⁴ Федеральный закон «О проведении эксперимента по установлению специального регулирования в целях создания необходимых условий для разработки и внедрения технологий искусственного интеллекта в субъекте Российской Федерации - городе федерального значения Москве и внесении изменений в статьи 6 и 10 Федерального закона «О персональных данных» от 24.04.2020 N 123-ФЗ (последняя редакция). URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_351127/ (дата обращения: 09.05.2026).

надлежащего ответчика. Изложенные обстоятельства определяют актуальность настоящего исследования, целью которого выступает выявление особенностей правового регулирования гражданско-правовой ответственности за вред, причиненный деятельностью систем ИИ, и обоснование дифференцированных моделей такой ответственности с учетом технических параметров и степени риска соответствующих систем.

Методы и материалы

Эмпирическую основу настоящего исследования составили: положения действующего российского гражданского законодательства, прежде всего Гражданского кодекса Российской Федерации (части первая и вторая), регламентирующие общие основания и условия наступления гражданско-правовой ответственности; специализированные нормативные правовые акты стратегического характера, включая Указ Президента РФ от 10.10.2019 № 490 «О развитии искусственного интеллекта в Российской Федерации» (в редакции от 15.02.2024), Федеральный закон от 24.04.2020 № 123-ФЗ «О проведении эксперимента по установлению специального регулирования в целях создания необходимых условий для разработки и внедрения технологий искусственного интеллекта в субъекте Российской Федерации – городе федерального значения Москве» и Федеральный закон от 31.07.2020 № 258-ФЗ «Об экспериментальных правовых режимах в сфере цифровых инноваций в Российской Федерации» (в редакции от 31.07.2025), определившие правовые дефиниции и экспериментальные механизмы регулирования ИИ; нормативно-технические акты, в частности ГОСТ Р 59277-2020 «Системы искусственного интеллекта. Классификация систем искусственного интеллекта», примененный для идентификации технических параметров и классификационных признаков исследуемых систем; а также доклады международных организаций (ООН) и статистические данные аналитических агентств, отражающие экономические и социальные тенденции внедрения технологий ИИ, что в совокупности

позволило обеспечить репрезентативность эмпирического материала и обоснованность выводов.

В исследовании применен комплекс методов юридического познания: формально-юридический – для толкования нормативных дефиниций и выявления пробелов в законодательстве; сравнительно-правовой – для сопоставления моделей виновной, объективной и смешанной ответственности; системный анализ – для установления юридически значимых признаков ИИ (автономность, вероятностный характер решений, сложность архитектуры), влияющих на распределение бремени доказывания; правовое моделирование – для конструирования индивидуализированных и коллективных моделей ответственности; институциональный анализ – для оценки потенциала СРО и страхования как инструментов распределения рисков. Обработка материала осуществлена с использованием дедукции, индукции и интерпретации технических категорий в юридической плоскости. Исследование ограничено рамками российского гражданского законодательства, технические аспекты ИИ рассмотрены лишь в объеме, необходимом для правового регулирования.

Результаты и обсуждение

Специфика ИИ раскрывается в ГОСТ Р 59277-2020, в рамках которого система ИИ определяется, как «техническая система, в которой используются технологии искусственного интеллекта» и классифицируется по автономности, архитектуре, методу обучения, сфере применения, уровню риска и другим параметрам [2]. В научной литературе отмечается, что функциональный подход к определению ИИ наиболее релевантен для юридических исследований, однако не учитывает архитектурных особенностей технологий, влияющих на правовую проблематику [2, с. 886].

Анализ содержания перечисленных выше нормативно-правовых актов и нормативно-технических актов позволяет прийти к выводу, что в них ИИ рассматривается как система, сопоставимая с

результатами интеллектуальной деятельности (программы для ЭВМ, базы данных, изобретения, ноу-хау). Согласно п/п «а» п. 5 «Национальной стратегии развития ИИ на период до 2030 года», утв. Указом Президента РФ от 10.10.2019 г. № 490, искусственный интеллект в системе механизма правового регулирования относится к объектам гражданских прав.

Полагаем, что к юридически значимым признакам ИИ, влияющим на выбор правового режима гражданско-правовой ответственности, следует выделить следующие:

Во-первых, ИИ не является субъектом права. В отличие от человека, ИИ не обладает сознанием и целеполаганием, функционируя как инструмент в рамках задач, определенных соответствующими субъектами правоотношений. Социально значимый смысл деятельности ИИ проявляется только через использование конкретными участниками гражданского оборота.

Во-вторых, системы ИИ характеризуются различным уровнем автономности — способностью выполнять задачи без постоянного контроля и вмешательства человека. Уровень автономности может варьироваться от нулевой (полная зависимость от человека) до полной (самостоятельное принятие решений). Как справедливо отмечает Е.Н. Мельникова, «архитектура модели на стадии рабочего применения имеет динамический характер и может изменяться в ходе обучения, которое происходит как с участием (контролируемое обучение), так и без участия человека (неконтролируемое обучение). Такие динамические свойства программной архитектуры предполагают возможность изменения свойств модели в процессе ее жизненного цикла» [3].

В-третьих, процесс принятия решений ИИ носит вероятностный характер. Наличие ошибок имманентно присуще технологии ИИ, что порождает проблему установления причинно-следственной связи между действиями разработчика, оператора, пользователя и самим алгоритмом. Е.Н. Мельникова обращает внимание на вероятностный характер работы с присущими ИИ ошибками, «в которых никто не виноват»,

а также на то, что «поскольку существует вероятность выдачи ошибки в пределах заданной погрешности модели ИИ, невозможно установить причинно-следственную связь между вредом и действиями лица, использующего систему ИИ и приложение ИИ» [3].

В-четвертых, сложная архитектура систем ИИ осложняет проведение технологической экспертизы с целью установления виновного в причинении вреда лица. Системы ИИ включают модели ИИ (например, нейросетевые модели и классические ML-модели), интерфейсы, инфраструктуру. Возникает «размывание» сфер технологического контроля, когда невозможно установить, кто несет ответственность за решение или действие, принятое ИИ, даже на основании технической экспертизы, и, как следствие, «разрыв ответственности» - ситуация, при которой невозможно установить виновное в причинении вреда лицо.

Проблема установления причины, повлекшей причинение вреда, а также определения виновного лица обусловлена также и тем, что в процессе создания и эксплуатации ИИ, участвует множество лиц, а также наличием возможности интегрирования ИИ в киберфизические системы.

В-пятых, деятельность по созданию и использованию ИИ носит рисковый характер. Риск обусловлен технологическими особенностями ИИ (высокой автономностью, сложной архитектурой, наличием неустраняемых уязвимостей, например, галлюцинациями ИИ) и сферами его применения, например, медицина, образование, ядерная энергетика, транспорт и др.

Полагаем, что перечисленные особенности ИИ, должны влиять на выбор правового режима гражданско-правовой ответственности.

В современной правовой доктрине вопрос о гражданско-правовой ответственности за вред, причиненный ИИ, остается дискуссионным.

Можно выделить несколько моделей гражданско-правовой ответственности, выбор которых обусловлен техническими особенностями систем ИИ, а также теми

сферами человеческой деятельности, в которых они применяются.

В доктрине по субъекту ответственности выделяются индивидуальная гражданско-правовая ответственность (разработчика, оператора, пользователя, владельца источника повышенной опасности), солидарная ответственность, субсидиарная ответственность, а также модель наделения правосубъектностью ИИ. По основаниям возникновения различают договорную и внедоговорную гражданско-правовую ответственность. По условиям наступления – виновная, объективная и смешанная гражданско-правовая ответственность.

Применение правового режима виновной ответственности к отношениям с использованием ИИ, требует формирования эффективного механизма установления вины причинителя вреда, что особенно значимо ввиду сложности прослеживания причинно-следственной связи между действиями разработчика, оператора, пользователя и системы ИИ. Между тем, как ранее было отмечено, системам ИИ свойственен элемент непредсказуемости. Явление «галлюцинаций» ИИ является следствием вероятностной природы решений, принимаемых ИИ, и поэтому не может быть признано форс-мажором по умолчанию. Если такие ошибки статистически предсказуемы и выявляемы при тестировании, их наступление относится к обычному предпринимательскому риску. Освобождение от ответственности возможно лишь при доказательстве исключительности и непредвиденности аномалии, выходящей за рамки ожидаемой погрешности. Одним из направлений развития современной доктрины гражданско-правовой ответственности в условиях внедрения ИИ в литературе [4] предлагается переориентация с традиционных категорий вины и противоправности на критерий предсказуемости алгоритмического поведения.

Противоположная правовая модель гражданско-правовой ответственности ИИ – это концепция объективной ответственности. Данная модель закрепляет безвиновную (строгую) ответственность владельца ИИ при создании и внедрении соответствующих систем. Если исключены внешние факторы риска, то опасность «исходит» из самой

технологии, и бремя возмещения возлагается на владельца источника повышенной опасности. В отечественной науке эта концепция получила наибольшее распространение, опираясь на формальное сходство свойств ИИ и источника повышенной опасности, прежде всего на невозможность полного контроля над системой со стороны человека [5].

Особую значимость приобретают промежуточные правовые конструкции, синтезирующие элементы строгой и виновной ответственности. Методологическую основу составляет концепция дифференцированных правовых режимов, которая предполагает нормативное закрепление категорий ИИ с установлением для каждой уникального режима гражданско-правовой ответственности. Данный подход обеспечивает реализацию риск-ориентированной модели там, где интенсивность правового воздействия коррелирует с уровнем потенциального вреда [6].

Соответственно можно предложить следующую дифференциацию правовых моделей гражданско-правовой ответственности за вред, причиненный ИИ. Для систем ИИ из числа «запрещенных» предлагается применять меры уголовно-правового и административно-правового воздействия. Для систем, классифицируемых, как высокорисковые, рассмотреть возможность применения модели строгой ответственности, при которой оператор и разработчик несут перед потерпевшим солидарную либо субсидиарную ответственность. Для систем с минимальным риском предлагается применять гражданско-правовую ответственность к причинителю вреда при наличии его вины.

Наряду с индивидуальным подходом к гражданско-правовой ответственности применительно к отдельным сферам деятельности применяются и коллективные модели. В таких моделях ответственность трансформируется в форму распределенного риска. Например, к таким моделям относится модель корпоративного фонда возмещения, предполагающая формирование компенсационных фондов в рамках саморегулируемых организаций, а также

модель обязательного страхования гражданской ответственности, аналогичная институту ОСАГО (ст. 931, 932 ГК РФ), при которой возмещение вреда обеспечивается страховыми механизмами.

Анализ ФЗ от 1 декабря 2007 года № 315-ФЗ «О саморегулируемых организациях»⁵ позволяет сделать вывод о том, что формирование СРО разработчиков и операторов технологий ИИ может стать перспективным инструментом обеспечения юридической ответственности за использование высокоавтоматизированных систем ИИ.

Романовская О.В. [7] отмечает, что СРО следует рассматривать как институт частной регуляции, позволяющий участникам рынка самостоятельно определять профессиональные стандарты, одновременно создавая механизм коллективной ответственности. Создание СРО в сфере разработки и применения систем ИИ позволит разработать обязательные стандарты к системам ИИ, безопасности их алгоритмов, обеспечит контроль за их соблюдением через обязательную сертификацию. Нарушение соответствующих требований будет влечь не только гражданско-правовую ответственность, но и автоматическое привлечение к компенсационному фонду, что создаст коллективный стимул к соблюдению профессиональных правил и снизит риск системных последствий, а также снизит индивидуальную финансовую нагрузку за счет коллективного механизма распределения рисков.

Также, одним из направлений распределения риска причинения вреда системами ИИ является развитие обязательного страхования гражданско-правовой ответственности. Так, согласно п/п 13.2. п. 5 ст. 10 ФЗ от 31.07.2020 г. № 258-ФЗ (в ред. от 31.07.2025 г.) «Об экспериментальных правовых режимах в сфере цифровых и технологических инноваций в РФ»⁶ программа

экспериментального правового режима должна включать положения о страховании гражданской ответственности участников ЭПР, являющихся юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями, за причинение вреда жизни, здоровью или имуществу других лиц при реализации ЭПР, (...) требования к условиям такого страхования, перечню страховых рисков и страховых случаев (в применимых случаях). Представляется, что обязательное страхование гражданско-правовой ответственности причинения вреда применением систем ИИ является одним из наиболее эффективных способов минимизации негативных последствий причинения вреда, однако, учитывая масштабы потенциального вреда от применения систем ИИ в критически важных сферах, страховые компании без специальных инструментов поддержки вряд ли в состоянии смогут такой вред возместить в полном объеме.

Заключение

Более сбалансированным решением может стать сочетание обязательного страхования с созданием специального компенсационного фонда, формируемого за счет взносов разработчиков и производителей высокоавтономных систем. Такой фонд позволил бы перераспределять бремя возмещения ущерба и в отношении вреда окружающей среде, обеспечивая устойчивую модель коллективной ответственности.

Полагаем, что наряду с гражданско-правовой ответственностью важная роль в обеспечении возмещения вреда, причиненного ИИ, должна отводиться обязательному страхованию гражданской ответственности и созданию компенсационных фондов в рамках саморегулируемых организаций разработчиков и операторов ИИ.

⁵ Федеральный закон «О саморегулируемых организациях» от 01.12.2007 N 315-ФЗ (последняя редакция). URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_72967/ (дата обращения: 10.05.2026).

⁶ Федеральный закон "Об экспериментальных правовых режимах в сфере цифровых инноваций в Российской

Федерации" от 31.07.2020 N 258-ФЗ (последняя редакция). URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_358738/ (дата обращения: 09.05.2026).

Проведенное исследование позволяет сделать вывод о том, что технические особенности ИИ существенно затрудняют применение традиционных институтов гражданско-правовой ответственности. В связи с этим требуется разработка специальных правовых механизмов, учитывающих специфику ИИ при применении гражданско-правовой ответственности. Одним из направлений развития института гражданско-правовой ответственности является создание системы коллективных

механизмов распределения рисков, включающих, формирование СРО разработчиков и операторов систем ИИ с разработкой обязательных стандартов безопасности, прозрачности и предсказуемости алгоритмов, а также формированием компенсационных фондов; введение системы страхования гражданской ответственности за вред, причиненный ИИ; создание специального компенсационного фонда, формируемого за счет взносов разработчиков и производителей систем ИИ.

Список литературы

- 1 Филипова И.А. Правовое регулирование искусственного интеллекта. – 3-е изд., обновленное и дополненное. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный университет, 2025. – С.17-18.
- 2 Архипов В.В. Пределы принятия юридически значимых решений с использованием искусственного интеллекта // Вестник Санкт-Петербургского университета. Право. – 2021. – Т.12. – Вып. 4. – С. 886.
- 3 Мельникова Е.Н. Проблема «разрыва ответственности» за вред, причиненный использованием систем и приложений искусственного интеллекта // Российский юридический журнал. – 2024. - № 4 – С.80-92.
- 4 Селиванова Е.С., Саркисян В.В. Предсказуемость алгоритмического поведения искусственного интеллекта как критерий гражданско-правовой ответственности и нормативного контроля // Russian Journal of Economics and Law, 2026. – Т. 20(2). – С. 341-360. <https://doi.org/10.21202/2782-2923.2026.2.341-360>
- 5 Никитенко С.В. Концепции деликтной ответственности за вред, причиненный системами искусственного интеллекта // Вестник экономического правосудия российской Федерации, 2023. –№ 1. – С. 156-174
- 6 Ижаев О.А. Системы искусственного интеллекта и внедоговорная гражданско-правовая ответственность: риск-ориентированный подход // Lex Russica., 2024. – № 6. – С. 23-34.
- 7 Романовская О.В. Правовой статус саморегулируемых организаций оценщиков. // Гражданин и право, 2019. – № 10. – С. 9-21.

References

- 1 Filipova I.A. Pravovoye regulirovaniye iskusstvennogo intellekta. – 3-ye izd., obnovennoye i dopolnennoye. – Nizhniy Novgorod: Nizhegorodskiy gosudarstvennyy universitet, 2025. – S.17-18.
- 2 Arkhipov V.V. Predely prinyatiya yuridicheski znachimykh resheniy s ispol'zovaniyem iskusstvennogo intellekta // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Pravo. – 2021. – T.12. – Vyp. 4. – S. 886.
- 3 Mel'nikova Ye.N. Problema «razryva otvetstvennosti» za vred, prichinennyy ispol'zovaniyem sistem i prilozheniy iskusstvennogo intellekta // Rossiyskiy yuridicheskiy zhurnal. – 2024. - № 4 – S.80-92.
- 4 S elivanova Ye.S., Sarkisyan V.V. Predskazuyemost' algoritmicheskogo povedeniya iskusstvennogo intellekta kak kriteriy grazhdansko-pravovoy otvetstvennosti i normativnogo kontrolya // Russian Journal of Economics and Law, 2026. – T. 20(2). – С. 341-360
- 5 Nikitenko S.V. Kontseptsii deliktnoy otvetstvennosti za vred, prichinennyy sistemami iskusstvennogo intellekta // Vestnik ekonomicheskogo pravosudiya rossiyskoy Federatsii, 2023. –№ 1. – С. 156-174
- 6 Izhayev O.A. Sistemy iskusstvennogo intellekta i vnedogovornaya grazhdansko-pravovaya otvetstvennost': risk-orientirovanny podkhod // Lex Russica., 2024. – № 6. – С. 23-34.
- 7 Romanovskaya O.V. Pravovoy status samoreguliruyemykh

Е.С. Селиванова ¹

¹ з.ғ.к., доцент, Оңтүстік федералдық университеті заң факультетінің азаматтық құқық кафедрасының меңгерушісі (Ростов-на-Дону қ., Ресей)
ORCID ID: 0009-0002-3069-0068; e-mail: esselivanova@sfedu.ru

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ КЕЛТІРГЕН ЗИЯН ҮШІН АЗАМАТТЫҚ- ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК ЖӘНЕ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БӨЛУ ТЕТІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақала жасанды интеллект жүйелері келтірген зиян үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілікті кеиенді талдауға арналған. Зерттеудің өзектілігі ЖИ технологияларының қоғамдық өмірдің барлық салаларына жедел енгізілуімен, сондай-ақ Ресей Федерациясының заңнамасында мұндай жүйелер келтірген зиянды өтеу тәртібін реттейтін арнайы нормалардың болмауымен негізделеді. ЖИ-дің техникалық ерекшеліктері – автономдылығы, динамикалық өзгеретін архитектура негізінде өзін-өзі оқыту қабілеті, қабылданатын шешімдердің ықтималдық сипаты және күрделі құрылымы – азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің дәстүрлі институттарын қолдануды едәуір қиындататыны, атап айтқанда себеп-салдарлық байланысты айқындау мен жауапкершіліктің тиісті субъектісін белгілеуді күрделендіретіні дәлелденді. Доктриналық ұстанымдар мен нормативтік құқықтық актілерді талдау негізінде жауапкершіліктің құқықтық режимін таңдауға әсер ететін ЖИ-дің заңдық мәні бар белгілері айқындалған. ЖИ жүйелерін қолдану салалары мен тәуекел деңгейіне байланысты азаматтық-құқықтық жауапкершілік модельдерін таңдаудың сараланған тәсілі ұсынылады: жоғары тәуекелді жүйелер үшін – әзірлеуші мен оператордың қатаң жауапкершілігі, ал тәуекелі төмен жүйелер үшін – зиян келтірушінің кінәлі жауапкершілігі. Зиян келтірудің теріс салдарын азайту және шығындарды тиімді өтеуді қамтамасыз ету мақсатында заңнамада ЖИ әзірлеушілерінің міндетті қауіпсіздік стандарттары мен өтемақы қорлары бар өзін-өзі реттейтін ұйымдарын құру мүмкіндігін көздеу, азаматтық-құқықтық жауапкершілікті міндетті сақтандыруды енгізу, сондай-ақ жоғары автономды жүйелерді өндірушілердің жарналары есебінен мамандандырылған мемлекеттік өтемақы қорын қалыптастыру ұсынылады.

Тірек сөздер: азаматтық-құқықтық жауапкершілік, жасанды интеллект, қатаң азаматтық-құқықтық жауапкершілік, кінәлі азаматтық-құқықтық жауапкершілік, ЖИ-дің заңдық мәні бар белгілері, ЖИ әзірлеушілерінің өзін-өзі реттейтін ұйымдары, Ресей Федерациясы.

E.S. Selivanova¹

¹ c.l.s. Associate Professor, Head of the Department of Civil Law, Faculty of Law, Southern Federal University (Rostov-on-Don, Russia)

ORCID ID: 0009-0002-3069-0068; e-mail: esselivanova@sfedu.ru

CIVIL LIABILITY AND RISK SHARING MECHANISMS FOR HARM CAUSED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of civil liability for harm caused by artificial intelligence systems. The relevance of the study is determined by the rapid integration of AI technologies into all spheres of public life in the absence of specific provisions in Russian legislation governing compensation for damage caused by such systems. It is argued that the technical characteristics of AI – namely autonomy, the capacity for self-learning with dynamically evolving architecture, the probabilistic nature of decision-making, and structural complexity – significantly complicate the application of traditional doctrines of civil liability, particularly with respect to establishing causation and identifying the proper liable party. On the basis of an analysis of doctrinal approaches and regulatory legal acts, the study identifies legally significant features of AI that influence the choice of an appropriate liability regime. A differentiated approach to models of civil liability is proposed, depending on the level of risk and the sphere of application of AI systems: strict (no-fault) liability of developers and operators is suggested for high-risk systems, whereas fault-based liability of the tortfeasor is deemed appropriate for low-risk systems. In order to mitigate the adverse consequences of harm and ensure effective compensation for damages, it is proposed to introduce legislative provisions enabling the establishment of self-regulatory organizations of AI developers with mandatory safety standards and compensation funds, to implement compulsory civil liability insurance, and to create a specialized state compensation fund financed through contributions from producers of highly autonomous systems.

Keywords: civil liability, artificial intelligence, strict liability, fault-based liability, legally significant characteristics of AI, self-regulatory organizations of AI developers, Russian Federation.

Н.С. Сүлейменов¹¹ з.ғ.м., Алматы қаласы адвокаттар алқасының адвокаты (Алматы қ., Қазақстан)

e-mail: Narik954@yandex.ru

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ КӨМЕГІМЕН ЖАСАЛҒАН ТУЫНДЫЛАРДАҒЫ АДАМНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҮЛЕСІ: АНЫҚТАУ МЕН ДӘЛЕЛДЕУ ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Аңдатпа. Мақала жасанды интеллект құқықтық реттеу жүйелерін пайдалану арқылы жасалған туындыларды Қазақстан Республикасында авторлық құқық объектілері ретінде танудың құқықтық талаптарын зерттеуге арналған. 2025 жылғы 17 қарашада қабылданған «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қорғауға қабілеттіліктің шарты ретінде адамның шығармашылық үлесінің болуын бекітуіне байланысты, мұндай үлестің мазмұны мен жеткіліктілігін айқындау мәселелері ерекше өзектілікке ие болуда. Жұмыстың әдіснамалық негізі формальды-құқықтық, салыстырмалы-құқықтық және герменевтикалық әдістердің үйлесіміне құрылған, бұл Қазақстан, Ресей, Украина, Беларусь және АҚШ-тың нормативтік құқықтық актілеріне, сондай-ақ шығармашылықты түсінудің доктриналық тәсілдеріне жүйелі талдау жүргізуге мүмкіндік берді. Шетелдік тәжірибені қорыту негізінде автор шығармашылық талаптардың өзіндік анықтамасын ұсынады, оған жеке интеллектуалдық күш-жігер, еркін әрі саналы таңдау, сондай-ақ механикалық қайта өндіруден шығу сияқты элементтер енгізілген. Мәтіндік сұраныстардың (промпттардың) шығармашылық сипатын бағалауға және жасанды интеллектті қолдану кезінде шығармашылық үлестің бар екенін дәлелдеудің тәжірибелік мәселелеріне ерекше назар аударылды. Құқық қолдану тиімділігін арттырудың ықтимал тетіктері, соның ішінде міндетті таңбалау және техникалық сәйкестендіру құралдары қарастырылды. Осы салада бірыңғай сот тәжірибесін қалыптастыру және заңнамалық реттеуді одан әрі жетілдіру қажеттігі туралы қорытынды жасалды.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, авторлық құқық, шығармашылық үлес, мәтіндік сұраныс (промпт), туындының қорғалуға қабілеттілігі, авторлықты дәлелдеу, құқықтық реттеу.

Кіріспе

Жасанды интеллект (ЖИ) жүйелерін пайдалану арқылы алынатын нәтижелерді құқықтық тұрғыдан тану мәселесі цифрлық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты ғылыми пікірталастар мен қоғамдық талқылаулардың өзекті нысанына айналды¹. Бұл мәселеге деген қызығушылық бір жағынан шығармашылық үдерісті жеңілдетуге ұмтылатын қарапайым

пайдаланушылар тарапынан байқалса, екінші жағынан ЖИ-ді шығындарды азайту және контент өндіруді жеделдету құралы ретінде қарастыратын бизнес-қоғамдастық өкілдері тарапынан артып отыр.

Ұзақ уақыт бойы аталған мәселе нақты құқықтық шешімін таппай келді. Бұған нормативтік-құқықтық реттеудің жеткіліксіздігі және авторлық құқықтың дәстүрлі жүйесіне ықтимал елеулі әсер ету қаупі себеп болды. Алайда жағдай 2025

¹ U.S. Copyright Office, Copyright and Artificial Intelligence, Part 2: Copyrightability (2025). URL: <https://www.copyright.gov/ai/Copyright-and-Artificial-Intelligence-Part-2-Copyrightability-Report.pdf> (accessed: 09.04.2026); WIPO, Generative AI: Navigating Intellectual Property (2024). URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-m2024-8-en-generative-ai-navigating-intellectual-property.pdf> (accessed:

09.04.2026); Gaffar H., Albarashdi S. Copyright Protection for AI-Generated Works: Exploring Originality and Ownership in a Digital Landscape (2024). URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-international-law/article/copyright-protection-for-ai-generated-works-exploring-originality-and-ownership-in-a-digital-landscape/12B8B8D836AC9DDFFF4082F7859603E3> (accessed: 09.04.2026).

жылғы 17 қарашада қабылданған № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңының (бұдан әрі – ЖИ туралы Заң) ² күшіне енуімен айтарлықтай өзгерді. Аталған заңның 23-бабында маңызды ереже бекітілген: жасанды интеллект жүйелерін пайдалану арқылы жасалған туындылар оларды жасауға адамның шығармашылық үлесі болған жағдайда ғана авторлық құқықпен қорғалады. Осылайша, заң шығарушы ЖИ көмегімен алынған нәтижелерге қатысты авторлық құқықтың туындау мүмкіндігін мойындай отырып, олардың құқықтық қорғалуын адамның шығармашылық қатысуымен тікелей байланыстырды. Дегенмен, бұл тәсіл өзінің прогрессивті сипатына қарамастан, бірқатар теориялық және практикалық мәселелерді туындатады.

Ең алдымен, «шығармашылық үлес» ұғымының мазмұны мен жеткіліктілік деңгейін айқындау мәселесі туындайды. Атап айтқанда, мұндай үлестің қандай көлемі жеткілікті деп танылуы тиіс? Тек мәтіндік сұранысты (промптты) енгізу тұлғаны автор ретінде тануға негіз бола ала ма? Сонымен қатар, шығармашылық қызмет пен ЖИ жүйесімен жай техникалық өзара әрекеттесудің ара-жігін қандай өлшемдер арқылы ажыратуға болады деген сұрақтар әлі де ашық күйінде қалып отыр.

Осы сұрақтарға жауап беру үшін «шығармашылық» ұғымының заңдық және доктриналық мазмұнына жүгіну қажет. Бұл өз кезегінде жасанды интеллектіні пайдалану арқылы туындыларды жасау процесінде адамның қатысу деңгейін бағалаудың ғылыми негізделген критерийлерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің нормативтік-эмпирикалық негізін 2025 жылғы 17 қарашадағы № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстан

Республикасының Заңы ³, сондай-ақ Ресей Федерациясының, Украинаның, Беларусь Республикасының заңнамалық актілері және туындылардың қорғалуға қабілеттілік талаптарын айқындау саласындағы АҚШ-тың түсіндірмелік-нормативтік құжаттары (Compendium of U.S. Copyright Office Practices) құрады.

Эмпирикалық база ретінде күрделілік деңгейі мен мағыналық жүктемесіне қарай жүйеленген мәтіндік сұраныстардың (промпттардың) модельдік үлгілері, сондай-ақ сот практикасының материалдары пайдаланылды. Атап айтқанда, шығармашылықтың ең төменгі шегін түсіндіруде маңызды бағдар болған Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co. ісі бойынша АҚШ Жоғарғы сотының шешімі талдауға алынды.

Зерттеудің әдіснамалық негізі жалпығылыми және арнайы-құқықтық әдістердің үйлесіміне сүйенеді. Формальды-құқықтық әдіс зерттелетін нормативтік актілерде бекітілген құқықтық конструкциялар мен заңдық анықтамалардың мазмұнын догматикалық тұрғыдан талдауға мүмкіндік берді. Салыстырмалы-құқықтық әдіс әртүрлі құқықтық жүйелердегі шығармашылық пен авторлықты айқындау тәсілдерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға жағдай жасады. Герменевтикалық әдіс (жүйелік және телеологиялық түсіндіру) заңнамалық анықтамасы жоқ «шығармашылық үлес», «интеллектуалдық күш-жігер» сияқты бағалау ұғымдарының мазмұнын ашу үшін қолданылды. Ал құқықтық болжау және модельдеу әдістері құқық қолдану тәуекелдерін бағалау, сондай-ақ жасанды интеллект жүйелерін пайдалану арқылы туындыларды жасау кезінде шығармашылық элементтің бар-жоғын дәлелдеудің ықтимал модельдерін әзірлеу мақсатында пайдаланылды.

Нәтижелер және талқылау

Қазақстан

Республикасының

² Қазақстан Республикасының 2025 жылғы 17 қарашадағы № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2500000230> (қаралу уақыты: 10.04.2026).

³ Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 10 маусымдағы N 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z960000006> (қаралу уақыты: 10.04.2026).

заңнамасында «шығармашылық» ұғымының анықтамасы берілмеген. Дегенмен, 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстан Республикасының заңы (бұдан әрі – Авторлық құқық туралы заң) ⁴ мазмұнында шығармашылық және техникалық қызметтің ара-жігін ажыратуға деген талпыныс іс жүзінде байқалады. Атап айтқанда, техникалық қызмет деп бұрыннан бар объектілерді жай ғана қайта жаңғыртуға, бекітуге немесе механикалық өндеуге бағытталған, оларға жаңа түпнұсқалық элементтер қоспайтын әрекет танылады. Керісінше, шығармашылық қызмет нәтижесінде түпнұсқалық пен жаңалық белгілеріне ие өнім жасалады, бұл Авторлық құқық туралы заңның 6-8-баптарын жүйелі түрде түсіндіруден туындайды, онда туындылардың қорғалуға қатысты талаптары бекітілген. Демек, шығармашылық ұғымын белгілі бір дәрежеде кері тәсіл арқылы, яғни шығармашылық сипатқа ие емес әрекеттерді алып тастау арқылы да айқындауға болады. Осыған ұқсас жағдай бірқатар өзге мемлекеттерде де байқалады: аталған термин кеңінен қолданылғанымен, нормативтік тұрғыдан нақты айқындалмаған. Дегенмен, жекелеген құқықтық жүйелерде мұндай анықтамалар кездеседі. Мысалы:

– Ресей Федерациясының мәдениет туралы заңнамасының 3-бабында «шығармашылық қызмет – мәдени құндылықтарды жасау және оларды түсіндіру» деп тікелей көрсетілген. Бұл анықтама ең алдымен мәдениет саласына қатысты болғанымен, оны авторлық құқық саласына да қолдануға болады ⁵.

– Украинада да мазмұны жағынан өте жақын анықтама бар: «Мәдениет және кәсіби шығармашылық қызметкерлер туралы» заңның 1-бабында «шығармашылық қызмет» мәдени құндылыққа ие туындыларды жасауға немесе оларды интерпретациялауға

бағытталған жеке немесе ұжымдық шығармашылық ретінде айқындалады ⁶.

– Беларусь Республикасында мұндай анықтама тікелей берілмегенімен, «туындының шығармашылық сипатының презумпциясы» ұғымы қолданылады: егер керісі дәлелденбесе, туынды шығармашылық еңбек нәтижесінде жасалған деп танылады ⁷.

– АҚШ заңнамасында «шығармашылық» ұғымына туындыны авторлық құқық объектісі ретінде тану мүмкіндігіне қатысты компендиумда арнайы бөлім арналған (Compendium of U.S. Copyright Office Practices):

«Шығармашылық»: Туынды авторлық құқық объектісі ретінде танылуы үшін ол «кем дегенде шығармашылықтың ең төменгі деңгейіне» ие болуы тиіс, бұл авторлық-құқықтық қорғауға үміткер болу үшін жеткілікті (Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., 499 U.S. 358, 362). ...Авторлық көрініс «жаңашыл немесе тосын нысанда ұсынылуы» міндетті емес, алайда ол «толықтай механикалық немесе дағдылы сипатта болып, ешқандай шығармашылықты талап етпейтін» деңгейде болмауы тиіс. «Толығымен типтік», «үйреншікті» немесе «тіпті ең болмағанда шығармашылық белгілерінен айырылған» туынды түпнұсқалық талабына сәйкес келмейді (Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., 499 U.S. at 362). «Егер туынды тек «дәстүрге терең орныққан және соншалықты үйреншікті болғандықтан өзінен-өзі түсінікті құбылыс ретінде қабылданатын бұрыннан қалыптасқан тәжірибені» ғана бейнелейтін болса, онда онда «тіпті жанама түрде де шығармашылықтың нышаны жоқ» деп танылады (Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., 363-6.). Сол сияқты, егер авторлық көрініс «айқын» немесе «іс жүзінде сөзсіз» сипатта болса, онда туынды «Авторлық құқық туралы заң талап ететін шығармашылықтың ең төменгі ұшқынына» да ие болмайды (Feist

⁴ Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 10 маусымдағы N 6-І «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» заңы.

⁵ "Основы законодательства Российской Федерации о культуре" (утв. ВС РФ 09.10.1992 N 3612-1) (ред. от 24.06.2025) (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.03.2026). URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_1870/068694c3b5a06683b5e5a2d480bb399b9a7e3dcc/ (дата обращения: 10.04.2026).

⁶ Закон Украины от 7 октября 1997 года №554/97-ВР «О профессиональных творческих работниках и творческих союзах».

URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=17813 (дата обращения: 10.04.2026).

⁷ Гражданский кодекс Республики Беларусь 7 декабря 1998 г. № 218-3. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9800218> (дата обращения: 10.04.2026).

Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co, 363⁸).

Келтірілген тұжырымдар шығармашылықтың тікелей анықтамасын білдірмегенімен, олар автор қызметінің шығармашылық деп танылуы үшін қажетті критерийлерді айқындауға мүмкіндік береді. Жоғарыда берілген анықтамаларды қорыта келе, үш негізгі элементті бөліп көрсетуге болады:

– біріншіден, шығармашылық субъектінің интеллектуалдық күш-жігерін көздейді (Ресей, Украина);

– екіншіден, ол механикалық, дағдылы немесе сөзсіз қайта жаңғыртудан асып түсуі тиіс (АҚШ);

– үшіншіден, дау туындаған жағдайда, өзге жағдай дәлелденбесе, нәтиженің шығармашылық сипаты презумпцияланады (Беларусь). Дәл осы элементтер төменде ұсынылатын анықтаманың негізіне алынды.

Жоғарыда баяндалғандарды негізге ала отырып, аталған ұғымға келесі анықтаманы ұсынуға болады: «Шығармашылық – туынды автордың жеке интеллектуалдық күш-жігерін бейнелеп, көрініс табу тәсілінде кемінде ең төменгі деңгейдегі еркін әрі саналы таңдауды қамтыған, сондай-ақ механикалық, дағдылы, дәстүрлі немесе сөзсіз қайта жаңғырту шегінен шығатын жағдайда орындалады».

Келтірілген анықтаманы негізге ала отырып, жасанды интеллектті пайдалану арқылы туындыларды жасау жағдайында шығармашылық үлесті бағалауға көшуге болады. Ең алдымен, жасанды интеллект жүйесінің нәтижесі қандай тәсіл арқылы қалыптасатынын ескеру қажет. Әдетте, пайдаланушы мұндай жүйемен промпт арқылы өзара әрекеттеседі немесе «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы терминологиясына сәйкес – «мәтіндік сұраныс» (бұдан әрі – промпт) арқылы көрініс табады. Оны келесідей анықтауға болады: «мәтіндік сұраныс – бұл жазбаша немесе электрондық нысанда берілген, жасанды интеллект жүйесіне оның жұмыс нәтижесін алу мақсатында жіберілетін пайдаланушының

тапсырмасы не өзге де хабарламасы».

Промпт әртүрлі нысандарда көрініс табуы мүмкін. Мысалы, ол барынша қарапайым болуы мүмкін: «маған гүлдің суретін сал». Ол неғұрлым нақтыланған сипатта жа көрініс табады: «маған сары қызғалдақтың суретін сал». Сонымен қатар, ол күрделі, кешенді сипатта да болуы мүмкін: «ағаштың көлеңкесі түсіп тұрған сары қызғалдақты сал; гүлдің бүршігіне ара қонсын; көлеңке түскен жағы солғын көрініп, жаз бен күздің өтпелі кезеңін бейнелесін».

Бұл үш мысалдың арасында сипаттау деңгейі, мағыналық жүктемесі және пайдаланушы жүзеге асыратын шығармашылық таңдаудың көлемі тұрғысынан елеулі айырмашылық бар екені айқын. Жоғарыда ұсынылған анықтамаға сүйене отырып, аталған промпттарды шығармашылық үлестің бар-жоғы тұрғысынан бағалауға болады:

– бірінші жағдайда шығармашылық үлестің бар екендігі туралы айту қиын, себебі мұндай промпт авторы айқын әрі саналы таңдау жасамайды. Нәтижесінде қандай бейне пайда болатыны, қандай гүл салынатыны, қандай бөлшектер қамтылатыны белгісіз күйінде қалады. Мұнда пайдаланушының интеллектуалдық күш-жігері ең төменгі деңгейде;

– екінші жағдайда автор объектіні және оның түсін нақтылайды. Бұл белгілі бір деңгейде интеллектуалдық күш-жігердің бар екенін көрсетеді. Алайда нәтижеге қатысты өзге параметрлер әлі де айқындалмаған, ал автордың туындының соңғы нысанына бақылау деңгейі шектеулі болып қала береді. Сондықтан мұндай үлестің шығармашылық деп танылуының жеткіліктілігі және соның негізінде авторлықты мойындау мәселесі пікірталас тудырады⁹.

– үшінші жағдайда анағұрлым айқын көрінетін шығармашылық үлес туралы айтуға болады. Автор композицияны, атмосфераны, көрініс бөлшектерін және қажетті көркемдік эсерді нақты айқындайды. Бұл мысалда пайдаланушы тек объектіні (қызғалдақ) ғана емес, сонымен қатар оның қоршаған ортасын

⁸ Compendium of U.S. Copyright Office Practices, Chapter 300. URL: <https://law.resource.org/pub/us/compendium/ch300.html> (accessed: 10.04.2026).

⁹ Théâtre D'opera Spatial Review Board Decision Letter (U.S. Copyright Office, 2023). URL: <https://www.copyright.gov/rulings-filings/review-board/docs/Theatre-Dopera-Spatial.pdf> (accessed: 10.04.2026).

(ағаштың көлеңкесі, бүршікке қонған ара), сондай-ақ мағыналық акцентті (солғындану арқылы жаз бен күз арасындағы өтпелі кезеңді бейнелеу) еркін әрі саналы түрде таңдайды. Мұндай таңдау механикалық, дағдылы немесе сөзсіз сипатқа ие емес, керісінше, автордың жеке шығармашылық ниетін көрсетеді және ұсынылған шығармашылық критерийіне сәйкес келеді. Кескінді тікелей жасау жасанды интеллект арқылы жүзеге асырылғанына қарамастан, түпкілікті нәтиже едәуір дәрежеде автордың ой-ниетін бейнелейді, сондықтан оны автор шығармашылығының элементтерін қамтитын нәтиже ретінде қарастыруға болады¹⁰. Осындай промпттардың шығармашылық үлесті айқындаудағы, сондай-ақ белгілі бір дәрежеде жасанды интеллект жұмысының тиімділігін қамтамасыз етудегі маңыздылығын ескере отырып, «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы шеңберінде промпттар авторлық құқық объектілері ретінде қарастыруға болады.

Демек, жасанды интеллект жүйелеріне жолданатын мәтіндік сұраныстар, егер олар адамның интеллектуалдық шығармашылық қызметінің нәтижесі болып табылса, Қазақстан Республикасының авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы заңнамасына сәйкес авторлық құқық объектілері ретінде танылады. Сонымен қатар, тек промпт негізінде «нөлден бастап» объектіні жасау сценарийімен қатар, генеративті жасанды интеллект жүйелері бұрыннан бар материалдарды өңдеу үшін де қолданылуы мүмкін, бұл шығармашылық үлес мәселесін өзге қырынан қарастыруды талап етеді. Жекелей алғанда, генеративті ЖИ тек промпт негізінде жаңа объектілер жасай алатынына қарамастан, ол бұрыннан бар дайын үлгілерді, объектілерді немесе материалдарды да көмекші құрал ретінде пайдалана алады. Мәселен, суретшілердің ЖИ-ді модельдеу немесе бастапқы визуалдық шешімдер жасау үшін пайдаланып, кейін оларды адам тарапынан өңдеп, толыққанды туындыға дейін жеткізу тәжірибесі кең таралған. Мұндай жағдайларда түпкілікті нәтиженің авторлық құқық объектісі ретінде танылуы күмән

тудырмайды.

Алайда бастапқы үлгінің құқықтық мәртебесі қолданылған промпттың сипатына және ондағы шығармашылық таңдаудың айқындылық дәрежесіне тәуелді болады. Егер ЖИ жасаған үлгіде адамның шығармашылық үлесі болмаса (мысалы, қарапайым немесе тек нақтыланған промпт қолданылған жағдайда), онда ол авторлық құқық объектісі ретінде танылмайды. Дегенмен, егер мұндай үлгі кейін адам тарапынан елеулі түрде өңделсе, онда түпкілікті туынды шығармашылық қайта өңдеу нәтижесінде қорғалуға қабілетті болуы мүмкін, бұл «Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы 23-бабының 1-тармағына сәйкес келеді¹¹.

Бұрыннан бар объектілермен жұмыс істеу кезінде, мысалы, әңгіме мазмұнын өңдеу барысында, ЖИ мәтінді редакциялау, оны мазмұндық тұрғыдан толықтыру, стилистикалық немесе құрылымдық тұрғыдан жетілдіру үшін қолданылуы мүмкін. Мұндай араласу туындының соңғы нысанына елеулі әсер етуі ықтимал болғанымен, бастапқы мәтіннің авторы оған өз шығармашылық үлесін енгізген болып табылады. Сондықтан көп жағдайда дәл сол тұлға, ЖИ-ді көмекші құрал ретінде пайдаланғанына қарамастан, автор ретінде танылуы тиіс.

Ерекше жағдайлар ретінде ЖИ туындыны бастапқы авторлық ойдан толықтай ажыратып жіберетіндей дәрежеде түбегейлі өзгерткен немесе нәтиже плагиат тәуекелін туындататын бөтен элементтерді қамтыған жағдайларды атауға болады. Мұндай контексте бастапқы материалды жасаған тұлға мен оны ЖИ көмегімен өңдеген тұлға арасындағы ықтимал бірлескен авторлық мәселесі туындамайды, себебі ЖИ құқық субъектісі ретінде танылмайды. Атап айтқанда, бірлескен авторлық екі немесе одан да көп жеке тұлғалардың бірлескен шығармашылық еңбегін көздейді.

«Жасанды интеллект туралы» Қазақстан Республикасының заңы 23-бабы шеңберінде мұндай туындыларда шығармашылықтың жоқтығы қандай тәсілдер арқылы дәлелденетіні мәселесі ерекше назар аударуды талап етеді¹². Туындының мәтіні немесе

¹⁰ Zarya of the Dawn Letter (U.S. Copyright Office, 2023). URL: <https://www.copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf> (accessed: 10.04.2026).

¹¹ Қазақстан Республикасының 2025 жылғы 17 қарашадағы № 230-VIII ҚРЗ «Жасанды интеллект туралы» заңы.

¹² WIPO, Generative AI: Navigating Intellectual Property (2024).

бейнесі бойынша адамның шығармашылық үлесінің бар-жоғы туралы бірімәнді қорытынды жасау әрдайым мүмкін бола бермейді. Жасанды интеллект қолданылғанын болжауға болатын жағдайдың өзінде бұл өздігінен шығармашылықтың жоқтығын білдірмейді. Сонымен қатар, авторлық презумпциясы шығармашылық презумпциясына толықтай тең болмаса да, белгілі бір жеке тұлғаны автор ретінде тануды көздейді. Ал авторлықты тану, өз кезегінде, туындының шығармашылық қызмет нәтижесі екендігі туралы жанама түрде пайымдауға негіз болады. Азаматтық процесс тұрғысынан бұл авторлығын мәлімдеген тұлға «Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 9-бабында бекітілген презумпцияға сүйенетінін және бастапқыда туындының шығармашылық сипатын дәлелдеуге міндетті еместігін білдіреді. Алайда авторлық дауланған немесе жасанды интеллект қолданылғанына қатысты негізді күмән туындаған жағдайларда, шығармашылық үлестің бар екенін дәлелдеу ауыртпалық тудыруы мүмкін: сот талапкерден шығармашылық қатысуды растайтын дәлелдемелерді (мысалы, сұраныстың күрделілігін көрсететін промпттарды немесе туындының аралық нұсқаларын) ұсынуды талап етуге құқылы.

Шығармашылықтың бар немесе жоқ екенін растаудың немесе жоққа шығарудың тәсілдерінің бірі ретінде туындыны жасау немесе өңдеу барысында пайдаланылған промпттарды ұсыну қарастырылуы мүмкін. Оларды шығармашылық сипаты тұрғысынан бағалау белгілі бір дәрежеде аталған мәселені шешуге мүмкіндік береді. Алайда мұндай тәсіл әмбебап болып табылмайды: промпттар әрдайым сақтала бермейді, ал олар болған күннің өзінде, олардың жеткілікті деңгейде шығармашылық үлесті қамтитынын бірімәнді түрде анықтау әрдайым мүмкін емес.

Сонымен қатар, туындыны жасау кезінде жасанды интеллекттің пайдаланылғанын анықтауға арналған техникалық құралдардың жетілмегендігін ескере отырып, мұндай нәтижені жасаған

тұлғаның жасанды интеллект қолдану фактісін жай ғана теріске шығару ықтималдығы жоғары. Мұндай жағдайларда, егер туындының жасалу мән-жайларын айқындаудың тиімді тетіктері болмаса, «Жасанды интеллект туралы» Заңның 23-бабы 1-тармағының практикалық маңызы шектеулі болуы мүмкін. Сонымен бірге, шығармашылық үлестің болмауы нәтижені толық құқықтық мәнінен айырады дегенді білдірмейді: ол сабақтас құқықтар объектісі ретінде (мысалы, деректер базасы немесе фонограмма ретінде) қорғалуы мүмкін немесе егер қорғалатын туындылардан алынған элементтерді қамтымаса, еркін пайдаланылуы ықтимал.

Аталған жағдайдан шығудың ықтимал жолдарының бірі – жасанды интеллекттің көмегімен жасалған туындыларды міндетті түрде таңбалау не жұмысты жасау барысында жасанды интеллекттің қолданылғанын жоғары ықтималдықпен анықтай алатын техникалық құралдарды әзірлеу. Мұндай жағдайда да тиісті тетіктерді айналып өту тәсілдерінің пайда болуы мүмкін, бұл шаралар кем дегенде аталған саладағы ашықтық пен бақылау деңгейін арттыруға мүмкіндік береді¹³. Арнайы таңбалау жасанды интеллекттің пайдаланылғанын жоққа шығаруға болатын презумпция функциясын атқара алар еді: оның болуы сот пен үшінші тұлғалар үшін тексеру рәсімін жеңілдетер еді, ал оның болмауы жасанды интеллекттің қолданылғанын өзге дәлелдеу құралдары арқылы анықтау мүмкіндігін жоққа шығармайды. Алайда міндетті таңбалауды енгізу оның құқықтық салдарын заңнамалық тұрғыдан нақты бекітуді талап етеді, соның ішінде жасанды интеллект қолданылғаны белгілі бола тұра, таңдалауды әдейі қолданбағаны үшін жауапкершілік мәселесін де қамтуы тиіс.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында «шығармашылық» ұғымының заңды анықтамасының жоқ екенін көрсетеді.

¹³ Regulation (EU) 2024/1689, AI Act, Article 50. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/article/50/> (accessed: 11.04.2026); Chandra B., Dunietz J., Roberts K., Lee Y., Fontana P., Awad G. Reducing Risks Posed by Synthetic Content: An

Overview of Technical Approaches to Digital Content Transparency (2024). URL: <https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100-4> (accessed: 11.04.2026).

Соған қарамастан, авторлық құқық нормаларын жүйелі-құқықтық талдау және шетелдік доктриналық тәсілдерді кешенді түрде зерделеу арқылы шығармашылық қызметтің объективті талаптарын тұжырымдауға мүмкіндік бар екені негізделді. Отандық және шетелдік ғылыми тәжірибені саралау нәтижесінде зерттеуде авторлық анықтама ұсынылады: оған сәйкес шығармашылық – туындыда тұлғаның дара зияткерлік күш-жігері көрініс тауып, білдіру нысанында механикалық, күнделікті немесе детерминацияланған қайталаудан тыс ең төменгі деңгейдегі еркін әрі саналы таңдаудың болуымен сипатталады. Ұсынылған анықтама жасанды интеллект көмегімен генерацияланған нәтижелерді құқық қолдану тәжірибесі тұрғысынан бағалаудың теориялық-әдіснамалық негізін қалыптастырып, автордың шынайы шығармашылық үлесін жүйемен жүзеге асырылатын техникалық өзара әрекеттен ажыратуға мүмкіндік береді.

Зерттеудің маңызды тәжірибелік қорытындыларының бірі – мәтіндік сұраныстың (промпттың) пайдаланушының шығармашылық ниетін бейнелеудің негізгі құралы ретінде танылуы, алайда оның құқықтық мәнінің салыстырмалы сипатының негізделуі болып табылады. Шығармашылық үлестің деңгейі промпттың мазмұндық және құрылымдық күрделілігімен тікелей байланысты: тек композициялық шешімдерді, түстік параметрлерді, сюжеттік логиканы және күтілетін көркемдік нәтижені нақтылайтын көпқұрамды, семантикалық тұрғыдан бай сұраныстар ғана шығармашылық қызметтің көрінісі ретінде саралануы мүмкін. Жасанды интеллект бұрыннан бар объектілерді жаңарту немесе жетілдірудің көмекші құралы ретінде пайдаланылған жағдайда, бастапқы

туындының авторлығы, әдетте, оның жасаушысына тиесілі болып қала береді; бұл қағида тек нәтижелік өнім бастапқы шығармашылық тұжырымдамамен байланысын жоғалтатын түбегейлі трансформация жағдайларында шектелуі мүмкін. Сонымен қатар, промпттарды авторлық құқық объектісі ретінде нормативтік тану («Жасанды интеллект туралы» Заңның 23-бабы 2-тармағы) түпкілікті нәтижеге қатысты шығармашылық сипаттың дәлелденуі мәселесін толық шешпейді, себебі нәтиженің сыртқы белгілері де, жасанды интеллект қолдану фактісінің өзі де адам қатысуының нақты көлемін сенімді түрде айқындауға жеткіліксіз.

«Жасанды интеллект туралы» заңның 23-бабын тиімді іске асыруды қамтамасыз ету үшін туындылардың шығу тегін анықтау құқықтық және техникалық тетіктерін жетілдіру қажеттігі негізделеді. Бұл мәселені шешудің жолы ретінде жасанды интеллект жүйелерін пайдалану арқылы жасалған контентті міндетті таңбалауды заңнамалық деңгейде бекіту; салааралық стандарттар шеңберінде ЖИ-генерацияланған объектілерді анықтауға арналған технологиялық құралдарды әзірлеу және енгізу; сондай-ақ доктринада қалыптасқан шығармашылық талаптарына сүйене отырып, біріздендірілген сот және әкімшілік практиканы қалыптастыру ұсынылады. Объективті техникалық-құқықтық верификация құралдары жеткілікті деңгейде қалыптасқанға дейін авторлық презумпция іс жүзінде өзін автор ретінде жариялаған кез келген тұлғаға қолданылуы ықтимал, бұл өз кезегінде адам шығармашылығының элементтері жоқ нәтижелерге құқықтық қорғаудың негізсіз таралу тәуекелдерін арттырады және аталған мәселені одан әрі терең ғылыми зерделеуді талап етеді.

Н.С. Сулейменов¹

¹ М.Ю.Н., адвокат городской коллегии адвокатов г. Алматы (Алматы қ., Қазақстан)
e-mail: Narik954@yandex.ru

**ТВОРЧЕСКИЙ ВКЛАД ЧЕЛОВЕКА В ПРОИЗВЕДЕНИЯ, СОЗДАННЫЕ С
ПОМОЩЬЮ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРОБЛЕМЫ
ОПРЕДЕЛЕНИЯ И ДОКАЗЫВАНИЯ**

Аннотация. Статья посвящена исследованию правовых критериев признания произведений, созданных с использованием систем искусственного интеллекта, объектами авторского права в Республике Казахстан. В связи с принятием Закона Республики Казахстан «Об искусственном интеллекте» от 17 ноября 2025 года, закрепившего в качестве условия охраноспособности наличие творческого вклада человека, особую актуальность приобретают вопросы определения содержания и достаточности такого вклада. Методологическая основа работы построена на сочетании формально-юридического, сравнительно-правового и герменевтического методов, что позволило провести системный анализ нормативных актов Казахстана, России, Украины, Беларуси и США, а также доктринальных подходов к пониманию творчества. На основе обобщения зарубежного опыта автором предложено собственное определение критерия творчества, включающее такие элементы, как индивидуальные интеллектуальные усилия, свободный и осознанный выбор, выход за пределы механического воспроизведения. Особое внимание уделяется оценке творческого характера текстовых запросов (промптов) и практическим проблемам доказывания наличия творческого вклада при использовании ИИ. Рассматриваются возможные механизмы повышения эффективности правоприменения, включая обязательное маркирование и технические средства идентификации. Делается вывод о необходимости формирования единообразной судебной практики и дальнейшего совершенствования законодательного регулирования в данной сфере.

Ключевые слова: искусственный интеллект, авторское право, творческий вклад, текстовый запрос (промпт), охраноспособность произведения, доказывание авторства, правовое регулирование.

N.S. Suleimenov¹

¹ m.l.s., Attorney at the Almaty City Bar Association
(Almaty, Kazakhstan) e-mail: Narik954@yandex.ru

HUMAN CREATIVE CONTRIBUTION TO WORKS GENERATED WITH THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: ISSUES OF DEFINITION AND PROOF

Abstract. This article examines the legal criteria for recognizing works created with the use of artificial intelligence systems as objects of copyright in the Republic of Kazakhstan. Following the adoption of the Law of the Republic of Kazakhstan “On Artificial Intelligence” dated November 17, 2025, which establishes the presence of human creative contribution as a condition for copyright protection, particular relevance has been given to issues concerning the definition and sufficiency of such contribution. The methodological framework of the study is based on a combination of formal-legal, comparative-legal, and hermeneutic methods, which enabled a systematic analysis of the regulatory acts of Kazakhstan, Russia, Ukraine, Belarus, and the United States, as well as doctrinal approaches to understanding creativity. Based on a generalization of foreign experience, the author proposes an original definition of the criterion of creativity, incorporating elements such as individual intellectual effort, free and conscious choice, and a departure from purely mechanical reproduction. Special attention is paid to assessing the creative nature of textual prompts and to the practical challenges of proving the existence of creative contribution when using artificial intelligence. The article also considers possible mechanisms for enhancing the effectiveness of law enforcement, including mandatory labeling and technical means of identification. It concludes that there is a need to develop consistent judicial practice and to further improve legislative regulation in this area.

Keywords: artificial intelligence, copyright, creative contribution, textual prompt, copyrightability, proof of authorship, legal regulation.

III – бөлім

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚТАНУ

Раздел III

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО И СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВОВЕДЕНИЕ

Section III

INTERNATIONAL LAW AND COMPARATIVE LEGAL STUDIES

В.В. Тен¹

¹ PhD, ассоциированный профессор Высшей школы права «Эдилет» Каспийского общественного университета

(г. Алматы, Казахстан) ORCID ID: 0009-0003-7433-2243; e-mail: Tenvv.phd@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ЛОТЕРЕЯХ И ЛОТЕРЕЙНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Аннотация. Целью исследования является проведение сравнительно-правового анализа ключевых норм, регулирующих лотерейную деятельность в Республике Казахстан и Великобритании. Методологическую основу работы составили общенаучные и специальные юридические методы, включая сравнительно-правовой и формально-юридический методы. В результате проведенного анализа установлены фундаментальные различия в подходах к правовому регулированию лотерейной деятельности двух стран. Республика Казахстан использует модель жесткого государственного регулирования, предусматривающего деятельность единого оператора, ограниченный перечень разрешенных видов лотерей (моментальная и тиражная) и обязательные социальные отчисления. Великобритания, напротив, применяет лицензионную модель, допускающую участие коммерческих организаций, с детальным законодательным определением лотереи и ее видов (простая и сложная), а также с акцентом на обеспечение случайного характера процессов. Установленные различия определяются особенностями государственной политики каждой страны в сфере регулирования азартных игр и защиты общественных интересов. Казахская модель основана на усиленном государственном контроле, тогда как британская – на балансе предпринимательской свободы и государственного надзора. Сравнительный анализ позволяет оценить преимущества и ограничения каждого из подходов, а также определить возможные направления совершенствования национального законодательства. Выявлено, что казахское законодательство содержит более императивные и детализированные процедурные требования к проведению лотерей, включая обязательное создание тиражных комиссий и публикацию результатов тиражей. В свою очередь, британское законодательство преимущественно ориентировано на установление запретов и лицензионных требований, регулирующих деятельность организаторов и операторов лотерей. Практическая значимость исследования заключается в возможности использования выявленных зарубежных правовых механизмов для совершенствования законодательства Республики Казахстан в части регулирования лицензирования лотерейной деятельности, уточнения понятия лотереи и дифференциации мер юридической ответственности.

Ключевые слова: лотерея, лотерейная деятельность, азартные игры, сравнительно-правовой анализ, Великобритания, лицензирование, правовое регулирование.

Введение

Теоретические и практические аспекты правового регулирования лотерейной деятельности исследовались как отечественными, так и зарубежными учеными. Среди отечественных исследователей следует отметить М. К. Дячук и А. А. Шишимбаева; среди зарубежных –

David Miers; среди исследователей ближнего зарубежья – Д.И. Дашкину, Д.Н. Ершова.

Несмотря на значительное количество исследований, посвященных отдельным аспектам правового регулирования лотерейной деятельности, вопросы сравнительно-правового анализа законодательства Республики Казахстан и зарубежных государств остаются недостаточно разработанными. Лотереи,

являясь одной из древнейших форм алеаторных отношений, представляют собой сложный объект правового регулирования, требующий соблюдения баланса между коммерческими интересами организаторов, защитой прав участников и реализацией публичных интересов государства. Правовые системы различных стран демонстрируют принципиально отличающиеся подходы к достижению такого баланса, что обуславливает актуальность проведения сравнительно-правового исследования.

Закон Республики Казахстан «О лотереях и лотерейной деятельности» от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК (далее – Закон РК о лотереях)¹ устанавливает детальные рамки для функционирования лотерейного рынка, однако его анализ в сопоставлении с опытом стран с развитой правовой культурой, таких как Великобритания, где данная сфера регулируется Законом Великобритании «Об азартных играх» 2005 года (Gambling Act 2005, с. 19) (далее – Закон Великобритании «Об азартных играх»)², позволяет выявить не только различия в технико-юридическом оформлении, но и глубинные расхождения в философии регулирования.

Задачи исследования включают анализ теоретических подходов к правовому регулированию лотерейной деятельности и её места в системе алеаторных отношений, рассмотрение правового регулирования лотерейной деятельности в Республике Казахстан в соответствии с Законом РК «О лотереях и лотерейной деятельности», исследование особенностей правового регулирования лотерейной деятельности в Великобритании на основе Gambling Act 2005, а также проведение сравнительно-правового анализа моделей регулирования лотерейной деятельности в Республике Казахстан и Великобритании с выявлением их ключевых различий и возможных направлений гармонизации.

Целью настоящего исследования является проведение сравнительно-правового анализа законодательства о лотереях и лотерейной деятельности Республики Казахстан и Великобритании, направленного на выявление сущностных характеристик, преимуществ и возможных недостатков каждой из моделей, а также на определение потенциала для рецепции отдельных правовых механизмов.

Методы и материалы

Методологическую основу исследования составляют общенаучные методы анализа, синтеза, индукции и дедукции, а также специальные юридические методы: сравнительно-правовой и формально-юридический (догматический). Материальную базу исследования составили нормативные правовые акты Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан «О лотереях и лотерейной деятельности» от 9 апреля 2016 года³ и утвержденные им Правила проведения лотерей⁴, а также Закон Великобритании «Об азартных играх» 2005 года (Gambling Act 2005, с. 19)⁵. Анализ проводился путем непосредственного изучения текстов указанных актов, сопоставления определений ключевых понятий, институциональных структур, разрешительных и запретительных норм, а также процедурных требований.

Результаты и обсуждения

Установлено, что законодательство Казахстана и Великобритании основывается на различных правовых принципах и моделях регулирования. Выявлено, что казахстанский законодатель закрепляет исчерпывающее определение лотереи, прямо исключая из его содержания розыгрыши, направленные на стимулирование продаж⁶. В свою очередь

¹ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности». URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000495> (дата обращения: 25.05.2026).

² Gambling Act of United Kingdom 2005. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19> (accessed: 25.05.2026).

³ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

⁴ Приказ Министра культуры и спорта Республики Казахстан от 8 февраля 2023 года № 45 “Об утверждении Правил проведения лотерей”. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300031880> (дата обращения: 25.05.2026).

⁵ Gambling Act of United Kingdom 2005.

⁶ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

британский законодатель применяет иной подход к определению лотереи, раскрывая ее содержание через систему признаков (простая и сложная лотерея) и детально регламентируя условия, при которых процесс считается основанным на случае ⁷. Сравнительный анализ показал, что в Казахстане законодательно закреплена модель с единственным оператором лотереи ⁸, тогда как в Великобритании действует лицензионная модель, допускающая организацию лотерей некоммерческими обществами, органами местной власти и внешними менеджерами ⁹. В отличие от Великобритании, казахстанское законодательство содержит императивные требования к минимальному размеру призового фонда (не менее 50% от выручки) ¹⁰ и его полному розыгрышу, а также предусматривает обязательные социальные отчисления ¹¹; тогда как в Великобритании данные вопросы отнесены к условиям лицензии и общим положениям о промоутерах и прибылях ¹². Выявлено, что процедура розыгрыша в Казахстане детально регламентирована, включая создание тиражной комиссии и трансляцию в прямом эфире ¹³, в то время как британское регулирование концентрируется на запрете незаконного промоутерства и содействия лотерее ¹⁴.

Научная новизна исследования заключается в системном сопоставлении современных редакций законодательства Казахстана и Великобритании, в результате которого выявлены и концептуализированы фундаментальные различия между императивно-разрешительной моделью с централизованным оператором и либерально-лицензионной моделью с акцентом на контроль за случайностью и предотвращение незаконной деятельности.

Анализ законодательных актов двух стран позволяет констатировать наличие двух

принципиально различных философско-правовых подходов к регулированию лотерейной деятельности. Модель, закреплённая в законодательстве Республики Казахстан, может быть охарактеризована как императивно-разрешительная, с ярко выраженной централизацией и жестким государственным контролем на всех этапах. Ее системообразующим элементом является фигура единственного оператора лотереи, определяемого уполномоченным государственным органом ¹⁵. Это создает монопольную или олигопольную структуру рынка, где государство через своего оператора не только осуществляет регулятивные функции, но и непосредственно участвует в хозяйственной деятельности. Такой подход направлен на обеспечение эффективного государственного контроля, прозрачности деятельности для уполномоченных органов, а также централизации финансовых потоков с целью их дальнейшего распределения на социально значимые цели, что прямо закреплено в норме об обязательных отчислениях на развитие физической культуры, спорта, креативных индустрий и в общественный фонд ¹⁶. Казахстанское законодательство и подзаконные Правила проведения лотерей ¹⁷ характеризуются высокой степенью детализации правового регулирования: от требований к лотерейному оборудованию, которое не должно иметь связи с терминалами ¹⁸ и не должно содержать скрытых алгоритмов ¹⁹. Кроме того, оператор обязан создавать тиражную комиссию с участием общественности, подписывающую протоколы, и обеспечивать трансляцию розыгрыша в прямом эфире или в интернете ²⁰. Процедурная формализация направлена на достижение принципа гласности и предотвращение манипуляций, что соответствует заявленному принципу обеспечения равенства шансов участников ²¹.

⁷ Gambling Act of United Kingdom 2005.

⁸ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

⁹ Gambling Act of United Kingdom 2005.

¹⁰ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

¹¹ Там же.

¹² Gambling Act of United Kingdom 2005.

¹³ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

¹⁴ Gambling Act of United Kingdom 2005.

¹⁵ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

¹⁶ Там же.

¹⁷ Приказ Министра культуры и спорта Республики Казахстан от 8 февраля 2023 года № 45 «Об утверждении Правил проведения лотерей».

¹⁸ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

¹⁹ Там же.

²⁰ Там же.

²¹ Там же.

Вместе с тем данный подход характеризуется высокой степенью нормативной формализации, что, по мнению автора, может способствовать ограничению развития конкуренции и внедрению новых организационных решений в сфере лотерейной деятельности. Аналогичную позицию высказывают М. К. Дячук и А. А. Шишимбаева, отмечая наличие в законодательстве Республики Казахстан отдельных пробелов и терминологической несогласованности, способных негативно влиять на правоприменительную практику.

Иной подход реализован в британской модели регулирования лотерейной деятельности, закрепленной в Законе Великобритании об азартных играх, которая основана на либерально-лицензионном принципе. Как отмечает D. Miers, современная британская модель регулирования коммерческой деятельности в сфере азартных игр строится на риск-ориентированном подходе, при котором государственное вмешательство сосредоточено не на детальном регламентировании деятельности операторов, а на лицензировании, управлении рисками и постоянном надзоре за соблюдением требований законодательства [1]. Основу данной модели составляет не монопольный оператор, а система лицензирования, администрируемая Комиссией по азартным играм. Закон устанавливает, что лотерейные операционные лицензии могут выдаваться некоммерческим обществам, местным властям, а также лицам, предлагающим выступать в качестве внешнего менеджера лотереи от их имени ²². Это создает условия для участия различных субъектов, включая коммерческих посредников (внешних менеджеров), деятельность которых также подлежит лицензированию. Британский законодатель делает значительный акцент не на детальном описании того, как должна проводиться лотерея, а на четком определении того, что является лотереей, и на установлении уголовно-правовых запретов на ее незаконное проведение. Так, раздел 14 Акта дает

развернутое доктринальное определение простой и сложной лотереи, ключевыми признаками которых выступают требование оплаты для участия, распределение призов среди класса лиц и процесс, полностью основанный на случае ²³. При этом законодатель уделяет особое внимание толкованию признака «случайность», указывая, что процесс, требующий от участников проявления умения, суждения или знаний, тем не менее считается основанным на случае, если это требование не может разумно ожидаться для предотвращения получения приза значительной частью участников ²⁴. Это тонкое юридическое разграничение направлено на то, чтобы охватить регулированием те гибридные формы, которые могут маскироваться под игры на умение, оставаясь по сути лотереями.

Основное внимание британского законодателя сосредоточено на положениях, устанавливающих составы правонарушений. Продвижение лотереи трактуется чрезвычайно широко и включает в себя не только организацию, но и печать билетов, распространение рекламных материалов, приглашение к участию, продажу билетов и даже использование помещений для администрирования лотереи ²⁵. Совершение этих действий без разрешающего исключения (наличие операционной лицензии или статус освобожденной лотереи) составляет уголовное правонарушение ²⁶. Аналогично, отдельным составом является содействие лотерее путем печати билетов или рекламы для конкретной лотереи ²⁷. Таким образом, британская модель строится по принципу «запрещено все, что не разрешено лицензией», формируя гибкую, но строгую в правоприменении систему, внутри которой лицензиаты обладают определенной свободой в организации процесса, ограниченной условиями выданной им лицензии. Например, лицензия может разрешать промоутерство вообще или только определенные промоутерские активности, лотереи вообще или только лотереи определенного вида ²⁸. Это позволяет регулятору точно настраивать

²² Gambling Act of United Kingdom 2005.

²³ Там же.

²⁴ Там же.

²⁵ Там же.

²⁶ Там же.

²⁷ Там же.

²⁸ Там же.

требования к разным типам организаторов (например, благотворительным обществам и коммерческим менеджерам), не прописывая единые для всех императивные процедуры, подобные казахстанской тиражной комиссии.

Еще одно существенное различие касается целей правового регулирования и экономических основ лотерейной деятельности.

Казахстанское законодательство прямо и императивно устанавливает, что оператор обязан формировать призовой фонд в размере не менее 50% от выручки от реализованных билетов²⁹, а прибыль (разница между выручкой и призовым фондом) подлежит строго определенному распределению на общественно-полезные цели через установленные отчисления³⁰. Это позволяет рассматривать лотерею как инструмент целевого сбора средств для государства и определенных секторов, а не в коммерческое предприятие в классическом понимании. В британском акте понятие «прибыль лотереи» также определяется как доходы от лотереи за вычетом сумм на призы, ролловеры и разумные организационные расходы³¹, однако закон не устанавливает для нее единой нормативной планки или обязательных направлений расходования для всех лицензиатов. Вместо этого, для различных категорий освобожденных лотерей (например, малых, частных, лотерей для добровольных и благотворительных обществ), перечисленных в Приложении 11 к Акту, устанавливаются лимиты на оборот, размер призов и иные условия, призванные ограничить масштабы их деятельности и минимизировать коммерческую составляющую. Для коммерческих лотерей вопросы распределения прибыли остаются в сфере договорных условий между организатором и лицензирующим органом, а также общего корпоративного и налогового законодательства. Это отражает иную природу лотереи в британской системе – как вид регулируемой предпринимательской

деятельности, доход от которой может служить как благотворительным, так и коммерческим целям организатора в рамках установленных правил.

Сравнение процедурных аспектов также выявляет контраст. Казахские Правила проведения лотерей³² скрупулезно описывают процесс от изготовления билетов (с указанием на методы печати и защитные элементы³³) до экспертизы выигрышных билетов и выплаты выигрышей с привязкой к кратности месячного расчетного показателя³⁴. Требование о создании тиражной комиссии, подтверждающей количество билетов и результаты тиража, служит дополнительным вневедомственным (с участием общественности) контрольным механизмом³⁵. Британское законодательство не содержит подобной процедурной детализации на уровне первичного акта парламента. Его фокус – на создании правовых оснований для вмешательства регулятора и привлечения к ответственности. Гарантими честности и случайности выступают не предписанные законом публичные процедуры, а условия лицензии, контроль со стороны Комиссии и угроза уголовного преследования за нарушение. Например, раздел 97 Закона Великобритании «Об азартных играх» предоставляет Комиссии право устанавливать технические стандарты для игрового оборудования, которые могут быть выражены через мнение определенного лица или с помощью определенного программного обеспечения³⁶, что является более технологически гибким, но менее прозрачным механизмом по сравнению с прямым законодательным запретом на скрытые алгоритмы в Казахстане.

Закключение

Проведенное сравнительно-правовое исследование показало, что законодательство Республики Казахстан и Великобритании основано на различных концепциях

²⁹ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

³⁰ Там же.

³¹ Gambling Act of United Kingdom 2005.

³² Приказ Министра культуры и спорта Республики Казахстан от 8 февраля 2023 года № 45 «Об утверждении Правил проведения лотерей».

³³ Там же.

³⁴ Там же.

³⁵ Закон Республики Казахстан от 9 апреля 2016 года № 495-V ЗРК «О лотереях и лотерейной деятельности».

³⁶ Gambling Act of United Kingdom 2005.

регулирования лотерейной деятельности, обусловленных различными целями государственного регулирования.

Несмотря на различия в механизмах правового регулирования, законодательство рассматриваемых государств объединяет общая цель государственного вмешательства в лотерейную деятельность. Государственный контроль направлен не только на обеспечение законности проведения лотерей, но и на защиту прав участников, обеспечение прозрачности деятельности организаторов и использование лотерей как инструмента реализации публично значимых задач [2].

Казахстанское законодательство в сфере лотерейной деятельности ориентировано на централизованный государственный контроль, обеспечение прозрачности проведения лотерей и использование лотерейной деятельности как инструмента формирования средств для реализации общественно значимых задач. Данный подход соответствует мировой практике государственного регулирования лотерей, в рамках которой доходы от их проведения используются для финансирования общественно значимых проектов в сферах спорта, образования, культуры, здравоохранения и социальной поддержки населения [3]. Британское регулирование, напротив, базируется на лицензионном механизме, допускающем участие различных субъектов при условии соблюдения установленных требований и эффективного государственного надзора [4].

Установлено, что казахстанское законодательство характеризуется высокой степенью процедурной регламентации проведения лотерей, тогда как британское право уделяет основное внимание четкому нормативному определению признаков лотереи, лицензированию деятельности и предотвращению незаконной организации азартных игр посредством уголовно-правовых запретов. Такой подход создает большую гибкость регулирования, способствует развитию конкурентной среды и

одновременно сохраняет эффективные механизмы государственного контроля.

Проведенный анализ свидетельствует, что каждая из рассматриваемых моделей обладает собственными преимуществами и ограничениями. Централизованная система Казахстана обеспечивает высокий уровень государственного контроля, прозрачность и предсказуемость финансовых потоков, а также гарантирует целевое использование доходов для решения социальных задач, однако ограничивает развитие конкуренции и внедрение новых организационных решений. Лицензионная модель Великобритании создает более благоприятные условия для развития рынка, инноваций и разнообразия лотерейных продуктов, но предъявляет повышенные требования к эффективности лицензирующего органа, уровню его экспертного сопровождения и постоянному государственному мониторингу.

Практическая ценность исследования заключается в возможности использования отдельных элементов британского опыта при дальнейшем совершенствовании законодательства Республики Казахстан. Вместе с тем анализ показывает, что оптимальным направлением реформирования является не механическое заимствование зарубежной модели, а формирование сбалансированного подхода, сочетающего преимущества обеих правовых систем. Перспективными представляются совершенствование законодательного определения понятия лотереи и ее видов, внедрение отдельных элементов лицензирования для дополнительных участников рынка, детализация требований к процедурам проведения лотерей, обеспечивающим принцип случайности определения выигрыша, а также развитие более гибких механизмов правового регулирования при сохранении государственных гарантий прозрачности, защиты прав участников и целевого использования доходов от лотерейной деятельности.

Список литературы

1 Miers D. Regulation and the management of risk in commercial gambling in Great Britain // International Gambling Studies, 2015. – Vol. 15, No. 3. – P. 422-434. DOI: 10.1080/14459795.2015.1068352.

2 Дашкина Д.И., Грузина Ю.М. Лотерея как инструмент государственного регулирования: анализ правовых и этических аспектов // Вестник Евразийской науки, 2025. – Т. 17, № s2. – С. 1-8. URL: <https://esj.today/PDF/21FAVN225.pdf>

3 Ершов Д.Н. Международный опыт государственного регулирования лотерей и распределения выручки от их проведения // Экономика. Налоги. Право, 2025. – Т. 18, № 6. – С. 72–81. DOI: 10.26794/1999-849X-2025-18-6-72-81.

4 Дячук М.К., Шишимбаева А.А. Анализ эффективности Закона Республики Казахстан «О лотереях и лотерейной деятельности» // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, 2023. – № 4 (75). – С. 118-126.

References

1 Miers D. Regulation and the management of risk in commercial gambling in Great Britain // International Gambling Studies, 2015. – Vol. 15, No. 3. – P. 422-434. DOI: 10.1080/14459795.2015.1068352.

2 Dashkina D.I., Gruzina YU.M. Lotereya kak instrument gosudarstvennogo regulirovaniya: analiz pravovykh i etichnykh aspektov // Vestnik Yevraziyskoy nauki, 2025. – Т. 17, № s2. – С. 1-8. URL: <https://esj.today/PDF/21FAVN225.pdf>

3 Yershov D.N. Mezhdunarodnyy opyt gosudarstvennogo regulirovaniya loterey i raspredeleniya vyruchki ot ikh provedeniya // Ekonomika. Nalogi. Pravo, 2025. – Т. 18, № 6. – С. 72–81. DOI: 10.26794/1999-849X-2025-18-6-72-81.

4 Dyachuk M.K., Shishimbayeva A.A. Analiz effektivnosti Zakona Respubliki Kazakhstan «O lotereyakh i lotereynoy deyatel'nosti» // Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoy informatsii Respubliki Kazakhstan, 2023. – № 4 (75). – С. 118-126

В.В. Тен¹

¹ PhD, Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің
қауымдастырылған профессоры

(Алматы қ., Қазақстан) ORCID ID: 0009-0003-7433-2243; e-mail: Tenvv.phd@mail.ru

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ҰЛЫБРИТАНИЯДАҒЫ ЛОТЕРЕЯЛАР ЖӘНЕ ЛОТЕРЕЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ТУРАЛЫ ЗАҢНАМАҒА САЛЫСТЫРМАЛЫ- ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа. Зерттеудің мақсаты Қазақстан Республикасы мен Ұлыбританиядағы лотереялық қызметті реттейтін негізгі құқықтық нормаларға салыстырмалы-құқықтық талдау жүргізу болып табылады. Жұмыстың әдіснамалық негізін жалпығылыми және арнайы заңдық әдістер, оның ішінде салыстырмалы-құқықтық және формальды-заңдық әдістер құрайды. Жүргізілген талдау нәтижесінде екі елдегі лотереялық қызметті құқықтық реттеу тәсілдерінде түбегейлі айырмашылықтардың бар екендігі анықталды. Қазақстан Республикасында қатаң мемлекеттік реттеу моделі қолданылады, ол бірыңғай оператор қызметін, рұқсат етілген лотерея түрлерінің шектеулі тізбесін (жедел және тираждық) және міндетті әлеуметтік аударымдарды көздейді. Ал Ұлыбританияда, керісінше, коммерциялық ұйымдардың қатысуына мүмкіндік беретін лицензиялық модель қолданылады, онда лотерея ұғымы мен оның түрлері (қарапайым және күрделі) заңнамалық тұрғыдан егжей-тегжейлі айқындалып, процестердің кездейсоқтық сипатын қамтамасыз етуге басымдық беріледі. Анықталған айырмашылықтар әрбір мемлекеттің құмар ойындарды реттеу және қоғамдық мүдделерді қорғау саласындағы мемлекеттік саясатының ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Қазақстандық модель күшейтілген мемлекеттік бақылауға негізделсе, британдық модель кәсіпкерлік еркіндік пен мемлекеттік қадағалау арасындағы теңгерімге негізделген. Салыстырмалы талдау әрбір тәсілдің артықшылықтары мен шектеулерін бағалауға, сондай-ақ ұлттық заңнаманы жетілдірудің ықтимал бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында Қазақстан заңнамасының лотереяларды өткізуге қатысты неғұрлым императивтік және егжей-тегжейлі рәсімдік талаптарды қамтитыны анықталды, оның ішінде тираждық комиссияларды міндетті түрде құру және тираж нәтижелерін жариялау талаптары бар. Өз кезегінде, британдық заңнама негізінен лотерея ұйымдастырушылары мен операторларының қызметін реттейтін тыйым салу және лицензиялық талаптарды белгілеуге бағытталған. Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы анықталған шетелдік құқықтық тетіктерді Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіруде, атап айтқанда лотереялық қызметті лицензиялау тәртібін оңтайландыруда лотерея ұғымын нақтылауда және заңды жасауәкершілік шараларын саралауда пайдалану мүмкіндігімен айқындалады.

Түйін сөздер: лотерея, лотереялық қызмет, құмар ойындар, салыстырмалы-құқықтық талдау, Ұлыбритания, лицензиялау, құқықтық реттеу.

V.V. Ten¹

¹ PhD, PhD, Associate Professor of Adilet Higher School of Law, Caspian Public University
(Almaty, Kazakhstan)

ORCID ID: 0009-0003-7433-2243; e-mail: Tenvv.phd@mail.ru

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF LEGISLATION ON LOTTERIES AND LOTTERY ACTIVITIES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE UNITED KINGDOM

Abstract. The purpose of this study is to conduct a comparative legal analysis of the key provisions regulating lottery activities in the Republic of Kazakhstan and the United Kingdom. The methodological framework of the research is based on general scientific and specialized legal methods, including the comparative legal method and the formal legal method. The analysis reveals fundamental differences in the approaches to the legal regulation of lottery activities in the two countries. The Republic of Kazakhstan applies a model of strict state regulation, which provides for the operation of a single operator, a limited list of permitted types of lotteries (instant and draw-based), and mandatory social contributions. In contrast, the United Kingdom employs a licensing model that allows the participation of commercial organizations, with a detailed statutory definition of a lottery and its types (simple and complex), as well as an emphasis on ensuring the random nature of processes. The identified differences are determined by the specific features of each country's public policy in the field of gambling regulation and the protection of public interests. The Kazakhstani model is based on enhanced state control, whereas the British model is founded on a balance between entrepreneurial freedom and state supervision. The comparative analysis makes it possible to assess the advantages and limitations of each approach, as well as to identify potential directions for improving national legislation. It has been established that the legislation of Kazakhstan contains more imperative and detailed procedural requirements for conducting lotteries, including the mandatory establishment of draw commissions and the publication of draw results. In turn, British legislation is primarily focused on establishing prohibitions and licensing requirements governing the activities of lottery organizers and operators. The practical significance of the study lies in the possibility of using the identified foreign legal mechanisms to improve the legislation of the Republic of Kazakhstan, particularly in terms of regulating the licensing of lottery activities, clarifying the concept of a lottery, and differentiating measures of legal liability.

Key words: lottery, lottery activities, gambling, comparative legal analysis, United Kingdom, licensing, legal regulation.

X. Zheng ¹ ¹ PhD Student, School of Law of Wuhan University
(Wuhan, People's Republic of China)

ORCID ID: 0009-0003-3560-6694, e-mail: zxx577374942@gmail.com

THE RESTRICTED APPLICATION OF THE CRIME OF “INFRINGEMENT OF CITIZENS' PERSONAL INFORMATION” IN CHINESE CRIMINAL LAW

Abstract. This article explores the narrow application of the crime of infringing citizens' personal information under the reverse connection of criminal and administrative law enforcement by analyzing its judicial expansion obstacles, clarifying relevant theoretical and institutional foundations, and proposing three targeted regulatory solutions. In current Chinese criminal law, the judicial application of the crime of infringing upon citizens' personal information keeps expanding, giving rise to prominent problems including inconsistent administrative and criminal sanctions for identical cases as well as conflicting normative criteria between criminal and administrative laws. Article 56 of the revised Public Security Administration Punishment Law of 2025 provides a normative foundation for reverse administrative-criminal connection and the restrictive application of this crime. Based on the “quantitative difference theory” to distinguish administrative illegality from criminal illegality and combined with the prudent punishment philosophy in the misdemeanor era, this paper sorts out three major obstacles hindering the reverse administrative-criminal connection of the crime: fragmented normative definitions, disconnection between administrative-criminal sanctions in practice, and the inertia of criminal priority squeezing the space for exoneration. Relying on the theoretical and institutional basis of reverse administrative-criminal connection, this paper proposes three approaches: unifying the definition and grading criteria of “personal information”, substantively identifying the standard of “serious circumstances”, and strictly narrowing the interpretation of “violating relevant state provisions”.

Key words: administrative-criminal connection, personal information protection, quantitative difference theory, crime of infringing upon citizens' personal information.

Introduction

In recent years, the crime of infringing on citizens' personal information has been rampant in Chinese judicial practice. According to data released by the Supreme People's Procuratorate, in the past five years, procuratorial organs nationwide have prosecuted an average of over 7,000 individuals annually for this crime. In 2024 alone, procuratorial organs nationwide prosecuted 2,458 individuals for crimes involving the use of the internet to infringe on citizens' personal information ¹. Furthermore, a search on the “Peking University Legal Database” case

platform using “crime of infringing on citizens' personal information” as a keyword yielded 14,627 criminal cases as of May 2026 ². The distribution by year shows a surge in cases starting in 2017, and the number has remained high since then, reflecting the expansion of this crime's application in the judiciary. Historically, the legal protection of personal information has been characterized by a “criminal law first” approach. Although the promulgation of laws such as the Cybersecurity Law and the Personal Information Protection Law has stipulated administrative penalties for acts of infringing on citizens' personal information, thus restoring the

¹ Supreme People's Procuratorate of China. Prosecutors indicted 2,458 persons for crimes of infringing citizens' personal information committed via the internet in 2024. URL:

https://www.spp.gov.cn/spp/2025zgjjzbg/202503/t20250308_688216.shtml (accessed: 30.05.2026).

² All Case Data Comes from the Peking University Legal Database Website. URL: <https://www.pkulaw.com> (accessed: 30.05.2026).

Criminal Law to a “secondary law” role, it has not effectively alleviated the current situation of judicial expansion. On the one hand, the judicial expansion of the crime of infringing on citizens' personal information reflects the active efforts of judicial organs in the era of big data to combat crimes involving the infringement of citizens' personal information through the internet and protect citizens' information security. On the other hand, the “overheating” of the judiciary has brought new challenges to the standardized protection of personal information. For example, the excessive application of criminal law can easily lead to problems such as infringement of citizens' freedom and waste of judicial resources. Therefore, how to achieve effective connection between criminal law and relevant prior laws, and thus limit the application of the crime of infringing on citizens' personal information, has become the focus of research on this crime.

Currently, Chinese courts exhibit a mismatch between the sentencing discretion in cases of infringing on citizens' personal information and the penalties stipulated by law. Some scholars have pointed out that courts clearly impose lenient sentences for this crime, and that more than half of the cases result in suspended sentences [1]. The phenomenon of lenient sentencing in judicial practice reflects a deviation from the actual sentencing for this crime, while also providing practical space for the narrowing application of this crime and the intervention of administrative penalties.

In June 2025, the revision of the Public Security Administration Punishment Law ³ provided a legal opportunity for the connection between administrative and criminal penalties in personal information protection. Article 56 stipulates that “anyone who violates relevant national regulations by selling or providing personal information to others shall be detained for not less than ten days but not more than fifteen days; if the circumstances are minor, he shall be detained for not more than five days. Anyone who steals or illegally obtains personal information by other means shall be punished in accordance with the provisions of the preceding paragraph”. This provision is highly similar to the provisions of Article 253-1 of the Criminal Law ⁴ concerning

the crime of infringing on citizens' personal information, making the tiered legal protection of citizens' personal information more complete, and providing a normative basis for the criminal exclusion of this crime and the reverse connection between administrative and criminal penalties.

Clearly, the revision of the Public Security Administration Punishment Law is a response to the current phenomenon of judicial expansion. However, with the improvement of the legal system for personal information protection, how to reasonably define the boundaries between administrative and criminal penalties in personal information protection and avoid the phenomenon of applying different laws to the same case has become an urgent problem to be solved.

Materials and Methods

This study employs a research methodology combining literature analysis with comparative research.

First, through a literature review, it identifies excessive judicial expansion of the crime of infringing citizens' personal information and three practical obstacles. Second, it compares illegality differentiation theories and adopts the quantitative difference theory, illustrating theoretical and institutional foundations from prudent punishment thought and the 2025 revised Public Security Administration Punishment Law. Third, it contrasts conflicting judicial cases to prove blurred criminal-administrative boundaries. Finally, it proposes three restriction paths: unified personal information standards, substantive judgment of “serious circumstances”, and strict interpretation of national provisions. Data sources include international legal documents, national data protection rules, open journals and books.

Results and Discussion

1. Practical Obstacles to the Restricted Application of the Crime of Infringing on Citizens' Personal Information

In the field of personal information protection, with the continuous improvement of relevant prepositive legal norms, a multi-layered legal protection framework covering civil,

³ Public Security Administration Punishments Law. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/4a0675f698316d0fbdbf.html (accessed: 30.05.2026).

⁴ Criminal Law of the People's Republic of China. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/3b70bb09d2971662bdfb.html (accessed: 30.05.2026).

administrative and criminal laws has now taken shape, and the model of “prior criminal intervention” has long come to an end. Nevertheless, the reverse connection mechanism between administrative law enforcement and criminal justice remains inefficient in judicial practice, which creates obstacles to restricting the overexpansive application of the crime of infringing upon citizens' personal information.

1.1 Fragmented Legal Provisions Lead to a Lack of Linkage Standards

Currently, the specific application rules for the crime of infringing on citizens' personal information in China's Criminal Law are mainly stipulated by the “Interpretation on Several Issues Concerning the Application of Law in Handling Criminal Cases of Infringing on Citizens' Personal Information” jointly promulgated by the Supreme People's Court and the Supreme People's Procuratorate in 2017, providing the core basis for conviction and sentencing in judicial practice. The preceding laws linking this crime mainly include the Civil Code, the Personal Information Protection Law, the Cybersecurity Law, and the Public Security Administration Punishment Law. While a comprehensive legal system provides a normative basis for the comprehensive governance of acts infringing on citizens' personal information, the blurred boundaries and overlapping concepts between substantive legal norms have failed to form a systematic and hierarchical legal normative system, becoming an obstacle to the linkage between administrative and criminal law in personal information protection.

Firstly, the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information is inconsistent with other prior legal regulations regarding the scope of “personal information”. The Judicial Interpretation ⁵ defines “personal information” as: “various information recorded electronically or otherwise that can, alone or in combination with other information, identify a specific natural person or reflect the activities of a specific natural person”. Article 1034 of the Civil Code ⁶ defines “personal information” as:

“various information recorded electronically or otherwise that can, alone or in combination with other information, identify a specific natural person”. Article 4 of the Personal Information Protection Law ⁷ defines personal information as: “various information recorded electronically or otherwise that relates to an identified or identifiable natural person”. Thus, the Civil Code and the Personal Information Protection Law are essentially consistent in their definition of “personal information”, limiting the object to “various information about natural persons”. However, the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information includes “various information reflecting the activities of a specific natural person” within the scope of personal information protection, clearly indicating that this interpretation's scope of personal information is broader than that stipulated by the prior laws [2]. According to the principle of the unity of legal order, the evaluation of the same behavior in different legal fields needs to be consistent. Criminal law needs to maintain restraint; for behaviors permitted by other laws, criminal law should not deem them crimes. However, the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information improperly expands the scope of “personal information”, clearly violating this principle.

Secondly, the classification standards for “personal information” in the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information differ from the provisions of the preceding law. Article 5 of the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information divides “personal information” into three categories based on the importance of the information: sensitive information, important information, and general information. For sensitive information, a conviction is warranted if the number of illegally obtained, sold, or provided exceeds 50 pieces; for general information, it requires more than 5,000 pieces. However, Chapter 2 of the Personal Information Protection Law divides “personal information” into general personal information

⁵ Interpretation on Several Issues Concerning the Application of Law in Handling Criminal Cases of Infringing on Citizens' Personal Information. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/88d3a698daf58033bdfb.html (accessed: 30.05.2026).

⁶ Civil Code of the People's Republic of China. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/aa00daaeb5a4fe4ebdfb.html (accessed: 30.05.2026).

⁷ Personal Information Protection Law of the People's Republic of China. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/d653ed619d0961c0bdfb.html (accessed: 30.05.2026).

and sensitive personal information, applying different protection rules to different levels of personal information. The different provisions regarding the classification of “personal information” in the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information and the Personal Information Protection Law lead to overlap and ambiguity in the identification standards among various types of information [3]. For example, the Personal Information Protection Law defines sensitive personal information as: “personal information that is likely to infringe upon the personal dignity of natural persons or endanger their personal or property safety, including biometrics, religious beliefs, specific identities, medical and health information, financial accounts, and location tracking information”. The “biometrics”, “location tracking”, and “medical and health information” listed in this provision can be respectively correlated with sensitive information and important information in the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information [4]. This has led to two different classification standards for certain sensitive personal information when applying the crime of infringing on citizens' personal information. The difference between the two classification standards directly affects the criteria for judging “serious circumstances”, which can easily lead to disputes over the application of administrative penalties and criminal penalties in practice.

1.2 Practical Deficiency in the Connection Between Administrative and Criminal Law

Traditionally, Article 253-1 of China's Criminal Law stipulates criminal penalties for serious violations of citizens' personal information, while administrative penalties are mainly stipulated by Article 66 of the Personal Information Protection Law and Article 64 of the Cybersecurity Law⁸ for those that do not meet the standards for a crime. However, for a long time, the failure to fully communicate the relationship

between criminal law and administrative penalties in personal information protection has led to the phenomenon of “different judgments for the same case” in judicial practice. For example, in the “Didi's exorbitant fine case”⁹, Didi's illegal and excessive collection of massive amounts of personal information clearly met the constituent elements of the crime of infringing on citizens' personal information. However, the final outcome of this case was only to impose administrative penalties through the application of laws such as the Personal Information Protection Law, excluding the application of the Criminal Law. In the case of Xie's infringement of consumer personal information [5], Xie's illegal collection of more than 20,000 pieces of consumer personal information was also only subject to administrative penalties under Article 56 of the Consumer Rights Protection Law¹⁰. In contrast, in the case of Ke¹¹, who was charged with infringing on citizens' personal information and whose case was similar in nature, Ke was criminally punished, reflecting the conflation of criminal and administrative penalties in practice [6].

Furthermore, the determination of illegally obtaining publicly available personal information has led to inconsistent judgments in judicial practice due to the application of different legal standards by judicial personnel. For example, in the case of Wu selling business registration information [7], the public security organs summoned Wu on suspicion of infringing on citizens' personal information for downloading and selling more than 18,000 pieces of business registration information from websites such as Tianyancha and Qichacha. After review by the procuratorate, it was determined that Wu's actions did not constitute illegal processing of personal information according to Article 1036 of the Civil Code, and therefore did not constitute the crime. However, in the case of Li et al. infringing on citizens' personal information¹², the court, based on the “Judicial Interpretation on Criminal Cases

⁸ Cybersecurity Law of the People's Republic of China. URL: https://www.pkulaw.com/en_chl/fe9682732480b562bdfb.html (accessed: 30.05.2026).

⁹ Didi Fined 8.026 Billion Yuan for 16 Illegal Acts. URL: https://www.zjwx.gov.cn/art/2022/7/21/art_1673576_58871621.html (accessed: 30.05.2026).

¹⁰ Law of the People's Republic of China on the Protection of Consumers' Rights and Interests. URL:

https://www.pkulaw.com/en_chl/a347c82e6a7d13aabdfb.html (accessed: 30.05.2026).

¹¹ Case of Ke Illegally Infringing upon Citizens' Personal Information. URL: <https://www.pkulaw.com/pfnl/95b2ca8d4055fce158471146f021a62ebf0dbf078e8cb38bdfb.html> (accessed: 30.05.2026).

¹² Second Instance Criminal Ruling on the Crime of Infringing upon Citizens' Personal Information Involving Li Z, Wang C and Others. URL:

Involving Personal Information”, treated credit information containing publicly available personal information as sensitive information, and therefore determined it to be the crime of infringing on citizens' personal information. The different determinations in the aforementioned cases reflect the different conclusions reached by judicial personnel due to the application of different laws.

1.3 Criminal Expansion Squeezes and Limits Application Space

For a considerable period after the Ninth Amendment to the Criminal Law in 2015 added the crime of infringing on citizens' personal information, administrative protection of personal information remained absent. During this period, criminal penalties encompassed all means of personal information protection, resulting in a phenomenon of “criminal law taking precedence”. Although the promulgation of the Cybersecurity Law, the Personal Information Protection Law, and the Civil Code has relegated the application of the Criminal Law to a secondary role in terms of regulations, the long-standing inertia of prioritizing criminal penalties has not been broken.

As the most severe means of social sanctions, criminal penalties must adhere to the principle of “restraint”. Criminal law should only intervene as a last resort when other branches of law, such as civil law and administrative law, are insufficient to fully protect a certain social relationship. This legal logic also applies to the field of personal information protection. Therefore, the correct logic for protecting personal information should begin with prior laws; criminal penalties should only be applied when administrative penalties are insufficient to protect personal information. However, in practice, this logic is precisely the opposite. In the protection of personal information, the lack of prior legal buffers, stemming from the precedence of criminal and administrative sanctions, easily leads judicial personnel to prioritize Article 253-1 of the Criminal Law when handling cases. Specifically, when faced with new types of cases involving the infringement of citizens' personal information, judicial personnel only consider whether the infringed “personal information”

meets the requirements of Article 1 of the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information and whether the “serious circumstances” meet the requirements of Article 5 of the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information, while ignoring the provisions of prior laws such as the Personal Information Protection Law and the Civil Code regarding the infringement of citizens' personal information. This practice is highly likely to lead to the expansion of criminal penalties in personal information cases.

2. Theoretical Basis and Institutional Basis for the Reverse Connection Between Administrative and Criminal Law in Cases of Infringement of Citizens' Personal Information

To limit the application of the crime of infringing upon citizens' personal information, it is necessary to start with the reverse connection between administrative and criminal law in personal information protection. The reverse connection between administrative and criminal law consists of two parts: “exclusion from criminal liability” and “entry into criminal law”. Therefore, it is essential to clarify the boundary between administrative and criminal offenses to establish a tiered legal protection system for personal information. Secondly, in the context of governing minor offenses, it is necessary to implement the principle of restraint and caution in sentencing, using criminal law measures prudently, and properly handling the relationship between the Public Security Administration Punishment Law, the Personal Information Protection Law, and the Criminal Law.

2.1 Distinction Between Administrative and Criminal Law: The Theoretical Basis for the Reverse Connection Between Administrative and Criminal Law

2.1.1 The Logic of the Distinction Between Administrative and Criminal Offenses

The relationship between administrative and criminal offenses has been discussed for a long time in the field of criminal law. Currently, three different viewpoints have been formed: the “qualitative difference theory”, the “quantitative difference theory”, and the “quality distinction theory”. Among them, the “qualitative difference theory” emphasizes that administrative and

criminal offenses differ in nature, therefore their quantities cannot be compared. The first argument is based on the premise that criminal law aims to protect legal interests, while administrative law aims to maintain order; their natures differ, necessitating a distinction. "Criminal wrongdoing is specifically determined by morally worthless evaluation, while administrative wrongdoing is limited to simple disobedience to administrative orders" [8]. The "quantitative difference theory" argues that administrative wrongdoing and criminal wrongdoing are not different in nature, but only differ in the degree of illegality. Its basis is that illegality refers to a violation of the overall legal order, a commonality in both criminal and administrative law. "Criminal law does not create a new legal order, but merely confirms the existing one" [9]. As a safeguarding law, criminal law cannot independently create prohibitive norms; it must rely on norms established by other preceding legal fields such as civil law and administrative law. Therefore, administrative wrongdoing and criminal wrongdoing can be distinguished by differences in "quantity". The "qualitative difference theory" argues that administrative wrongdoing and criminal wrongdoing have qualitative differences in core areas, while quantitative differences exist in non-core areas [10]. This theory does not adopt a single standard for distinguishing wrongdoing but rather represents a compromise between the first two viewpoints.

This article argues that the aforementioned theoretical debates are essentially interpretations chosen by different scholars based on different academic perspectives and research methods. There is no absolute right or wrong; what needs to be considered is which theory aligns with the legislative and judicial realities of the country. Therefore, based on Chinese practice, this article argues that the "quantitative difference theory" has merit for the following reasons:

First, the "quantitative difference theory" aligns with Chinese substantive law. Under China's "dual sanctions system", administrative and criminal offenses overlap significantly. For the same behavior, both criminal and administrative penalties are often stipulated simultaneously, and the wording of these provisions is similar. Specifically, the Criminal Law contains many expressions of "serious circumstances", meaning that only when a

behavior reaches the level of "serious circumstances" can it be punished under criminal law; for behaviors that do not reach this level, administrative measures are used. The "qualitative difference theory", which argues for a difference in nature between administrative and criminal penalties, is out of touch with Chinese legislation.

Second, the "quantitative difference theory" offers clearer distinctions and is more practically feasible. The "qualitative difference theory" argues that criminal offenses involve the infringement of legally protected interests under criminal law, which is the core distinction between criminal and administrative offenses. However, legally protected interests are an abstract concept, especially in the realm of administrative crimes, making it impractical to define the boundary between administrative and criminal offenses based solely on the concept of legally protected interests. The "quantitative difference theory", on the other hand, seeks to differentiate based on the degree of illegality, which is commonly expressed in Chinese jurisprudence as "serious circumstances". For example, Article 253-1 of China's Criminal Law requires "serious circumstances" to establish the crime of infringing on citizens' personal information, while Article 56 of the Public Security Administration Punishment Law stipulates penalties for general circumstances and less serious circumstances. This quantitative distinction is clearly more explicit.

Finally, the "quantitative difference theory" aligns inherently with the mechanism for linking administrative and criminal law. Due to the extensive overlap between administrative and criminal offenses in China, many laws directly stipulate provisions for linking administrative and criminal law. For example, Article 71 of the Personal Information Protection Law stipulates: "Anyone who violates the provisions of this Law and whose conduct constitutes a violation of public security administration shall be punished according to law; if the conduct constitutes a crime, criminal liability shall be pursued according to law". The premise of administrative and criminal law linkage lies in the existence of the same illegal act. If the "qualitative difference theory" is taken to its extreme, denying the homogeneity between administrative and criminal illegality, then there is no room for

administrative and criminal law linkage. Therefore, only by adopting the “quantitative difference theory” can the linkage between administrative and criminal law be reasonably explained.

2.1.2 The Development of Cautious Punishment in the Era of Minor Offenses

Recent crime statistics indicate that China has entered an era of minor offenses. Firstly, a structural shift has occurred in the types of crimes in China. In recent years, over 80% of criminal cases in China have resulted in sentences of three years or less imprisonment, while the proportion of serious crimes continues to decline.¹³ Secondly, the scope of the Criminal Law is expanding. New crimes and new forms of conduct have been continuously added through amendments to the Criminal Law in recent years. These new crimes and conduct largely reflect current social governance needs, and the statutory penalties are mostly minor offenses with sentences of three years or less imprisonment. Thirdly, China's social governance philosophy has shifted from “punishing crime” to “governance”, emphasizing crime prevention and diversified governance. In current judicial practice, China has abandoned the past ideology of “severe crackdown” and “heavy punishment”, emphasizing a criminal policy of “combining leniency with severity” and the idea of “cautious punishment”. The application of lenient penalties in judicial cases is gradually becoming a trend. As mentioned earlier, in cases of crimes involving the infringement of citizens' personal information, the actual penalties imposed by judicial organs are far lower than the statutory penalties, and probation is applied to defendants in a large number of cases.

The concept of cautious punishment originated from the “enlightened virtue and cautious punishment” in the Western Zhou Dynasty of ancient China, and gradually became the mainstream legal thought in ancient Chinese society. Many of its connotations remain significant in today's society. As General Secretary Xi Jinping pointed out: “The Chinese

legal system embodies the spirit and wisdom of the Chinese nation, and many excellent ideas and concepts are worth inheriting... The concept of cautious punishment with virtue as the primary principle and punishment as the secondary principle... etc., all demonstrate the wisdom of the excellent legal culture of the Chinese nation”¹⁴. At the level of criminal law philosophy, the “considerate punishment” concept emphasizes “virtue as the primary principle and punishment as the secondary principle”, that is, social governance should be based on virtue, with punishment as a supplementary means. The purpose of punishment is not to punish, but to serve social governance. The “collaborative governance” inherent in the concept of cautious punishment advocates that criminal law should work together with other means, each playing its role appropriately [11]. This aligns with the diversified treatment model advocated in the current governance of minor crimes in China. In terms of sentencing, the “prudent approach to punishment” advocates for “lighter penalties in times of peace and harsher penalties in times of chaos”. The current “combination of leniency and severity” criminal policy advocated in China is a concrete manifestation of this traditional prudent approach to punishment in the contemporary judicial field. Entering an era of minor offenses, the in-depth implementation of this prudent approach in judicial practice provides a solid ideological foundation and theoretical support for the construction and operation of the current reverse linkage mechanism between punishment and sentencing.

2.2 Institutional Basis for the Reverse Linkage Between Administrative and Criminal Law in Personal Information Protection

The reverse linkage between administrative and criminal law is not a product of chance, but rather rooted in China's local realities and legislative environment. As an important avenue for acquitting minor offenses, it reflects China's current criminal policy of “combining leniency with severity” and its cautious approach to punishment. Furthermore, the 2025 revision of the

¹³ Vice President Yang Wanming of the Supreme People's Court: Applying the Leniency System for Admission of Guilt and Acceptance of Punishment and Promoting the Modernization of Misdemeanor Trials. URL: <https://www.court.gov.cn/zixun/xiangqing/427612.html> (accessed: 30.05.2026).

¹⁴ Unswervingly Follow the Path of Socialist Rule of Law with Chinese Characteristics to Provide Strong Legal Safeguards for Building a Modern Socialist Country in All Respects. URL: https://www.qstheory.cn/dukan/qs/2021-02/28/c_1127146541.htm (accessed: 30.05.2026).

Public Security Administration Punishment Law provides an institutional basis for this linkage, with Article 56 of the law holding unique institutional value.

As mentioned earlier, the newly revised Public Security Administration Punishment Law stipulates administrative penalties for acts that infringe upon citizens' personal information, addressing the previous inadequacy in administrative protection of personal information. Prior to this, although Article 71 of the Personal Information Protection Law stipulated that “any violation of this Law constituting a violation of public security administration shall be punished according to law based on public security administration”, there were no relevant provisions for such penalties at the time, rendering the article ineffective. Traditionally, legal liability for infringing on citizens' personal information typically involves imposing fines under prior laws such as the Personal Information Protection Law and the Civil Code. For serious offenses, Article 253-1 of the Criminal Law is directly applied, imposing imprisonment and fines. This approach lacks a proper buffer between administrative and criminal penalties, blurring the lines between the two and potentially leading to undue expansion of criminal law.

However, after the revision of the Public Security Administration Punishment Law, for acts infringing on citizens' personal information, Article 141 can be applied directly. For offenses not reaching the level of a crime, both Article 66 of the Personal Information Protection Law (administrative penalties) and Article 56 of the Public Security Administration Punishment Law (administrative detention) can be applied. For serious offenses, criminal law can be used directly. Furthermore, the revised Article 56 of the Public Security Administration Punishment Law and Article 253-1 of the Criminal Law are highly similar in content, eliminating practical obstacles to the application of these provisions. Therefore, the revision of the Public Security Administration Punishment Law is of great significance for alleviating the current excessive expansion of crimes involving the infringement of citizens' personal information and improving the reverse linkage mechanism between administrative and criminal penalties for personal information protection.

3. Paths for Restricting the Application of

the Crime of Infringing Citizens' Personal Information Under Reverse Administrative Criminal Connection

For a long time, the root cause of the judicial expansion of the crime of infringing on citizens' personal information lies in the ambiguity of the boundaries between administrative and criminal law, leading to its mixed application in judicial practice. Therefore, to achieve judicial restriction of the crime of infringing on citizens' personal information, it is necessary to establish a hierarchical protection system for personal information and form a multi-faceted and collaborative governance model involving civil, administrative, and criminal law based on the “quantitative difference theory”.

3.1 Unifying the Standards for Identifying “Personal Information”

As mentioned above, the different understandings of “personal information” between criminal law and prior laws have led to the inappropriate expansion of the scope of “personal information” in judicial practice, thus hindering the realization of the reverse connection between administrative and criminal law in personal information protection. Therefore, it is necessary to unify the understanding of “personal information” as stipulated in positive law. According to the “quantitative difference theory”, the judgment of illegality should be based on a holistic evaluation. Criminal law should be subordinate to the norms of prior laws and cannot create illegality independent of civil and administrative law. Therefore, the scope of “personal information” in criminal law must be in accordance with the provisions on “personal information” in the Personal Information Protection Law and the Civil Code. Specifically, the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information defines “personal information” as “various information concerning the identity of a specific natural person or reflecting the activities of a specific natural person”, a scope broader than the “various information about a natural person” stipulated in the preceding law. Therefore, the scope of “personal information” in the Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information should be adjusted to align with the preceding law. Furthermore, the classification standards for “personal information” differ between the Judicial

Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information and the Personal Information Protection Law; these classification standards should be unified to avoid confusion in judicial application.

3.2 Substantive Standards for Determining “Serious Circumstances”

Currently, the standards for criminalizing the crime of infringing on citizens' personal information and the statutory standards for escalating penalties are mainly based on Article 5 of the “Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information”, namely, a “tiered + quantitative” model. For sensitive information, more than 50 infringing items constitute a serious offense; for important information, the number needs to reach 500; and for general information, it needs to reach 5,000. This quantitative standard is easy to distinguish and highly operable in practice, but it is prone to falling into the trap of “quantity over quality”, leading to a formalistic standard for criminalization. In the era of big data, perpetrators illegally obtain citizens' personal information in the tens of thousands through the internet. Not all acts of infringing on citizens' personal information deserve criminal protection; otherwise, it would lead to an overly “bloated” criminal law. Therefore, this article suggests that the standard for determining “serious circumstances” should be based on a substantive judgment of the harmfulness of the act. Building upon the existing standards for criminalization, it should focus on examining the methods of illegally obtaining personal information and the actual damage caused to legal interests, thereby limiting the criminalization of such acts.

3.3 Strict Interpretation of “Violation of Relevant National Regulations”

As a statutory offense, the crime of infringing upon citizens' personal information must be established on the premise that the act “violates relevant national regulations”. However, the “Judicial Interpretation on Criminal Cases Involving Personal Information”, in order to meet the practical needs of punishing crime, includes “departmental regulations” within the scope of “relevant national regulations”. This undoubtedly unduly expands the scope of

“relevant national regulations” and is suspected of violating the principle of legality in criminal law. Therefore, “violation of relevant national regulations” must be strictly interpreted. First, acts that only formally violate relevant national regulations without substantively contradicting the spirit behind the regulations and thus infringing upon others' personal information rights cannot be considered “violations of relevant national regulations”. Second, the scope of “departmental regulations” is too broad and difficult to define. Therefore, “departmental regulations” should be excluded from “relevant national regulations”. The application of the crime of infringing upon citizens' personal information should only be premised on “violation of laws and administrative regulations concerning the protection of citizens' personal information”, to avoid an excessively broad scope of criminal punishment and unduly infringing upon citizens' freedom.

Conclusion

This study identifies the widespread overexpansion of the crime of infringing citizens' personal information in judicial practice, stemming from fragmented legal definitions, disjointed criminal-administrative coordination and long-standing criminal priority inertia. Adopting the quantitative difference theory and prudent punishment doctrine, the paper takes the 2025 revised Public Security Administration Punishment Law as the institutional basis for reverse criminal-administrative linkage. To realize restrained application of this crime, three targeted measures are proposed: unifying the definition and classification standards of personal information consistent with prepositive laws, substantively judging “serious circumstances” instead of rigid quantity-only criteria, and strictly limiting the scope of “relevant national provisions” to exclude departmental rules. These approaches can build a tiered civil-administrative-criminal protection system, uphold criminal modesty, eliminate inconsistent judgments, and balance information security and citizens' legitimate freedom.

References

- 1 Wang P., Zhang J. Conflict and Compromise: A Data Portrait of Judicial Discretion in the Crime of Infringing upon Citizens' Personal Information // Journal of Criminal Investigation Police University of China, 2025. – No. 3. – P. 102.
- 2 Liu X., Wang Z. Adjustment and Reconstruction of Criminal Law Application for the Crime of Infringing upon Citizens' Personal Information // Journal of Anhui University (Philosophy and Social Sciences Edition), 2022. – No. 1. – P. 88.
- 3 Wen L., Tang M. Exploration on the Restrictive Path of the Crime of Infringing upon Citizens' Personal Information Based on Systematic Thinking // Journal of Nanning Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition), 2025. – No. 4. – P. 133-134.
- 4 Shi J., Li X. The Dilemma and Solution of the Convergence Between Criminal Law and Administrative Law of the Crime of Infringing Citizen's Personal Information // Jilin University Journal of Humanities and Social Sciences, 2023. – No. 5. – P. 84.
- 5 Chen L. Wenling Investigates the First Case of Infringement on Consumers' Personal Information // Taizhou Daily, 30 March 2021. – P. 4.
- 6 Tan Z., Ran K. On the Articulation Path of Personal Information Protection Mechanism // Social Sciences in Xinjiang, 2023. – No. 2. – P. 108-109.
- 7 Lu Z., Bai Y., Tian J. Selling Public Enterprise Information for Profit: Procuratorate Holds the Actor Not Guilty // Procuratorial Daily, 20 January 2021. – P. 1.
- 8 Roxin C. General Theory of German Criminal Law (Volume 1). Trans. Wang S. – Beijing: Law Press, 2005. – 28 p.
- 9 Li H. Thoughts on the Criminal Law Adjustment of the Crime of Infringing upon Citizens' Personal Information – Against the Background of the Personal Information Protection Law of the People's Republic of China // Journal of CUPL, 2022. – No. 1. – P. 142.
- 10 Sun G. The Dependence and Independence of the Unlawfulness Judgment in Administrative Crime // The Jurist, 2017. – No. 1. – P. 50.
- 11 Zhan Q. The Historical Review and Contemporary Advocacy of Cautious Punishment Idea Originated from the Western Zhou Dynasty and a Comparison with the Foreign Concept of Modesty of Criminal Law // Journal of Social Sciences, 2022. – No. 6. – P. 189.

С. Чжэн¹

¹ Ухань университеті Құқық факультетінің докторанты

(Ухань қ., Қытай Халық Республикасы)

ORCID ID: 0009-0003-3560-6694, e-mail : zxx577374942@gmail.com

СИНГАПУРДАҒЫ ОЙЫН БИЗНЕСІ ТУРАЛЫ ЗАҢНАМАНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫМЕН САЛЫСТЫРМАЛЫ- ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа. Мақала қылмыстық және әкімшілік құқық қолданудың кері байланысы жағдайында азаматтардың жеке деректеріне зиян келтіру қылмысының шектелген қолданылуы зерттеледі, осы қылмыстың сотта кең қолданылуының нақты кедергілері талданады, тиісті теориялық және институционалдық негіздер түсіндіріледі және үш мақсатты реттеу жолы ұсынылады. Қытайдың қазіргі қылмыс кодексінде азаматтың жеке мәліметтерін бұзу қылмысының соттық қолданылуы үнемі кеңейіп келеді, бірдей істер бойынша қылмыстық және әкімшілік шараларды қолдануда айырмашылықтар, қылмыстық-әкімшілік нормалардың стандарттары арасындағы қайшылықтар сияқты мәселелер айқын көрінеді. 2025 жылы түзетілген «Әкімшілік тәртіп бұзушылықтар үшін жазалау туралы заң» 56-бабы қылмыстық-әкімшілік кері байланысты қамтамасыз ету және осы қылмыстың қолданылу ауқымын шектеу үшін нормативтік негіз береді. «Мәлішерлік айырмашылық теориясына» сүйене отырып әкімшілік заңбұзушылық пен қылмыстық заңбұзушылықты ажыратамыз, жеңіл қылмыстар дәуіріндегі жазаны сақтықпен қолдану идеясымен бірге осы қылмыс бойынша қылмыстық-әкімшілік кері байланысты жүзеге асырудағы үш негізгі кедергіні жинақтаймыз: нормативтік анықтамалардың бөлшектенуі, қылмыстық және әкімшілік шараларды қолдану тәжірибесінің бір-біріне сәйкес келмеуі, қылмыстық шараны бірінші орынға қою дәстүрінің заңсыздықтан бас тарту мүмкіндігін азайтуы. Қылмыстық-әкімшілік кері байланыс теориясы мен институттық негіздерге сүйене отырып үш жол ұсынамыз: «жеке мәліметтер» ұғымының анықтамасы мен дәрежелік стандарттарды біркелкі ету, «ауыр жағдайларды» нақты мазмұнды негізде анықтау, «мемлекеттің тиісті ережелерін бұзу» ұғымының түсіндірмесін қатаң түрде шектеу.

Түйін сөздер: қылмыстық-әкімшілік байланыс, жеке мәліметтерді қорғау, мәлішерлік айырмашылық теориясы, азаматтың жеке мәліметтерін бұзу қылмысы.

С. Чжэн¹

¹ докторант юридического факультета Уханьского университета
(г. Ухань, Китайская Народная Республика)

ORCID ID : 0009-0003-3560-6694, e-mail: zxx577374942@gmail.com

ОГРАНИЧЕННОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ «НАРУШЕНИЕ ПРАВА НА ЛИЧНУЮ ИНФОРМАЦИЮ ГРАЖДАН» В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ КИТАЯ

Аннотация. В данной статье исследуется ограниченное применение преступления о нарушении неприкосновенности личных данных граждан в условиях обратной координации уголовного и административного правоприменения, анализируются реальные препятствия чрезмерному судебному применению этого преступления, разъясняются соответствующие теоретические и институциональные основы и предлагаются три целенаправленных пути регулирования. В настоящее время судебное применение преступления против персональных данных граждан в уголовном законодательстве Китая постоянно расширяется, обостряются проблемы несоответствия уголовно-административных мер по аналогичным делам и коллизии стандартов уголовно-административных норм. Статья 56 Закона об административных взысканиях за нарушения общественного порядка в редакции 2025 года создает нормативную основу для обратной координации уголовной и административной ответственности и ограничения сферы применения данного преступления. На основе теории количественных различий разграничиваются административные и уголовные правонарушения. С учетом идеи осторожного применения наказаний в эпоху мелких преступлений выявлены три ключевые препятствия обратной координации уголовной и административной ответственности по данному составу преступления: фрагментация нормативных определений, разрыв между практикой применения уголовных и административных мер, а также сужение возможностей освобождения от уголовной ответственности из-за инерции приоритета уголовного преследования. Опираясь на теоретические и институциональные основы обратной координации уголовной и административной ответственности, предлагаются три направления совершенствования: унификация определений и градационных стандартов «персональных данных», содержательная квалификация признака «существенная тяжесть обстоятельств», строго ограничительное толкование понятия «нарушение соответствующих государственных нормативов».

Ключевые слова: координация уголовной и административной ответственности, защита персональных данных, теория количественных различий, преступление против персональных данных граждан.

IV – бөлім

**ҚЫЛЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚЫЛЫСТЫҚ ПРОЦЕСС.
АҚПАРАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗДІК**

Раздел IV

**УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС.
ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО И БЕЗОПАСНОСТЬ**

Section IV

**CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURE. INFORMATION LAW
AND SECURITY**

А.М. Жусипбекова ^{1*} , **Е.В. Киселёва** ²

¹ PhD, начальник Центра по исследованию проблем следствия и дознания Научно-исследовательского института Академии управления МВД Республики Казахстан (г. Астана, Казахстан)

ORCID: 0009-0005-1968-6078; e-mail: kz_a_zh@mail.ru

² магистр национальной безопасности и военного дела, старший инспектор по особым поручениям Департамента юридической и нормотворческой координации МВД Республики Казахстан (г. Астана, Казахстан) e-mail: kkata34556@gmail.com

ПРЕДЛОЖЕНИЕ И ОБЕЩАНИЕ ВЗЯТКИ В НОВОЙ РЕДАКЦИИ СТ. 367 УК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ УСЕЧЕННОГО СОСТАВА, ДОБРОВОЛЬНОГО ОТКАЗА И ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ НАКАЗАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена теоретико-правовому анализу новой редакции ст. 367 Уголовного кодекса Республики Казахстан (далее УК), предусматривающей ответственность за предложение, обещание и фактическую дачу взятки. Актуальность исследования обусловлена тем, что указанная конструкция усиливает превентивный потенциал антикоррупционного уголовного закона, однако, одновременно вызывает ряд системных вопросов, связанных с институтами Общей части уголовного права. В статье обосновывается, что включение предложения и обещания взятки непосредственно в диспозицию специальной нормы не образует прямого противоречия положениям о приготовлении, покушении, добровольном отказе и назначении наказания за неоконченное преступление. Вместе с тем, такая редакция создает усеченный состав, при котором момент окончания преступления переносится на более ранний этап реализации коррупционного умысла. В результате, предложение и обещание взятки выводятся из режима неоконченного преступления, что порождает проблему дифференциации уголовной ответственности и справедливости наказания. Отдельное внимание уделено конкуренции с институтом добровольного отказа, поскольку последующий отказ от фактической передачи взятки в действующей редакции нормы не устраняет уголовной ответственности за ранее оконченное предложение или обещание. В результате проведенного анализа авторами предлагаются критерии разграничения предложения, обещания и фактической дачи взятки, а также формулируются предложения по совершенствованию законодательной техники и судебного толкования.

Ключевые слова: взятка; дача взятки; дифференциация уголовной ответственности; добровольный отказ; неоконченное преступление; обещание взятки; предложение взятки; усеченный состав.

Введение

Современная уголовно-правовая политика в сфере противодействия коррупции развивается по пути расширения пределов криминализации деяний, сопряженных с неправомерным влиянием на публичную службу. Одним из наиболее дискуссионных направлений такой политики является

определение оптимального момента возникновения уголовной ответственности за активный подкуп. Особую актуальность исследуемой проблеме придает подписание Президентом Республики Казахстан К.К. Токаевым 12 июля текущего года Закона Республики Казахстан, направленного на совершенствование уголовного законодательства и усиление мер

* Corresponding author: kz_a_zh@mail.ru

противодействия коррупции¹ [1]. Одним из концептуально значимых изменений стало расширение уголовно-правового содержания активного подкупа путем включения в диспозицию ст. 367 УК не только фактической дачи взятки, но также ее предложения и обещания. Данное нововведение знаменует переход к модели «раннего пресечения», при которой уголовно-правовая оценка коррупционного поведения связывается не с фактом передачи имущественного блага, а с самим фактом коррупционного волеизъявления.

Противодействие коррупции неизбежно связано с поиском оптимального момента уголовно-правового вмешательства, так как ранее вмешательство государства по пресечению коррупционной сделки повышает уровень профилактического воздействия закона. Однако, чрезмерно раннее перенесение момента окончания преступления способно вступать в противоречие с такими базовыми институтами уголовного права как приготовление, покушение, добровольный отказ и правилами назначения наказания за неоконченное преступление. В этой связи возникает ключевая научная проблема: каким образом уголовно-правовая конструкция, признающая предложение и обещание взятки оконченным составом, согласуется с традиционной лестницей стадий совершения преступления, закрепленной в Общей части УК, и не приводит ли это к нивелированию принципа дифференциации ответственности?

Новая редакция ст. 367 УК именуется «Предложение, обещание или дача взятки» и объединяет в одной диспозиции три формы поведения: 1) предложение взятки, 2) обещание взятки и 3) фактическую дачу взятки². При этом, санкционная модель статьи строится преимущественно по признакам размера взятки, неоднократности, предварительного сговора, совершения преступной группой и иных

квалифицирующих признаков, но не различает самостоятельным образом степень фактической реализации коррупционного намерения. В результате, лицо, которое только предложило взятку, и лицо, фактически передавшее незаконное вознаграждение, оказываются внутри одной уголовно-правовой конструкции. С позиций доктрины уголовного права подобная конструкция квалифицируется как усеченный состав преступления, в котором момент окончания искусственно переносится на стадию приготовительных действий, что по своей сути является исключением из общего правила, установленного ст. 24 УК.

Системное значение данной проблемы усиливается тем, что Общая часть УК сохраняет традиционные институты приготовления, покушения, добровольного отказа и назначения наказания за неоконченное преступление³. В классической теории уголовного права стадии совершения умышленного преступления отражают различную степень объективизации умысла и различный уровень общественной опасности поведения [1, с. 361-385; 2, с. 278-292]. По этой причине законодательное признание предложения и обещания взятки оконченным преступлением требует специального научного обоснования. Особую остроту данному вопросу придает тот факт, что международные антикоррупционные стандарты (Конвенция Совета Европы, Конвенция ОЭСР) ориентируют государства на криминализацию предложения и обещания взятки, однако оставляют свободу усмотрения в части дифференциации ответственности между указанными формами. Это обуславливает необходимость выработки критериев разграничения уголовно-наказуемого предложения от неопределенной коммуникации, а также поиска механизмов санкционной дифференциации, позволяющих учесть степень фактической реализации преступного умысла. Анализ международного

¹ Обещание взятки официально стало уголовным преступлением в Казахстане. URL: <https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/2387811-obeshchanie-dat-vzyatku-oficialno-stalo-ugolovnym-prestupleniem-v-kazahstane/> (дата обращения: 08.05.2026).

² Закон Республики Казахстан от 12 июня 2026 года № 312-VIII «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Республики Казахстан, Уголовно-процессуальный

кодекс Республики Казахстан и Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях по вопросам противодействия коррупции». URL: https://prg.kz/document/?doc_id=33682604 (дата обращения: 08.05.2026).

³ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226> (дата обращения: 08.05.2026).

опыта показывает, что криминализация ранних форм активного подкупа не является исключением. Конвенция Совета Европы об уголовной ответственности за коррупцию использует формулу «promising, offering or giving» неправомерного преимущества публичному должностному лицу⁴. Аналогичный подход характерен для Конвенции ОЭСР о борьбе с подкупом иностранных должностных лиц и ряда национальных правопорядков⁵.

Цель настоящей работы состоит в выявлении системных коллизий между новой редакцией ст. 367 УК и институтами Общей части, а также в разработке рекомендаций по гармонизации антикоррупционного законодательства Республики Казахстан с доктринальными принципами уголовного права.

Методы и материалы

Материальную основу исследования составили новая редакция ст. 367 УК, действующие положения Общей части УК о приготовлении, покушении, добровольном отказе и назначении наказания за неоконченное преступление, доктринальные источники по Общей части уголовного права и теории стадий совершения преступления.

В качестве теоретической базы использованы работы Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой, В.Н. Кудрявцева, В.В. Лунеева, А.В. Наумова, а также казахстанские комментарии к уголовному законодательству. Указанные источники позволяют рассмотреть проблему не только с позиции буквального толкования нормы, но и через категории момента окончания преступления, степени реализации умысла, специальной нормы, усеченного состава и индивидуализации наказания.

Методологическую основу составили формально-юридический, системный и доктринальный методы. Формально-юридический метод применен для анализа

диспозиции и примечаний новой редакции ст. 367 УК. Системный метод позволил выявить соотношение специальной нормы с положениями ст.ст. 24, 26 и 56 УК. Доктринальный метод применен при оценке того, является ли предложение или обещание взятки стадией преступления либо самостоятельным оконченным составом.

Результаты и обсуждение

Анализ новой редакции ст. 367 УК показывает, что законодатель предлагает рассматривать предложение, обещание и фактическую дачу взятки как альтернативные действия объективной стороны одного состава. Это означает, что преступление признается оконченным уже в момент совершения любого из указанных действий, если оно отвечает признакам адресности, конкретности, связи со служебным поведением субъекта и направленности на предоставление неправомерного имущественного преимущества.

С точки зрения общей теории уголовного права такая конструкция наиболее близка к усеченному составу. Усеченным является такой состав, в котором законодатель переносит момент окончания преступления на более ранний этап преступной деятельности, не дожидаясь наступления результата либо завершения полного механизма посягательства [2, с. 174-176; 3, с. 451-455]. В рассматриваемой норме фактическая передача взятки перестает быть единственным моментом окончания преступления. Достаточным становится уже коррупционное волеизъявление, доведенное до должностного лица или посредника.

Такое решение имеет антикоррупционную логику, которая заключается в том, что уровень коррупционного риска возрастает на этапе формирования договоренности, когда лицо пытается склонить должностное лицо к

⁴ Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 27 January 1999, ETS No. 173. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f5> (accessed: 08.05.2026).

⁵ Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions. OECD, 1997. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/anti-corruption-and-integrity.html> (accessed: 08.05.2026); Corruption of Foreign Public Officials Act, S.C. 1998, c. 34 // Justice Laws Website,

Government of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-45.2/> (accessed: 08.07.2026); U.S. Department of Justice, Criminal Division; U.S. Securities and Exchange Commission, Enforcement Division. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. Second Edition. July 2020. URL: <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/file/1292051/dl> (accessed: 08.05.2026).

желаемому служебному поведению за имущественное благо, а не только после фактической передачи незаконного вознаграждения. Вместе с тем, признание предложения и обещания окончанным преступлением меняет традиционную систему стадий совершения уголовного правонарушения. Конкретнее, действия, которые ранее могли бы оцениваться как приготовление или покушение, становятся самостоятельной формой оконченого преступления.

Следовательно, новая редакция ст. 367 УК порождает специальную конкуренцию норм.

В этой связи, доктринальный подход позволяет рассматривать проблему ст. 367 УК не как вопрос простой законодательной новеллы, а как вопрос системности уголовного закона. Если законодатель переносит момент окончания преступления на стадию коррупционного волеизъявления, он обязан одновременно обеспечить правовую определенность признаков такого волеизъявления и не допустить подмены уголовно наказуемого предложения неопределенным намерением, предположением либо бытовым высказыванием. Так, С.Ф. Ударцев, исходит из необходимости преемственного и системного осмысления правовых институтов, при котором новая законодательная конструкция должна оцениваться не изолированно, а во взаимосвязи с базовыми началами отрасли [4, с. 720-730].

Наиболее уязвимым элементом новой редакции является одинаковая уголовно-правовая оценка предложения, обещания и фактической дачи взятки. Эти действия имеют единую коррупционную направленность, но различаются по степени реализации преступного намерения и по уровню фактического воздействия на объект уголовно-правовой охраны.

Предложение взятки создает угрозу коррупционной сделки. Оно свидетельствует о готовности взяткодателя предоставить неправомерное преимущество, но еще не означает ни принятия такого предложения должностным лицом, ни фактической передачи имущественного блага. Обещание взятки является более устойчивой формой

коррупционного поведения, поскольку предполагает обязательство предоставить благо в будущем и, как правило, указывает на большую определенность намерения. Фактическая дача взятки означает реальное предоставление незаконного преимущества, то есть завершение материального механизма активного подкупа.

По этой причине, одинаковая санкционная оценка всех трех форм может восприниматься как недостаточно согласующаяся с принципом дифференциации уголовной ответственности. В теории уголовного права наказание должно учитывать характер и степень общественной опасности деяния, степень реализации умысла, роль лица и последствия содеянного [3, с. 301-305]. Если предложение и фактическая дача взятки охватываются одной и той же санкцией без специальных корректирующих правил, суду сложнее обосновать различие в наказании между лицом, ограничившимся словами, и лицом, реально передавшим предмет взятки.

Именно в этой части проявляется конкуренция с логикой ст. 56 УК. Положения о назначении наказания за неоконченное преступление построены на идее, что неполная реализация преступного умысла должна учитываться при определении пределов наказания. С точки зрения общественной опасности более поздние поздние стадии в развитии преступной деятельности представляют большую опасность [4, с. 298]. Однако, если предложение и обещание признаются окончанным составом, то правила ст. 56 УК формально не применяется. Тем самым, специальная конструкция ст. 367 УК способна нейтрализовать компенсаторную функцию общих правил о неоконченном преступлении.

С научной точки зрения, это не исключает криминализации предложения и обещания, но требует дополнительной санкционной настройки. Возможны два варианта:

1) законодательное разведение предложения, обещания и дачи взятки по различным частям статьи либо

2) сохранение единого состава при прямом указании, что отсутствие фактической передачи предмета взятки учитывается судом

как обстоятельство, характеризующее меньшую степень реализации преступного умысла.

Второй существенной проблемой является соотношение новой редакции ст. 367 УК с институтом добровольного отказа. В классической доктрине добровольный отказ означает окончательное прекращение лицом приготовления к преступлению либо действий, непосредственно направленных на его совершение, при осознании возможности доведения преступления до конца [1, с. 412-418]. Юридический смысл института состоит в стимулировании отказа от продолжения преступной деятельности до наступления момента окончания преступления.

Однако, если предложение или обещание взятки уже признаются оконченным преступлением, последующий отказ от фактической передачи денег или иного имущественного блага не является добровольным отказом в классическом смысле. Он относится уже к посткриминальному поведению после завершения реализации преступного умысла и материального механизма состава преступления. Поэтому лицо, которое предложило или обещало взятку, а затем отказалось от ее передачи, не освобождается от ответственности только потому, что не завершило фактическую передачу предмета взятки.

Новая редакция ст. 367 УК специально регулирует данную ситуацию через примечание, согласно которому лицо, предложившее, обещавшее или давшее взятку, освобождается от уголовной ответственности, если имело место вымогательство взятки либо если оно добровольно сообщило правоохранительному или специальному государственному органу о предложении, обещании или даче взятки⁶. Следовательно, классический добровольный отказ фактически замещается специальным основанием освобождения, связанным не с прекращением преступления до его окончания, а с последующим сообщением компетентному

органу.

С точки зрения уголовной политики такой подход объясним. Законодатель стремится стимулировать выявление коррупционных коммуникаций и получение информации о должностных лицах, готовых к незаконному служебному поведению. Однако, в теоретическом плане это снижает самостоятельное значение института добровольного отказа применительно к активному подкупу, поскольку отказ от передачи взятки без сообщения государственному органу не образует самостоятельного основания освобождения.

Ранняя криминализация коррупционного поведения требует высокой степени правовой определенности. Чем дальше момент окончания преступления находится от фактической передачи предмета взятки, тем выше риск расширительного толкования слов, намеков, эмоциональных высказываний и бытовых форм коммуникации. Поэтому понятия «предложение взятки» и «обещание взятки» должны получить четкие критерии в законе либо в нормативном постановлении Верховного Суда Республики Казахстан.

Предложение взятки следует понимать как адресное, конкретное и доведенное до сведения должностного лица либо посредника выражение готовности предоставить неправомерное имущественное благо за совершение или несовершение определенных действий по службе, общее покровительство либо попустительство. Обязательными признаками предложения взятки необходимо признать наличие адресата; связь с конкретным служебным поведением или возможностью способствовать такому поведению; определенность предмета незаконного вознаграждения; объективная восприимчивость предложения адресатом.

Обещание взятки целесообразно определять как выраженное обязательство предоставить неправомерное имущественное благо в будущем, связанное с ожидаемым, согласованным либо уже совершенным

⁶ Примечание 3 к новой редакции ст. 367 УК «Предложение, обещание или дача взятки». Закон Республики Казахстан от 12 июня 2026 года № 312-VIII «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Республики Казахстан, Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан и

Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях по вопросам противодействия коррупции» // ИС PRG / Параграф. URL: https://prg.kz/document/?doc_id=33682604 (дата обращения: 08.07.2026).

служебным поведением должностного лица. В отличие от предложения, обещание предполагает более устойчивую форму волеизъявления и направлено на формирование уверенности адресата в будущем предоставлении выгоды.

Не должны признаваться предложением или обещанием взятки неопределенные разговоры о возможности «решить вопрос», эмоциональные фразы, шутки, бытовые оценочные высказывания, предположения без конкретного адресата, суммы или предмета взятки, а также высказывания, не связанные со служебными полномочиями адресата. Иное толкование может привести к криминализации не коррупционного волеизъявления, а неопределенной коммуникации, что противоречило бы принципу правовой определенности.

Полученные результаты позволяют вывод, что новая редакция ст. 367 УК образует специальную конкуренцию норм, а не прямую коллизию с Общей частью. Ст. 367 УК как специальная норма поглощает ст. 24 УК в случаях, когда предложение или обещание взятки уже доведены до адресата и обладают признаками конкретного коррупционного волеизъявления. Предполагаем, что ст. 24 УК может сохранять свое значение только для действий, предшествующих такому предложению или обещанию, таким как подыскание денег, поиск посредника, обсуждение канала передачи, подготовка условий для будущей коррупционной коммуникации.

В части ст. 26 УК ситуация сложнее, так как институт добровольного отказа не отменяется, но его применение к предложению и обещанию взятки существенно ограничивается. Как только предложение или обещание доведены до адресата, преступление считается оконченным. Поэтому последующее раскаяние, отказ от передачи предмета взятки или прекращение коммуникации могут иметь значение при назначении наказания, но не как добровольный отказ от преступления. Освобождение возможно лишь при наличии специального основания, предусмотренного примечанием к ст. 367 УК.

Ст. 56 УК также не вступает в буквальное противоречие с новой редакцией,

но ее сфера применения сужается. Поскольку предложение и обещание законодателем объявлены окончательным преступлением, они не рассматриваются как неоконченное преступление и не подпадают под специальный режим назначения наказания.

Сравнительно-правовой анализ подтверждает, что международные антикоррупционные стандарты действительно ориентируют государства на криминализацию не только передачи, но и предложения либо обещания неправомерного преимущества. Однако эти стандарты не требуют обязательного уравнивания всех форм активного подкупа по степени наказуемости. Поэтому Казахстан вправе избрать модель ранней криминализации, но при этом обязан сохранить внутреннюю логику справедливого наказания и индивидуализации ответственности.

Наиболее предпочтительным представляется комбинированный подход. Во-первых, в самой ст. 367 УК либо в ее примечаниях или в Нормативном постановлении Верховного суда следует закрепить признаки предложения и обещания взятки. Во-вторых, необходимо нормативно исключить квалификацию неопределенных фраз, шуток, эмоциональных высказываний и неадресных намерений как предложения или обещания взятки. В-третьих, требуется санкционная дифференциация либо разъяснение Верховного Суда о том, что отсутствие фактической передачи предмета взятки должно учитываться как обстоятельство, уменьшающее степень реализации преступного намерения.

Заключение

Никакие теоретические конструкции не могут поколебать принцип «каждый обвиняемый в совершении преступления считается невиновным, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном федеральным законом порядке и установлена вступившим в законную силу приговором суда» (ч. 1 ст. 49 Конституции РФ).

Отступление от конституционного принципа ответственности только в судебном порядке, по приговору суда в любой теоретической концепции уголовной

ответственности неизбежно переносит ее начало (или начало ее реализации) на ту или иную досудебную стадию уголовного процесса, что придает последнему совершенно несвойственную ему в правовом государстве функцию - выступать в качестве орудия карательного воздействия, а на органы дознания и следствия возлагает вместо функции уголовного преследования не принадлежащую им функцию осуществления правосудия. Это действительно так, поскольку сторонники такого подхода видят, как правило, начало реализации уголовной ответственности в привлечении лица в качестве обвиняемого и в применении вслед за тем таких мер принуждения, как временное отстранение от должности, заключение под стражу и т. п.

Н.А. Огурцов, например, полагает, что уголовная ответственность начинается там, где начинается государственное принуждение как последствие совершенного преступления [17, с. 161]. По мнению В.А. Якушина, если бы «некоторые меры пресечения не входили в содержание уголовной ответственности, то уголовный закон не учитывал период их применения при исчислении сроков наказания - ч. 3 ст. 72 УК РФ» [18, с. 21] А.В. Наумов считает, что меры пресечения, применяемые к подозреваемому и обвиняемому (арест, подписка о невыезде и др.), хотя и носят процессуальный характер, «однако они могут стать составной частью уголовной ответственности в материально-правовом смысле», поскольку «когда вина обвиняемого будет подтверждена обвинительным приговором, применяемые к нему меры процессуального принуждения превращаются (курсив наш. - Ю. К.) в составную часть уголовной ответственности» [19, с. 247].

Проведенное исследование позволяет сформулировать следующие выводы.

1) Новая редакция ст. 367 УК, предусматривающая уголовную ответственность за предложение, обещание и дачу взятки, соответствует общей тенденции раннего пресечения коррупционного поведения и соответствует международным антикоррупционным стандартам.

2) С позиции теории уголовного права указанная конструкция формирует

специальный усеченный состав преступления. Момент окончания преступления переносится на этап адресного предложения или обещания, то есть до фактической передачи неправомерного имущественного блага.

3) Прямого противоречия со ст.ст. 24, 26 и 56 УК не возникает. Однако имеет место специальная конкуренция, заключающаяся в поглощении ст. 367 УК общих положений приготовления и покушения в тех случаях, когда предложение или обещание уже объективно выражены и доведены до адресата.

4) Институт добровольного отказа применительно к предложению и обещанию взятки существенно ограничивается. Последующий отказ от передачи взятки не устраняет уголовную ответственность, если преступление уже окончено в момент предложения или обещания. Освобождение возможно через специальное основание, связанное с добровольным сообщением либо вымогательством взятки.

5) Наиболее проблемным остается вопрос дифференциации и справедливости наказания. Предложение, обещание и фактическая дача взятки имеют различную степень общественной опасности и различную степень реализации умысла. По этой причине одинаковая санкционная оценка без специальных корректирующих правил может привести к недостаточной дифференциации уголовной ответственности.

6) Для устранения доктринального и правоприменительного противоречия необходимо нормативно определить признаки предложения и обещания взятки, исключить расширительное толкование неопределенной коммуникации и предусмотреть механизм учета меньшей степени реализации преступного умысла при отсутствии фактической передачи предмета взятки.

Таким образом, новая редакция ст. 367 УК может быть признана концептуально допустимой, но нуждается в точной законодательной и судебной настройке. Только при таком условии она сможет одновременно обеспечить эффективное раннее пресечение коррупции и сохранить системность, справедливость и предсказуемость уголовного закона.

Список литературы

- 1 Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. – М.: Зерцало-М, 2002. – 624 с.
- 2 Кудрявцев В.Н., Лунеев В.В., Наумов А.В. Уголовное право России. Общая часть. – М.: Юрист, 2006. – 540 с.
- 3 Ударцев С.Ф. Басин Юрий Григорьевич (к биобиблиографии ученого-цивилиста и педагога) / Из истории юридической науки и юридического образования Казахстана // Басин Ю.Г. Избранные труды по гражданскому праву / сост. М.К. Сулейменов. Серия «Классики казахстанской цивилистики». Алматы: АЮ – ВШП «Әділет»; НИИ частного права КазГЮУ, 2003. – С. 720–730.
- 4 Борчасвили И.Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Общая часть. – Алматы: Жеті жарғы, 2021. – Том 1. – 835 с.

References

- 1 Kuznetsova N.F., Tyazhkova I.M. Kurs ugolovnoy prava. Obshchaya chast'. Tom 1: Ucheniye o prestuplenii. – M.: Zertsalo-M, 2002. – 624 s.
- 2 Kudryavtsev V.N., Luneyev V.V., Naumov A.V. Ugolovnoye pravo Rossii. Obshchaya chast'. – M.: Yurist, 2006. – 540 s.
- 3 Udartsev S.F. Basin Yuriy Grigor'yevich (k biobibliografii uchenogo-tsivilista i pedagoga) / Iz istorii yuridicheskoy nauki i yuridicheskogo obrazovaniya Kazakhstana // Basin YU.G. Izbrannyye trudy po grazhdanskomu pravu / sost. M.K. Suleymenov. Seriya «Klassiki kazakhstanskoy tsivilistiki». Almaty: AYU – VSHP «Әdilet»; NII chastnogo prava KazGYUU, 2003. – S. 720–730.
- 4 Borchashvili I.SH. Kommentariy k Ugolovnomu kodeksu Respubliki Kazakhstan. Obshchaya chast'. – Almaty: Zhetı zhargy, 2021. – Tom 1. – 835 s.

А.М. Жүсіпбекова^{1*}, Е.В. Киселёва²

¹ PhD, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Басқару академиясының Ғылыми-зерттеу институты жанындағы Тергеу және анықтау мәселелерін зерттеу орталығының басшысы (Астана қ., Қазақстан) ORCID: 0009-0005-1968-6078; e-mail: kz_a_zh@mail.ru

² Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Құқықтық және нормашығармашылық үйлестіру департаментінің ерекше тапсырмалар жөніндегі аға инспекторы, ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі (Астана қ., Қазақстан) e-mail: kkata34556@gmail.com

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІНІҢ 367-БАБЫНЫҢ ЖАҢА РЕДАКЦИЯСЫНДАҒЫ ПАРА ҰСЫНУ ЖӘНЕ УӘДЕ БЕРУ: ҚЫСҚАРТЫЛҒАН ҚҰРАМ, ЕРІКТІ БАС ТАРТУ ЖӘНЕ ЖАЗАНЫ САРАЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа. Мақала Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 367-бабының жаңа редакциясын теориялық-құқықтық тұрғыдан талдауға арналған. Аталған норма пара ұсыну, пара беруге уәде ету және параны нақты беру үшін қылмыстық жауаптылықты көздейді. Зерттеудің өзектілігі аталған құқықтық конструкцияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы қылмыстық заңның алдын алу әлеуетін күшейтуімен, алайда сонымен қатар қылмыстық құқықтың Жалпы бөлімінің институттарымен байланысты бірқатар жүйелі мәселелерді туындатуымен айқындалады. Мақалада пара ұсыну мен пара беруге уәде етуді арнайы норманың диспозициясына тікелей енгізу қылмысқа дайындалу, қылмысқа оқталу, қылмыстан ерікті түрде бас тарту және аяқталмаған қылмыс үшін жаза тағайындау туралы ережелерге тікелей қайшылық тудырмайтыны негізделеді. Сонымен бірге мұндай редакция қылмыстың аяқталу сәтін сыбайлас жемқорлық ниетін іске асырудың неғұрлым ерте кезеңіне ауыстыратын арнайы қысқартылған құрамды қалыптастырады. Нәтижесінде пара ұсыну және пара беруге уәде ету аяқталмаған қылмыс режимінен шығарылып, бұл жаза әділдігі мен қылмыстық жауаптылықты саралау мәселесін туындатады. Қылмыстан ерікті түрде бас тарту институтымен бәсекелестікке ерекше назар аударылады, өйткені норманың қолданыстағы редакциясында параны кейіннен нақты беруден бас тарту бұрын аяқталған пара ұсыну немесе пара беруге уәде ету үшін қылмыстық жауаптылықты жоймайды. Жүргізілген талдау нәтижесінде авторлар пара ұсынуды, пара беруге уәде етуді және параны нақты беруді ажырату өлшемдерін ұсынып, заңнамалық техника мен соттық түсіндіруді жетілдіру жөнінде ұсыныстар тұжырымдайды.

Түйін сөздер: пара; пара беру; қылмыстық жауаптылықты саралау; ерікті түрде бас тарту; аяқталмаған қылмыс; пара беруге уәде ету; пара ұсыну; қысқартылған құрам.

A.M. Zhussipbekova ^{1*}, E.V. Kiseleva ²

¹ PhD, Head of the Center for the Study of Investigation and Inquiry Issues, Research Institute of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) ORCID ID: 0009-0005-1968-6078; e-mail: kz_a_zh@mail.ru

² Senior Inspector for Special Assignments of the Department of Legal and Rule-Making Coordination of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, Master of National Security and Military Affairs (Astana, Kazakhstan) e-mail: kkata34556@gmail.com

OFFER AND PROMISE OF A BRIBE UNDER THE NEW VERSION OF ARTICLE 367 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ISSUES OF A TRUNCATED CORPUS DELICTI, VOLUNTARY RENUNCIATION, AND DIFFERENTIATION OF PUNISHMENT

Abstract. The article is devoted to a theoretical and legal analysis of the new wording of Article 367 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, which establishes liability for offering, promising, and actually giving a bribe. The relevance of the study is determined by the fact that this construction strengthens the preventive potential of anti-corruption criminal law; however, at the same time, it raises a number of systemic issues related to the institutions of the General Part of criminal law. The article substantiates that the inclusion of an offer and a promise of a bribe directly in the disposition of a special criminal law provision does not create a direct contradiction with the provisions on preparation for a crime, attempted crime, voluntary abandonment, and sentencing for an unfinished crime. At the same time, such wording creates a special truncated corpus delicti, in which the moment of completion of the crime is shifted to an earlier stage of the realization of corrupt intent. As a result, the offer and promise of a bribe are removed from the regime of an unfinished crime, which gives rise to the problem of fairness of punishment and differentiation of criminal liability. Particular attention is paid to competition with the institution of voluntary abandonment, since a subsequent refusal to actually transfer the bribe, under the current wording of the provision, does not eliminate criminal liability for the previously completed offer or promise. Based on the analysis conducted, the authors propose criteria for distinguishing between an offer, a promise, and the actual giving of a bribe, and also formulate proposals for improving legislative technique and judicial interpretation.

Keywords: bribe; giving a bribe; differentiation of criminal liability; voluntary abandonment; unfinished crime; promise of a bribe; offer of a bribe; truncated corpus delicti.

В.В. Хан¹

¹ к.ю.н., профессор кафедры специальных юридических дисциплин Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан
(г. Астана, Казахстан) e-mail: khanvitaliy@gmail.com

ЕВРАЗИЙСКАЯ ТИПОЛОГИЯ СЛЕДСТВЕННОЙ МОДЕЛИ ДОСУДЕБНОГО УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Аннотация. Рассматривается и обосновывается типологическая модель предварительного следствия Белоруссии, Казахстана и России на основе генетических свойств и компаративного анализа данных уголовно-процессуальных систем, позволяющего выявить общие закономерности и региональные особенности, а также национальные отличия институционального характера. В этом контексте анализируются исторические предпосылки формирования самостоятельного следственного органа, особое внимание уделяется имевшей место асимметричности процессуального статуса следователя с его организационной диспозицией, которая на протяжении длительного времени оставалась камнем преткновения советской и постсоветской процессуальной мысли. Определяются преимущества создания автономного следственного органа, среди которых – повышение результативности следственной деятельности, устранение административной зависимости следователя от органов дознания и прокуратуры, а также оптимизация системы ведомственного контроля. Автором выделяется уникальность исторически сложившейся организационной диспозиции в форме Следственного комитета, которая, однако, в каждом из исследуемых государств приобрела свои специфические черты. В работе обосновывается вывод о том, что формальное создание обособленного следственного органа не всегда гарантирует процессуальную самостоятельность следователя; последняя нивелируется сохраняющимися элементами советской модели, а также расширением полномочий руководителя следственного органа и прокурора. На основе проведенного сравнительного анализа предлагаются пути оптимизации следственной модели, направленные на восстановление естественного предназначения следователя как независимого субъекта доказывания, стремящегося к установлению объективной истины.

Ключевые слова: следственная модель; процессуальная самостоятельность и независимость; процессуальный статус; следователь; следственный комитет.

Введение

Евразийская типология следственной модели досудебного уголовного производства, учитывая советскую генетику, устраняя сложившиеся теоретические и эмпирические противоречия, в результате пошла по пути создания специального автономного следственного органа. Этот выбор был обусловлен осознанием того, что организационная зависимость следователя от органов дознания и прокуратуры является главным препятствием для реализации его процессуальной самостоятельности.

Подобная идея имело место в теории уголовного процесса и в советское время, однако, следует признать, что ни наука, ни практика в советский период не была еще готова к созданию отдельного ведомства [дискуссии о едином следственном органе см.: 1; 2; 3; 4; 5, с. 138-142]. Причина заключалась в том, что теоретические разработки опережали эмпирическую реальность: правосознание прочно отводило следственному аппарату роль вспомогательного инструмента полиции и уголовного преследования, что не позволяло следователю вновь возвыситься до судебного уровня. Однако в теории уголовного процесса продолжала вызревать идея о необходимости

преодоления этого разрыва, поскольку именно асимметричная корреляция процессуальной самостоятельности следователя и его организационной подчинённости органам дознания и прокуратуры продолжала создавать устойчивый когнитивный и психологический диссонанс как для самих следователей, так и для правоприменительной практики в целом.

Цель настоящего исследования состоит в выявлении закономерностей и противоречий институционализации автономного следственного органа в государствах евразийского пространства, а также в определении оптимальной модели процессуальной самостоятельности следователя. Объектом исследования выступают общественные отношения, складывающиеся в сфере организации и функционирования предварительного следствия; предметом – процессуальный статус следователя и его организационная диспозиция в исторической ретроспективе и современном состоянии (на примере Казахстана, России и Беларуси). Хронологические рамки охватывают период с 1991 года по настоящее время, с акцентом на ключевые реформаторские этапы 1995-1996, 2007 и 2010-2011 годов. Научная проблема заключается в том, что, несмотря на формальное создание автономных следственных органов, асимметрия между статусом следователя и его организационным положением не только не преодолена, но и приобрела новые формы, что требует переосмысления самой следственной модели досудебного производства.

Методы и материалы

Методологическую основу исследования составил комплексный междисциплинарный подход, сочетающий диалектический, историко-правовой (диахронический) и сравнительно-правовой (компаративный) методы. Диалектический метод позволил рассмотреть эволюцию следственной модели сквозь призму её внутренних противоречий – асимметрии процессуального статуса следователя и его организационной диспозиции. Историко-правовой метод применён для анализа генезиса дискуссий о

едином следственном органе в советский и постсоветский периоды, а также для изучения хронологии реформ в Казахстане (1995-2007 гг.), России (2007-2011 гг.) и Беларуси. Сравнительно-правовой метод использован для сопоставления процессуальных полномочий прокурора, следователя и руководителя следственного органа в трёх юрисдикциях, что позволило выявить общие закономерности и национальные особенности трансформации следственной модели. Кроме того, задействованы системно-структурный метод (рассмотрение следственного органа в системе сдержек и противовесов) и формально-юридический метод (анализ нормативных актов, включая УПК РФ, УПК РБ, Конституцию РК, Федеральный закон № 403-ФЗ и законопроект 1993 года).

Эмпирическую базу исследования составили три группы источников: 1) научные труды и дискуссионные статьи процессуалистов (Головкин Л.В., Бабич Н.В. и др.), отражающие теоретические подходы к статусу следователя и принципам уголовного судопроизводства; 2) официальные статистические данные о работе следственных органов Казахстана в 1995-1996 гг., использованные для верификации эффективности реформ; 3) нормативные правовые акты – конституции и уголовно-процессуальные кодексы указанных государств, указы Президента РФ, а также проекты законов, не нашедшие легитимации. Хронологические рамки охватывают период с 1991 года по настоящее время с акцентом на ключевые реформаторские этапы. Логика анализа построена на принципе структурно-функциональной корреляции – сопоставлении процессуального статуса следователя с его организационной диспозицией с целью выявления точек асимметрии и коллизий в каждой из рассмотренных моделей досудебного уголовного производства.

Результаты и обсуждение

Казахстан первый на евразийском пространстве решился реализовать теоретическую концепцию автономного следственного органа, что позволило исключить зависимость прокурора от статистических показателей работы следствия

и сконцентрироваться на непосредственной функции – надзора за законностью осуществления оперативно-розыскной деятельности, дознания и предварительного следствия, а следователи прокуратуры перестали использоваться для проведения общенадзорных проверок.

Следователи полиции, в свою очередь избавились от административной зависимости органа дознания, перестали выполнять несвойственные функции по охране общественного порядка, дежурного по ОВД, общей профилактики правонарушений (и т.д.) и получили возможность требовать от органов дознания качественного исполнения данных им поручений и указаний.

Импульсом для создания обособленного следственного органа, обеспечивающего процессуальную самостоятельность и независимость следователя, а вместе с этим и эффективность реализации задач уголовного судопроизводства, также послужили возникшие на том историческом периоде новые организованные формы преступности и высокий рост коррупции.

И, надо признать, что посредством Государственного следственного комитета (далее – ГСК) проблема с организованной преступностью и коррупцией была решена. Казахстан при создании ГСК подошел к решению проблемы процессуальной самостоятельности и независимости следователя достаточно скрупулезно. Реформаторы понимали, что орган предварительного следствия – это не следственный аппарат, а следователь, который нуждается не только от административной зависимости от органа дознания и прокурора, но от административной зависимости от собственных руководителей, по судейскому примеру [5, с. 138].

В результате, если в 1995 г. следователями прокуратуры и органов внутренних дел расследовано 73360 уголовных дел, то следователями ГСК в первый 1996 г. самостоятельной работы – 95958. По итогам 1996 г. доля преступлений, расследованная органами ГСК, составила порядка 75% от общего количества всех преступлений, зарегистрированных в государстве, а по преступлениям в сфере экономики – почти 70%.

Таким образом, решение проблем института предварительного следствия, процессуальной самостоятельности и независимости следователя посредством создания ГСК и научным и материальным обеспечением его системы управления, кадрового потенциала, организации труда, высвобождение следователя от процента раскрываемости, позволили «уменьшить давление преступности и коррумпированных чиновников на интересы государства, его граждан и способствовать улучшению качества жизни» [6, с. 40-43].

Организация работы ГСК позволила сформировать эффективный симбиоз следственной и оперативно-розыскной работы, поставив следственную деятельность в качестве доминанты, в какой-то степени по аналогии с практикой ФБР.

По окончании трансформационного процесса национального истеблишмента процессуальная самостоятельность и независимость следственной власти утратила свою релевантность, и основной состав следственного аппарата перекочевал в структуру органов внутренних дел, поскольку действовавшая на тот момент 84 статья Конституции Республики Казахстан отделяла функцию прокурорского надзора от функции дознания и предварительного следствия, то есть не позволяла органам прокуратуры самостоятельно проводить расследования по уголовным делам.

Однако 21 мая 2007 года в результате очередной реформы уголовного процесса, направленной на реализацию прямого действия принципа судебной защиты прав и свобод человека и гражданина в досудебных стадиях уголовного процесса, в рамках конституционной гарантии неприкосновенности личности, статья 84 была исключена из Конституции Республики Казахстан. Одномоментно органы прокуратуры получили право осуществлять предварительное следствие в порядке альтернативной подследственности.

Подобные тенденции привели к рецидиву болезней советского периода, но уже в видоизмененных формах. Так, иждивенческая модель поведения дознавателей, осуществляющих производство по делам, по которым предварительное

следствие не обязательно, была частично купирована практикой назначения начальником органа дознания, указанных дознавателей, исполняющими обязанностями следователя, что поспособствовало индивидуализации ответственности за расследуемое уголовное дело.

В свою очередь, прокурор, приобретя избирательное право по производству предварительного следствия начал изымать перспективные дела для их окончания. Такая практика в конце концов вызвала возмущения со стороны полицейских органов и в последующем была пресечена политическим решением. На сегодняшний день следователи прокуратуры осуществляют производство предварительного следствия самостоятельно или путем руководства следственной или следственно-оперативной группой для обеспечения полноты и объективности расследования, а также по сложным и значимым делам.

Вместе с тем процессуальный статус следователя, его процессуальная самостоятельность и независимость, нивелированная положением «советской золушки», актуализировала научные дискуссии и научную разработку проекта закона об органах предварительного следствия и статусе следователя в Республики Казахстан [7, с. 136-143].

Россия приступила к реализации концепции о едином и обособленном следственном органе во второй половине 2000-х годов, хотя сами дискуссии о создании Федеральной службы расследования начались немного ранее [8].

В этих целях в 2007 году в УПК РФ и законодательстве о прокуратуре произошли изменения в части процессуального статуса следователя и его организационной диспозиции. Так в системе прокуратуры сформировалась новая структура – Следственный комитет, а вместе с ним появился и руководитель следственного органа, аккумулировавший в своих руках функции ведомственного контроля, ранее принадлежавшие прокурору. Изменение подобным образом сложившейся синтагматики позволили высвободить прокурора от несвойственных для него функций и перейти к парадигме, в которой

прокурор симметрично концентрирует свою деятельность на надзоре за законностью и уголовном преследовании.

Прокурор перестал управлять следователем, согласовывать и принимать решения в части: соединения и выделения уголовных дел; проведения следственных и иных процессуальных действий; отстранения следователя от дальнейшего производства расследования; отмены незаконных и необоснованных постановлений следователя, а также принимать участие в следственных действиях [9].

В рамках сохранения исторической справедливости следует отметить, что реализация идеи о едином и обособленном следственном органе практически состоялась в 1993 году, когда в первом чтении Верховного Совета России был принят проект закона «О следственном комитете Российской Федерации», однако, который так и не нашел свою легитимацию по причине политических противоречий российского истеблишмента.

В этой связи следующим этапом по усилению процессуальной самостоятельности и независимости следователя стал Указ Президента Российской Федерации «Вопросы Следственного комитета Российской Федерации» от 27 сентября 2010 г. № 1182, который довел до логического завершения вопрос об организационной диспозиции следователя, создав самостоятельный следственный орган – Следственный комитет Российской Федерации на базе Следственного комитета при Прокуратуре Российской Федерации. И уже 15 января 2011 года вступил в действие Федеральный закон «О Следственном комитете Российской Федерации» от 28 декабря 2010 года № 403-ФЗ.

Таким образом, в российском уголовном процессе, аналогично казахстанской реформы, функциональное положение прокурора, следователя и органа дознания обрело некую симметрию с их организационными диспозициями. Российский прокурор всецело стал фокусировать свою деятельность на функции надзора и уголовного преследования, а орган дознания получил возможность реализовывать свои полицейские функции.

Казалось бы, и позиции следователя

укрепились, если не обращать внимание на то обстоятельство, что на замену прокурорско-координатору, пришел руководитель следственного подразделения. Да и в отличие от исторического периода казахстанской реформы, российская реформа осуществлялась уже на этапе укоренившегося в уголовном процессе принципа состязательности и равноправия сторон.

Ведь, следователь, как, впрочем, и орган дознания, утратили свою функциональную беспристрастность в период становления советского государства и стали отождествляться с органом уголовного преследования, то есть стороной обвинения.

При таких условиях функция предварительного следствия вступает в коллизию с нормами уголовно-процессуального закона, представляющие, по сути, некий абсурд, поскольку такие нормы, как справедливо отмечает профессор Л.В. Головкин, являются невыполнимыми. Дело в том, что подобные юридические конструкции не в состоянии высвободить следователя от обязанности собирать доказательства не только *contra*, но и *pro* обвиняемого в целях всестороннего установления обстоятельств дела, а также разрешать в пределах своей компетенции уголовное дело, прекращая его в том числе по вопросам существа [10, с. 264].

Российский уголовный процесс, на наш взгляд, слишком сильно увяз в гиперболизации, как подмечает профессор Л.В. Головкин: магического «состязательного треугольника», нивелируя тем самым принцип объективной (материальной) истины или его толерантный аналог, принцип всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств дела.

Здесь следует отдавать себе отчет, что оба этих принципа, состязательность и всесторонность, полнота и объективность, являются средствами достижения объективной (материальной) истины, но только в том случае, если используются уместно и по своему назначению. Ведь генетически следователь (в следственной модели) не является стороной процесса, его функция заключается в установление объективной (материальной) истины по уголовному делу, а, следовательно, сторонами процесса является прокурор (орган

уголовного преследования) и адвокат (защита), которые и должны состязаться в том числе и на стадии предварительного расследования.

Нарушение этой юридической формулы: «до суда и для суда», генетически превращает следственную модель досудебного уголовного производства в инструмент легитимации уголовного преследования, а следователя в «Золушку», что закономерно приводит к асимметрии «равноправия сторон» и усиливает обвинительный уклон правосудия.

Белоруссия подошла к реформе единого и обособленного следственного органа с присущей ей осторожностью и консервативностью: была преобразована организационная диспозиция следователя, но сохранена процессуальная зависимость от прокурора и автономная деятельность органа дознания.

В результате в функциональном аспекте процессуальная самостоятельность и независимость следователя ограничивается актами прокурорского надзора, а точнее процессуальными полномочиями прокурора, позволяющие ему: проверять уголовные дела; лично производить отдельные следственные и другие процессуальные действия при санкционировании меры пресечения в виде заключения под стражу, домашнего ареста, запрета определенных действий по уголовному делу, находящемуся в производстве следователя; осуществлять предварительное следствие в полном объеме; отменять незаконные и необоснованные постановления начальника следственного подразделения, следователя; прекращать производство по уголовному делу; разрешать отводы и самоотводы; разрешать жалобы на решения и действия следователя; выносить требование начальнику следственного подразделения, об устранении нарушений законодательства, допущенных следователем при приеме, регистрации и рассмотрении заявления или сообщения о преступлении, в ходе предварительного следствия; санкционирование мер пресечения, следственных и иных процессуальных действий, направленных на ограничение конституционных прав и свобод; возвращать уголовные дела следователю со своими

письменными указаниями, обязательными для исполнения, о производстве дополнительных следственных и других процессуальных действий для производства дополнительно предварительного расследования, а также для предъявления нового обвинения в случае необходимости его дополнения, изменения на более тяжкое или на существенно отличающееся по фактическим обстоятельствам от первоначального обвинения либо для составления нового постановления, а также при отмене постановления о прекращении предварительного расследования; направлять уголовные дела следователю для производства дополнительно предварительного расследования в случае передачи судом уголовного дела при постановлении оправдательного приговора за недоказанностью участия обвиняемого в совершении преступления, если лицо, совершившее преступление, остается неустановленным, либо для производства предварительного расследования в случае передачи судом уголовного дела, выделенного в отдельное производство в связи с оправданием обвиняемого по отдельным пунктам обвинения за недоказанностью участия в совершении преступления или при оправдании одного из нескольких обвиняемых за недоказанностью участия в совершении преступления (ч. 5 ст. 34 УПК РБ).

Вместе с тем процессуальная самостоятельность и независимость следователя, помимо прокурора, ограничивается еще и широкими процессуальными полномочиями руководителя следственного органа. Так, Н.В. Бабич вполне резонно отмечает, что ведомственный синкретизм следственной и оперативно-розыскной функции приводит к нарушению прав и свобод человека и гражданина в уголовном судопроизводстве. Ведь, при синкретической формуле совмещения таких функций действительно может запуститься механизм фальсификации результатов оперативно-розыскной деятельности в целях поддержания статистических показателей в раскрываемости преступлений в силу выполнения плана. По этой причине Н.В. Бабич полагает, что Белоруссия тем самым купировала ошибку

Казахстана [16].

Однако Казахстан не использовал синкретический подход, а пошел по пути следственного и оперативно-розыскного симбиоза, при доминирующей позиции следователя, позволившей обеспечить реализацию процессуальной самостоятельности и независимости следователя и изменить сингуляторное раскрытие преступлений, на плюралистическое расследование – установление объективной (материальной) истины по уголовному делу. По этой причине одной из ключевых проблем в деятельности ГСК Республики Казахстан, напротив, было отсутствие должного механизма взаимодействия с органом дознания в силу сложившейся ведомственной разобщенности.

В этой связи даже установленное целевое преимущество автономного следственного органа Республики Беларусь в компаративной корреляции со Следственным комитетом Российской Федерации, объективированное в качестве принципа всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств уголовного дела, фактически нивелируется полномочиями прокурора, руководителя следственного органа и разобщенным взаимодействием с органом дознания (оперативно-розыскной деятельностью).

В то же время следует признать, что существующий в Республике Беларусь здоровый консерватизм имеет свои преимущества по отношению к авангардному реформированию уголовного судопроизводства остальных постсоветских государств. Потому как к реформированию правовой системы, правовой мысли, правовой науки и образования, всегда следует подходить с особой аккуратностью и щепетильностью. Соответственно, в основе такой методологии лежит мировоззренческий аспект и превалирование институциональной памяти.

Таким образом, диахронические пласты судебно-следственной и прокурорско-полицейской типологии следственной модели синхронизировались посредством уникальной организационной диспозиции, определившей процессуальную самостоятельность и независимость следователя в системе сдержек

и противовесов евразийской композиции уголовного судопроизводства.

Заключение

Евразийская типология, воплотившая в жизнь концепцию автономного следственного органа, обеспечивающего симметрию имманентных свойств процессуального статуса следователя с его организационной диспозицией, все же не смогла до конца реализовать параметры следственной модели.

Такая тенденция, сохраняющая мифические композиции советского типа, сгенерировала новые коллизии и новую асимметрию, сменившей, по сути, угол своей фокусировки, отразившейся на бюрократизации деятельности следователя, его процессуальной самостоятельности и независимости.

В этой связи оптимизация следственной модели российского и белорусского типа досудебного уголовного производства возможно посредством чёткого соблюдения параметров следственной модели, позволяющий сохранить природное назначение следователя в системе сдержек и противовесов властей, процесса доказывания, а также непосредственно в системе самого уголовного процесса.

Иными словами, следователь должен перестать отождествляться с органом уголовного преследования, поскольку по своей процессуальной и диалектической природе он не является стороной уголовного процесса. Следовательно коррекция его процессуальной деятельности возможно исключительно путем обжалования его

действий и решений, признание полученных фактических данных, не имеющих силу доказательства непосредственно самому следователю или следственному судье.

Таким образом, надзор за законностью и контроль за исполнительской дисциплины (в рамках уголовно-процессуального закона) осуществляют стороны уголовного процесса путем принесения ходатайство и жалоб, что позволяет дебюрократизировать следственную работу и сконцентрировать внимание следователя на реализации его основной функции – предварительном следствии: «до суда и для суда».

Следователь процессуальное самостоятельный и независимый субъект уголовного процесса в целом и уголовно-процессуального доказывания в частности, стремящийся к установлению объективной (материальной) истины, руководствуясь с при этом всесторонностью, полнотой и объективностью исследования обстоятельств дела.

Определять стратегию направления его деятельности, концепцию умозаключения, никто не имеет права, в силу его особого процессуального статуса, не прокурор, не начальник следственного органа, создающие в объективной реальности исключительно бюрократию в следственной работе, не имеющий никакого отношения к процессу доказывания, верификации следственной версии. Потому как следователь руководствуется принципом свободной оценки доказательств по внутреннему убеждению, основанном на законах и правилах формальной и диалектической логики.

Список литературы

- 1 Лаговьер Н. Полезный почин в судебном-следственном строительстве // Советская юстиция, 1930. – № 38. – С. 19-23.
- 2 Строгович М.С. О дознании и предварительном следствии и о «единственном следственном аппарате» // Социалистическая законность, 1957. – № 5. – С. 21-26.
- 3 Барсуков М.В. За дальнейшее совершенствование организации и деятельности советской милиции // Советское государство и право, 1957. – № 4. – С. 35.
- 4 Жогин Н.В. Роль и место следственного аппарата в СССР // Социалистическая законность, 1969. – № 7. – С. 17.
- 5 Томин В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства. – М.: Юрид. лит., 1991. – 240 с.
- 6 Когамов М.Ч. Государственный следственный комитет: версии, опыт, проблемы, решения: Монография. Изд. 2-е. – Алматы: Жеті жарғы, 2004. – 195 с.
- 7 Темиралиев Т.С. Процессуальный статус следователя: история, современность и перспективы развития: Монография. – Алматы: «TST Company», 2011. – 192 с.

- 8 Александров А. Нужно ли создавать Федеральную службу расследований? // Юридический вестник, 2002. – № 5. – С. 37-39.
- 9 Лоза Т.В. История создания и становления Следственного комитета Российской Федерации // Электронный журнал «Наука. Общество. Государство». – 2013. – №. 1 (1). – с. 1-12.
- 10 Головкин Л.В. Государство и его уголовное судопроизводство: Монография. – М.: Издательский Дом «Городец», 2022. – 464 с.

References

- 1 Lagoviyer N. Poleznyy pochin v sudebno-sledstvennom stroitel'stve // Sovetskaya yustitsiya, 1930. – № 38. – S. 19-23.
- 2 Strogovich M.S. O doznanii i predvaritel'nom sledstvii i o «yedinstvennom sledstvennom apparate» // Sotsialisticheskaya zakonnost', 1957. – № 5. – S. 21-26.
- 3 Barsukov M.V. Za dal'neysheye sovershenstvovaniye organizatsii i deyatel'nosti sovetskoy militsii // Sovetskoye gosudarstvo i pravo, 1957. – № 4. – S. 35.
- 4 Zhogin N.V. Rol' i mesto sledstvennogo apparata v SSSR // Sotsialisticheskaya zakonnost', 1969. – № 7. – S. 17.
- 5 Tomin V.T. Ostryye ugly ugovnogo sudoproizvodstva. – М.: Yurid. lit., 1991. – 240 s.
- 6 Kogamov M.CH. Gosudarstvennyy sledstvennyy komitet: versii, opyt, problemy, resheniya: Monografiya. Izd. 2-ye. – Almaty: Zhetı zhargy, 2004. – 195 s.
- 7 Temiraliyev T.S. Protssesual'nyy status sledovatelya: istoriya, sovremennost' i perspektivy razvitiya: Monografiya. – Almaty: «TST Company», 2011. – 192 s.
- 8 Aleksandrov A. Nuzhno li sozdavat' Federal'nyu sluzhbu rassledovaniy? // Yuridicheskiy vestnik, 2002. – № 5. – S. 37-39.
- 9 Loza T.V. Istoriya sozdaniya i stanovleniya Sledstvennogo komiteta Rossiyskoy Federatsii // Elektronnyy zhurnal «Nauka. Obshchestvo. Gosudarstvo». – 2013. – №. 1 (1). – с. 1-12.
- 10 Golovko L.V. Gosudarstvo i yego ugovnoye sudoproizvodstvo: Monografiya. – М.: Izdatel'skiy Dom «Gorodets», 2022. – 464 s.

В.В. Хан ¹

¹з.ғ.к., Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының арнайы заң пәндері кафедрасының профессоры (Астана қ., Қазақстан)
e-mail: khanvitaliy@gmail.com

СОТҚА ДЕЙІНГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУДІҢ ТЕРГЕУ МОДЕЛІНІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ТИПОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа. Мақалада Беларусь, Қазақстан және Ресей мемлекеттеріндегі алдын ала тергеудің типологиялық моделі генетикалық қасиеттер мен қылмыстық-процестік жүйелер деректерін компаративтік талдау негізінде қарастырылып, ғылыми тұрғыда негізделді. Бұл тәсіл жалпы заңдылықтарды, өңірлік ерекшеліктерді, сондай-ақ институционалдық сипаттағы ұлттық айырмашылықтарды айқындауға мүмкіндік берді. Осы тұрғыдан дербес тергеу органының қалыптасуының тарихи алғышарттары талданып, тергеушінің процессуалдық мәртебесі мен оның ұйымдастырушылық диспозициясы арасындағы бұрын орын алған асимметрияға ерекше назар аударылды. Аталған мәселе ұзақ уақыт бойы кеңестік және посткеңестік процессуалдық ойдың түйткілді мәселелерінің бірі болып келді. Автономды тергеу органын құрудың артықшылықтары айқындалды, олардың қатарында – тергеу қызметінің нәтижелілігін арттыру, тергеушінің анықтау органдары мен прокуратурадан әкімшілік тәуелділігін жою, сондай-ақ ведомстволық бақылау жүйесін оңтайландыру бар. Автор тарихи тұрғыда қалыптасқан ұйымдастырушылық диспозицияның Тергеу комитеті нысанындағы бірегейлігін атап өткенімен, ол зерттеліп отырған әрбір мемлекетте өзіндік ерекшеліктерге ие болғанын көрсетеді. Жұмыста дербес тергеу органын формальды түрде құру әрдайым тергеушінің процессуалдық дербестігін қамтамасыз ете бермейтіні туралы қорытынды негізделді; соңғысы кеңестік модель элементтерінің сақталуы, сондай-ақ тергеу органы басшысы мен прокурор өкілеттіктерінің кеңейі арқылы көрініс табады. Жүргізілген салыстырмалы талдау негізінде тергеу моделін оңтайландыру жолдары ұсынылды, олар дәлелдеу субъектісі ретінде тергеушінің мақсатын – объективті ақиқатты анықтауға ұмтылатын тәуелсіз субъект ретіндегі рөлін қалпына келтіруге бағытталған.

Түйін сөздер: тергеу моделі; процессуалдық дербестік және тәуелсіздік; процессуалдық мәртебе; тергеуші; тергеу комитеті.

V.V. Khan¹

¹ c.l.s., Professor at the Department of Special Legal Disciplines Academy of Law Enforcement Agencies under the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan
(Astana, Kazakhstan)

EURASIAN TYPOLOGY OF INVESTIGATIVE MODEL OF PRE-TRIAL CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract. *The typological model of preliminary investigation in Belarus, Kazakhstan, and Russia is examined and substantiated on the basis of genetic characteristics and a comparative analysis of criminal procedural systems, enabling the identification of general patterns, regional specificities, and national institutional distinctions. In this context, the historical prerequisites for the establishment of an independent investigative body are analyzed, with particular attention paid to the asymmetry that existed between the procedural status of the investigator and their organizational disposition – an issue that, for a considerable period, remained a stumbling block in Soviet and post-Soviet procedural doctrine. The advantages of establishing an autonomous investigative body are identified, including enhanced effectiveness of investigative activities, the elimination of the investigator's administrative dependence on inquiry bodies and the prosecutor's office, as well as the optimization of departmental oversight mechanisms. The author emphasizes the uniqueness of the historically developed organizational configuration in the form of an Investigative Committee, which, however, has acquired specific features in each of the states under consideration. The study substantiates the conclusion that the formal establishment of a separate investigative body does not necessarily guarantee the procedural independence of the investigator; the latter is undermined by the persistence of elements of the Soviet model, as well as by the expansion of the powers of the head of the investigative body and the prosecutor. Based on the conducted comparative analysis, the paper proposes avenues for optimizing the investigative model, aimed at restoring the inherent role of the investigator as an independent subject of proof, committed to establishing objective truth.*

Keywords: *investigative model; procedural autonomy and independence; procedural status; investigator; investigative committee.*

А.П. Бохан ¹

¹ к.ю.н., доцент, доцент кафедры уголовного права Ростовского филиала Российского государственного университета правосудия им. В.М. Лебедева (г. Ростов-на-Дону, Россия)

ORCID ID: 0000-0001-5508-756X; e-mail: boxan@mail.ru

СПОРНЫЕ ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДМЕТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ СТ. 242 УК РФ И ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ

Аннотация. В статье рассматриваются спорные вопросы отнесения к предмету ст. 242 УК РФ порнографических материалов и предметов, которые сгенерированы при помощи цифровых технологий. Кроме этого, автор изучил судебную практику и на основании её даёт рекомендации по особенностям квалификации незаконного изготовления и оборота порнографических материалов и предметов, а также рассмотрены вопросы разграничения ст. 242 УК РФ со смежными составами преступлений. На основании проведенного исследования были сформулированы основные направления совершенствования уголовного законодательства. В первую очередь, представляется необходимым повышение определенности правовой нормы, которая закреплена в статье 242 УК РФ. Это может быть достигнуто путем закрепления основных признаков порнографических материалов и предметов либо введения соответствующего примечания к статье. В первую очередь это касается разграничения распространения порнографических материалов и их публичной демонстрации, поскольку на практике эти формы нередко смешиваются. Отдельной проблемой остаётся установление цели распространения. Для её оценки нужны более ясные критерии, которые учитывали бы специфику размещения и передачи контента в цифровой среде. Необходимо выработать подход к новым формам материалов, в том числе созданным с применением искусственного интеллекта. При их оценке основное значение должно иметь содержание самого материала, а не технология, с помощью которой он был создан. Это позволит сделать квалификацию более обоснованной и уменьшить вероятность ошибок в судебной практике.

Ключевые слова: порнографические материалы и предметы, предмет преступления, квалификация, разграничение, цифровые технологии, обработка изображений, создание контента в сети «Интернет», дипфейк.

Введение

Ученые в течение нескольких десятилетий продолжают изучать вопросы об уголовной ответственности за незаконные изготовление и оборот порнографических материалов. Но содержание этого понятия и методы, которыми передают данные объекты, становятся более сложными. Использование цифровых технологий для обработки изображений и создания контента в сети «Интернет» упрощает процессы, поэтому объем таких материалов постоянно увеличивается. По данным последних лет преступления в этой сфере происходят чаще. Если рассматривать сведения Судебного

департамента при Верховном Суде Российской Федерации, то число дел по статье 242 Уголовного кодекса Российской Федерации за 2020 - 2025 гг. возросло. При этом значительная часть материалов создана с помощью программных средств. Данные факты подтверждают, что количество правонарушений растет и их свойства меняются. В научной литературе основное внимание уделяется общим вопросам квалификации и понятийному аппарату, в то время как особенности правовой оценки материалов, созданных с использованием современных цифровых технологий (нейросетевая генерация и обработка), исследованы фрагментарно. Кроме того, сохраняются дискуссии относительно

критериев разграничения порнографических материалов от иных видов визуальной продукции, что прямо влияет на единообразие правоприменительной практики. Актуальность исследования подтверждается также наличием проблем правоприменительной практики. К ним относятся сложности в разграничении порнографических материалов и иных видов визуальной продукции, неоднозначность оценки материалов, созданных с использованием цифровой обработки, а также трудности установления субъективных признаков состава преступления. Указанные обстоятельства напрямую влияют на единообразие судебной практики и эффективность уголовно-правовой охраны общественной нравственности.

Методы и материалы

В процессе исследования вопросов квалификации и разграничения со смежными составами преступлений ст. 242 УК РФ, а также определения предмета рассматриваемого преступления, использовался набор общенаучных и частнонаучных методов включая: формально-юридический, системный методы, а также элементы криминологического анализа, что позволяет учитывать как нормативные, так и прикладные особенности исследуемой сферы.

Нормативную и эмпирическую основу исследования составляют: Конституция Российской Федерации и Уголовный кодекс Российской Федерации, нормативные правовые акты и официальные разъяснения, которые определяют порядок охраны общественной нравственности, материалы, которые отражают судебную практику судов общей юрисдикции, статистические сведения от Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации.

Результаты и обсуждение

Необходимо обратить внимание на установление предмета преступления, предусмотренного ст. 242 УК РФ. Несмотря на то, что ст. 242 УК РФ использует категорию «порнографические материалы и предметы», в законодательстве нет

нормативного определения. Исходя из этого, вопрос о признании материала порнографическим отводится эксперту. В целом сам предмет преступления не сводится к любому изображению обнаженного тела или интимной сцены. Для признания материала порнографическим важно установить натуралистический, физиологический грубый способ изображения сексуальных действий, их направленность на возбуждение полового инстинкта и отсутствие художественной, научной, образовательной или иной оправданной цели. Для этого в делах, возбужденных по данной статье, обязательно принимает участие эксперт. Так, М.А. Киселева приводит пример по делу о незаконном распространении порнографических материалов в сети «Интернет», где в ходе предварительного расследования была назначена комплексная судебная искусствоведческая экспертиза, установившая порнографический характер исследуемых видеоизображений [1, с. 110].

Статьи 242 и 242.1 УК РФ важно разграничивать и делать это правильно. Если речь идёт о порнографических материалах с изображением несовершеннолетних, применять общую ст. 242 УК РФ нельзя. В таком случае действует специальная норма – ст. 242.1 УК РФ. Поэтому ошибка в квалификации в таких делах напрямую влияет на итоговую уголовно-правовую оценку. Главный критерий разграничения – предмет преступления и возраст изображенных лиц. На это обращает внимание Н.А. Лопашенко. Если материалы связаны с несовершеннолетними, должна применяться специальная статья, а не общая. Именно поэтому на стадии расследования особенно важно правильно установить возраст изображённых лиц. Ошибка в этом вопросе может привести к неправильной квалификации и, как следствие, к несправедливому решению по делу [2, с. 425]. Именно поэтому особое значение имеет заключение эксперта, устанавливающего возраст изображенных лиц и характер визуального материала. Особое значение имеет также разграничение статьи 242 УК РФ со статьей 242.2 УК РФ, которая предусматривает ответственность за использование несовершеннолетнего в целях изготовления порнографических материалов и

предметов. В отличие от статьи 242.1 УК РФ, где предметов выступают уже созданные материалы, содержащие изображения несовершеннолетних, статья 242.2 УК РФ охватывает действия, направленные на вовлечение несовершеннолетнего в процесс их создания. Как отмечает А.И. Долгова, ключевым критерием разграничения указанных составов является характер участия несовершеннолетнего. Если он выступает как объект изображения, то применяется статья 242.1 УК РФ, если же несовершеннолетний используется как участник процесса создания материала, то применяется статья 242.2 УК РФ [3, с. 312].

Немаловажно обратить внимание и на квалификацию деяний, совершаемых в режиме реального времени (онлайн). Онлайн-трансляции сексуального характера, вебкам-коммуникация, интерактивные чаты и иные формы цифрового взаимодействия ставят вопрос, образуют ли такие действия изготовление порнографических материалов, их публичную демонстрацию либо иную форму запрещенного поведения. Так, в работе И.А. Белецкого, посвященная уголовно-правовой оценке незаконного оборота порнографических материалов с использованием сети «Интернет», показывает, что наибольшие споры возникают в случаях, когда трансляция не сопровождается последующей фиксацией на носителе либо в принципе не имеет возможности записи для дальнейшего распространения, но при этом осуществляется в режиме открытого доступа [4, с. 38].

Не менее важным является вопрос о пределах ответственности лиц, которые сами не создают порнографический контент, но обеспечивают его доведение до пользователей. Это могут быть администраторы групп, владельцы каналов, технические модераторы, операторы сервисов, лица, публикующие ссылки и принимающие платежи за доступ к материалам.

Следовательно, особую группу в рамках квалификации по статье 242 УК РФ составляют деяния, совершаемые с использованием сети «Интернет». Если в классической модели незаконного оборота порнографических материалов

правоприменитель имел дело с относительно понятными формами, такими как изготовление печатной продукции, тиражирование дисков, передачей фото- и видеозаписей, то цифровая среда изменила не только способы совершения преступления, но и сам механизм его доказывания. В настоящее время незаконный оборот порнографических материалов и предметов может осуществляться через сайты, социальные сети, закрытые чаты, стриминговые платформы и тому подобное. Поэтому специфика квалификации определяется уже не только содержанием самого материала, но и способом предоставления к нему доступа, способом его распространения и ролью конкретного лица в цепочке передачи запрещенного материала [5, с. 39].

Самой сложной и современной проблемой квалификации незаконного изготовления и оборота порнографических материалов и предметов является определение границ самого предмета преступления в условиях стремительного развития искусственного интеллекта. В стандартном понимании предметом преступления, как уже было сказано ранее, являются печатные издания, фотографии, видеозаписи, кино и другие материалы, отражающие порнографическое содержание. В настоящее время правоприменители сталкиваются с новыми, качественно сделанными объектами: цифровые изображения, сгенерированными видео через нейросети, синтетическими аудиовизуальными моделями и дипфейками. Под дипфейком в научной литературе понимается искусственно созданный видео-аудио материал с помощью искусственного интеллекта, при котором лицо или иные элементы изображения заменяются или моделируются так, что создается иллюзия реального события [6, с. 26]. Сам термин «deepfake» происходит от сочетания английских слов «deep learning» (глубокое изучение) и «fake» (подделка). Изначально такие технологии развивались в сфере машинного обучения для компьютеров, но впоследствии получили широкое распространение в сети «Интернет», в том числе в сфере создания искусственного порнографического контента.

Дипфейки представляют собой

качественно новую форму визуального материала, так как они не фиксируют реальные события, а создают их имитацию. Именно это обстоятельство и обуславливают основную проблему, что действующее законодательство не содержит указания на возможность признания его предметом преступления. С одной стороны, дипфейк может полностью воспроизводить признаки порнографического материала, например, демонстрация натуралистических сцен сексуального характера, направленность на возбуждение инстинктов, использования в незаконном обороте. С другой стороны, он представляет собой искусственно созданную модель. В результате этого возникает вопрос, может ли объект, который не отражает действительность, но создающий ее иллюзию, рассматриваться как предмет преступления ст. 242 УК РФ.

Ограничительное толкование нормы, при которой предметом признаются только материалы, фиксирующие реальное событие, приводят к образованию проблемы в уголовно-правовой охране. Современные технологии позволяют создавать порнографический контент без участия реальных лиц, но при этом он сохраняет все признаки общественной опасности. Более того, подобные материалы могут распространяться значительно быстрее и в большем объеме, что усиливает их негативное воздействие. С учетом этого, И.А. Белецкий и К.Н. Карпов, предлагают ориентироваться не на критерий «реальности» изображения, а на его функциональное назначение и характер воздействия [4, с. 36]. Если материал независимо от способа создания выполняет ту же социальную опасность, что и традиционная порнография, то он должен рассматриваться как предмет преступления. Такой подход согласуется с общими положениями уголовного права, согласно которым при квалификации деяния учитывается фактическое содержание общественно опасного поведения, а не только формальные признаки объекта [8, с. 176].

Несмотря на это, признание дипфейка предметом преступления ст. 242 УК РФ формирует и новые проблемы:

Первая из них связана с необходимостью разграничения порнографического материала

и иных форм синтетических изображений. В сети «Интернет» широко распространены материалы, содержащие элементы эротики, художественной стилизации, пародии, которые не всегда достигают такого уровня, чтобы назвать их порнографией.

Вторая проблема касается субъективной стороны, когда лицо, создающее или распространяющее дипфейк, должно осознавать факт создания материала порнографического характера с помощью искусственного интеллекта. В обратном случае отсутствует необходимый для квалификации прямой умысел. В учебной литературе подчеркивается, что для преступлений против общественной нравственности характерно обязательное установление осознания общественно опасного характера деяния, что повышает значимость в условиях использования сложных компьютерных технологий.

Третья проблема связана с определением момента окончания преступления. В традиционных формах изготовления порнографического материала связано с созданием законченного объекта. В ситуациях, где присутствует дипфейк, процесс создания включает в себя несколько этапов, который включает в себя подбор данных, генерацию изображения, его обработку и последующее сохранение. Это усложняет момент, когда деяние следует считать завершенным и какие именно действия образуют объективную сторону преступления.

Также хочется отметить, что использование дипфейков не ограничивается целями распространения материалов, содержащих порнографический контент. Их используют и для посягательства на честь и достоинство конкретных лиц, мошенничества, взлома госсистем, подделки голоса и много другого. Как отмечается в средствах массовой информации, в последние годы наблюдается значительный рост числа случаев в противоправных целях.

По данным СМИ, количество дипфейков, распространяемых в Российской Федерации, существенно увеличилось, включая случаи их применения для создания фальсифицированных видеоматериалов с участием конкретных лиц. Отмечается также,

что подобные технологии используются для имитации реальных событий, введения в заблуждение пользователей и создания визуально достоверно, но фактически не существующих ситуаций. Данные ситуации подтверждают тот факт, что дипфейки становятся частью новой цифровой реальности и активно вовлекаются в информационный оборот. В связи с этим проблема уголовно-правовой оценки выходит за рамки научной дискуссии и приобретает практическое значение.

Заключение

Проанализировав вышесказанное, наибольшие трудности правоприменения связаны с изменением предмета преступления и форм его совершенствования в современных

условиях. Новые способы создания и распространения порнографического материала, включая использования сети «Интернет» и искусственного интеллекта, существенно усложняют разграничение объективной стороны и требуют достаточно углубленного установления направленности умысла виновного лица. Стоит уделить должное внимание проблеме квалификации искусственно созданного контента, в том числе дипфейков, поскольку действующее законодательство не содержит критериев их оценки как предмета преступления. Необходимо развивать новые научные подходы для адаптации ст. 242 УК РФ под новые цифровые реалии и единообразия судебной практики по делам, возбуждаемых по данной статье.

Список литературы

- 1 Киселёва М.А. Особенности возбуждения уголовных дел о незаконном распространении порнографических материалов в сети Интернет // АЮВ. - 2022. – № 2 (38). – С. 108-112. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-vozbuzhdeniya-ugolovnyh-del-o-nezakonnom-rasprostranenii-pornograficheskikh-materialov-v-seti-internet> (дата обращения: 10.06.2026).
- 2 Лопашенко Н.А. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: учебник. – М.: Юрайт, 2022. – с. 741.
- 3 Долгова А.И. Криминологи. – М.: Норма, 2020. – с. 562.
- 4 Белецкий И.А., Карпов К.Н. Уголовно-правовая оценка незаконного оборота порнографических материалов с использованием сети Интернет // Вестник БелЮИ МВД России, 2023. – № 1. – С. 36–41.
- 5 Бохан А.П. Ответственность за киберпреступления в международных и Российских нормах // Мир криминалистики. – 2025. – № 1. – С. 37-41.
- 6 Бодров Н.Ф., Лебедева А.К. Понятие дипфейка (deepfake) в российском праве, его классификация и проблемы правового регулирования // Юридический вестник Дагестанского государственного университета, 2023. – № 4. – С. 24-28.
- 7 Уголовное право. Общая часть: учебник / И. Я. Козаченко. – М.: Юрайт, 2025. – с. 486.

References

- 1 Kiseleva M.A. Features of initiating criminal cases on the illegal distribution of pornographic materials on the Internet // AYUV, 2022. – № 2 (38). – S. 108-112. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-vozbuzhdeniya-ugolovnyh-del-o-nezakonnom-rasprostranenii-pornograficheskikh-materialov-v-seti-internet> (дата обращения: 10.07.2026).
- 2 Lopashenko N.A. Criminal law of the Russian Federation. Special part: textbook. – M.: Yurayt, 2022. – p. 741.
- 3 Dolgova A.I. Criminologists. – M.: Norma, 2020. – p. 562.
- 4 Beletsky I.A., Karpov K.N. Criminal law assessment of illegal trafficking in pornographic materials using the Internet//Bulletin of BelYuI of the Ministry of Internal Affairs of Russia. – 2023. – № 1. – S. 36-41.
- 5 Bohan A.P. Responsibility for cybercrimes in international and Russian norms//World of forensics. – 2025. – № 1. – S. 37-41.
- 6 Bodrov N.F., Lebedeva A.K. The concept of deepfake in Russian law, its classification and problems of legal regulation//Legal Bulletin of Dagestan State University, 2023. – № 4. – S. 24-28.
- 7 Criminal law. General part: textbook/I. Ya. Kozachenko. – M.: Yurayt, 2025. – p. 486.

А.П. Бохан ¹

¹ з.ғ.к., В.М. Лебедев атындағы Ресей мемлекеттік сот төрелігі университетінің Ростов филиалының қылмыстық құқық кафедрасының доценті, доценті

ҚЫЛМЫС НЫСАНАСЫН АНЫҚТАУДЫҢ ДАУЛЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ 242 РФ ҚК ЖӘНЕ БІЛКІЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада РФ ҚК-нің 242-бабының нысанасына сандық технологиялардың көмегімен жасалған порнографиялық материалдар мен заттарды жатқызудың даулы мәселелері қаралады. Бұдан басқа, автор сот практикасын зерделеп, оның негізінде порнографиялық материалдар мен заттардың заңсыз дайындалуы мен айналымының ерекшеліктері бойынша ұсынымдар береді, сондай-ақ РФ ҚК-нің 242-бабының шектес қылмыс құрамдарымен аражігін ажырату мәселелері қаралды. Жүргізілген зерттеулер негізінде қылмыстық заңнаманы жетілдірудің негізгі бағыттары тұжырымдалды. Бірінші кезекте, РФ ҚК-нің 242-бабында бекітілген құқықтық норманың айқындылығын арттыру қажет. Бұған порнографиялық материалдар мен заттардың негізгі белгілерін бекіту не бапқа тиісті ескертпе енгізу арқылы қол жеткізілуі мүмкін. Екіншіден, қылмыстың объективті жағын анағұрлым нақты ашу талап етіледі. Бірінші кезекте бұл порнографиялық материалдарды таратудың аражігін ажыратуға және оларды көпшілікке көрсетуге қатысты, өйткені іс жүзінде бұл нысандар жиі араласады. Үшіншіден, тарату мақсатын белгілеу жеке проблема болып қалуда. Оны бағалау үшін мазмұнды цифрлық ортада орналастыру мен таратудың ерекшеліктерін ескеретін нақты критерийлер қажет. Төртіншіден, материалдардың жаңа нысандарына, оның ішінде жасанды интеллектіні қолдана отырып жасалған материалдарға көзқарасты әзірлеу қажет. Оларды бағалау кезінде оның көмегімен жасалған технология емес, материалдың өзінің мазмұны негізгі мәнге ие болуы тиіс. Бұл біліктілікті неғұрлым негізді етуге және сот практикасындағы қателіктер ықтималдығын азайтуға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: порнографиялық материалдар мен заттар, біліктілік, шектеу, цифрлық технологиялар, бейнелерді өңдеу, «Интернет» желісінде контент жасау, дипфейк.

A.P. Bohan¹

¹ c.l.s., associate professor, associate professor of the Department of Criminal Law of the Rostov branch of the Russian State University of Justice named after V.M. Lebedev
(Rostov-on-Don, Russia) ORCID ID: 0000-0001-5508-756X; e-mail: boxan@mail.ru

CONTROVERSIAL ISSUES OF DETERMINING THE SUBJECT OF CRIME ART. 242 OF THE CRIMINAL CODE OF THE RUSSIAN FEDERATION AND PECULIARITIES OF QUALIFICATION

Abstract. The article considers controversial issues of attribution to the subject of Art. 242 of the Criminal Code of the Russian Federation pornographic materials and objects that are generated using digital technologies. In addition, the author studied judicial practice and, on the basis of it, gives recommendations on the specifics of the qualification of the illegal manufacture and circulation of pornographic materials and objects, and also considered the issues of distinguishing Art. 242 of the Criminal Code of the Russian Federation with related corpus delicti. Based on the study, the main directions for improving criminal legislation were formulated. First of all, it seems necessary to increase the certainty of the legal norm, which is enshrined in Article 242 of the Criminal Code of the Russian Federation. This can be achieved by fixing the main features of pornographic materials and objects or introducing an appropriate note to the article. Secondly, it is required to more accurately reveal the objective side of the crime. First of all, this concerns the distinction between the distribution of pornographic materials and their public display, since in practice these forms are often mixed. Thirdly, establishing the purpose of distribution remains a separate problem. To evaluate it, clearer criteria are needed that would take into account the specifics of the placement and transmission of content in a digital environment. Fourth, it is necessary to develop an approach to new forms of materials, including those created using artificial intelligence. When evaluating them, the content of the material itself should be of primary importance, and not the technology with which it was created. This will make the qualification more reasonable and reduce the likelihood of errors in judicial practice.

Keywords: *pornographic materials and objects, qualifications, demarcation, digital technologies, image processing, content creation on the Internet, deepfake.*

FTAXP 10.77.51

ӘОЖ 343.71

DOI 10.54649/2077-9860-2026-3-98-107

Дата поступления: 20.06.2026 | Дата принятия: 23.07.2026

П.А. Алмаганбетов ¹

¹ з.ғ.к., Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің қауымдастырылған профессоры (Алматы қ., Қазақстан)
e-mail: aldraizer@mail.ru

ҰРЛЫҚТЫҢ КРИМИНАЛИСТІК СИПАТТАМАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақала қылмыстардың жекелеген түрлерін тергеу барысында қолданылатын маңызды теориялық ұғымдардың бірі болып табылатын қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасына арналған. Қазіргі уақытта криминалист-ғалымдар арасында «қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы» ұғымын айқындауға қатысты бірыңғай көзқарас қалыптаспаған, бұл аталған ғылыми санаттың көпқырлылығымен және зерттеушілердің әдіснамалық ұстанымдарының әртүрлілігімен түсіндіріледі. Дегенмен, анықтаманың пікірталастылығына қарамастан, бұл ұғым қылмыстарды тергеу әдістемесіне байланысты қазіргі криминалистикалық теория мен тәжірибеде орнығып, тергеушілер үшін болжамдарды ұсыну мен тергеу әрекеттерін жоспарлау барысында жүйекұраушы бағдар қызметін атқарады. Жұмыста қазақстандық криминалист-ғалымдардың ғылыми еңбектерін талдау және тергеу тәжірибесін жалпылау негізінде ұрлықтың криминалистикалық сипаттамасының құрылымдық элементтері қарастырылады. Атап айтқанда, қылмыстың жасалу жағдайы, қылмыстық қол сұғушылық заты, ұрлық жасау тәсілі (дайындықты, тікелей жүзеге асыруды және жасыруды қамтитын), оқиға орнындағы іздік көрініс, сондай-ақ қылмыскер мен жәбірленушінің жеке тұлғасына қатысты мәліметтер зерттелді. Сонымен қатар, тергеудің бастапқы кезеңінде қалыптасатын типтік тергеу жағдайлары мен ұсынылатын болжамдарға, сондай-ақ оқиға орнын қарау және жәбірленушіден жауап алу жүргізудің тактикалық ерекшеліктеріне ерекше назар аударылады. Алынған нәтижелер ұрлықтарды ашу мен тергеудің тиімділігін арттыруда, сондай-ақ тергеу бөлімшелері үшін әдістемелік ұсынымдарды жетілдіруде қолданылуы мүмкін.

Тірек сөздер: криминалистік сипаттама, қылмыстардың криминалистік сипаттамасы, тергеу ситуациясы, криминалистикалық әдістемелер, криминалистикалық тәжірибе, криминалистік сипаттаманың элементтері.

Кіріспе

Қылмыс қоғамға жағымсыз құбылыс ретінде оның әртүрлі жағынан сипатталуы мүмкін. Оның өзіндік әлеуметтік, әдет-ғұрыптық, психологиялық қылмыстық-құқықтық, қылмыстық іс жүргізулік, криминалистикалық және басқа да сипаттамалары бар. Қылмыстардың криминалистік сипаттамасы ғылыми категория ретінде – бұл, белгілі бір қылмыс түріне (тобына) сипаттама беретін, криминалистикалық мәні бар өзара байланыстағы белгілер мен ерекшеліктердің

жиынтығы, бұларды білу қылмыстың осы түрін (тобын) ашу, тергеу және оның алдын алу нәтижелі болуы үшін қажет. Ал криминалистік сипаттама тергеу тәжірибесі үшін маңызды бір белгілердің басқа белгілермен қатар болуының ықтималдылығының әр түрлі деңгейі жөнінде мәліметтерден тұрады.

«Қылмыстардың криминалистік сипаттамасы» деген атпен қылмысты тергеу тәсіліне енгеніне шамалы ғана уақыт болды, бірақ ғылыми атаулар мен қылмысты тергеу ісін ұйымдастыру тәжірибесіне кеңінен қолданылатын болды. Қылмыстың белгілі бір тобының немесе түрінің өзіне тән

ерекшеліктері туралы жалпылама білімді өзіне сіңіре отырып, осыған ұқсас қылмыстардың сол, немесе басқа түрін тергеу кезінде тергеушіге бағдар ретінде қылмыстардың криминалистік сипаттамасы түсінігін басшылыққа алуға тура келеді. Кез келген қылмысты тергеу, ең алдымен ұғып – білу әрекеті болып табылады. Бұл жерде бұрын орын алған, нақты бір жағдайдың жайын анықтап білу қажеттілігі туындайды.

Материалдар және әдістер

Зерттеудің теориялық негізін жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасы саласындағы қазақстандық және шетелдік ғалым-криминалистердің іргелі және қолданбалы еңбектері құрайды. Жұмыс барысында Е.Ғ. Жәкішев [1] пен Г.А. Мозговых [2] ұсынған криминалистік сипаттамаға қатысты анықтамалар сыни тұрғыдан талданып, сондай-ақ бөтеннің мүлкін ұрлау қылмыстарына қатысты аталған ғылыми элементтерін құрылымдаудың тұжырымдамалық тәсілдері қарастырылды. Эмпирикалық базаны Қазақстан Республикасындағы қылмыстылықтың жай-күйі туралы жинақталған статистикалық деректер, ұрлық істері бойынша тергеу және сот тәжірибесінің талдамалық шолулары, сондай-ақ құқық қорғау органдарының жарияланған материалдары құрайды. Аталған материалдарда қылмыстарды жасаудың типтік тәсілдері, жағдайы, қылмыс субъектілері мен жәбірленушілердің тұлғалық сипаттамалары, іздік көрініс және тергеудің бастапқы кезеңін ұйымдастыру туралы мәліметтер қамтылған. Сонымен қатар, ұрлықты саралау және процестік әрекеттерді жүргізу тәртібін реттейтін қылмыстық және қылмыстық-процестік заңнаманың нормативтік құқықтық актілері пайдаланылды.

Зерттеудің әдіснамалық аппараты жалпығылыми және арнайы заңдық таным әдістеріне негізделеді. Диалектикалық әдіс қылмыстылықты оның дамуы мен өзге де қоғамдық үдерістермен өзара байланысында қарастырылатын теріс әлеуметтік-құқықтық құбылыс ретінде зерделеудің әмбебап негізі ретінде қолданылды. Жүйелі-құрылымдық талдау ұрлықтың криминалистік сипаттамасын құрамдас элементтерге (жағдайы, тәсілі,

қолсұғушылық заты, қылмыскер мен жәбірленушінің тұлғасы, іздер) жіктеуге, олардың арасындағы тұрақты корреляциялық байланыстарды анықтауға және сипаттаманы тұтас жүйе ретінде ұсынуға мүмкіндік берді. Салыстырмалы-құқықтық әдіс ұрлық жасау тәсілдерінің әртүрлі жіктемелері мен қылмыстық топтардың типологияларын салыстыру барысында қолданылды. Формальды-логикалық әдіс ұғымдық аппараттың нақтылығын қамтамасыз етіп, логикалық тұрғыдан қайшылықсыз жіктемелерді қалыптастыруға мүмкіндік берді. Статистикалық әдіс сандық көрсеткіштерді талдау үшін пайдаланылса, модельдеу әдісі тергеудің бастапқы кезеңіндегі типтік тергеу жағдайларын сипаттауда және тергеу нұсқаларын ұсыну алгоритмдерін әзірлеуде қолданылды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Криминалистік сипаттаманың мәнін анықтауға көптеген ғалым-криминалистер мен тергеу және сот тәжірибесіндегі қызметкерлердің біраз жекелеген мақалалары мен жұмыстары арналған. Криминалистік сипаттамасының қылмыстарды тергеу әдістемесіндегі маңыздылығы баршаға мәлім.

Қазақстандық ғалым-криминалист Е.Ғ. Жәкішев қылмыстардың криминалистік сипаттамасын қылмыскердің криминалдық қызметін және жалпы алғанда тергеліп отырған оқиғаны модельдеуге мүмкіндік беретін абстрактілі ғылыми түсінік [1] – деп жазды.

Тағы бір қазақстандық ғалым-криминалист Г.А. Мозговых «ғылыми категория ретіндегі қылмыстардың криминалистік сипаттамасы дегеніміз белгілі бір қылмыс түрінің сәтті ашылып, тергеліп және ескертілуі үшін білу қажет болатын қылмыстың белгілі бір түрін сипаттайтын криминалистикалық мәні бар өзара байланысты белгілер мен ерекшеліктердің жиынтығы» [2] – деген анықтама берді.

Зерттеліп жатқан тақырыпқа байланысты, яғни ұрлық қылмыстарының криминалистік сипаттамасын әрбір элементтері бойынша қарастырғанды жөн көрдік.

Ұрлықтың криминалистік

сипаттамасының құрылымдық элементі – қылмыс жасау жағдайы, ол ұрлықтың орны мен уақыты болып табылады.

Ұрлықтың тікелей орны, әдетте: пәтерлер, жеке меншік үйлер, жатақханалар, қоғамдық ұйымдардың, мемлекеттік және әкімдік мекемелердің, вокзалдардың, станциялардың, пойыздардың, көшелердің, аулалардың, автомобильдердің, қоғамдық пайдалану орындарының (киім ауыстыратын бөлмелер, қызметтік үй - жайлар және адамдар жиналатын өзге де орындар) және т. б. [3].

Қалалар мен ірі елді мекендерде үйге ұрлық жасаудың көпшілігі пәтерлерден жасалады, себебі пәтерлер құнды заттар мен қолма-қол ақшаны сақтаудың негізгі орны болып табылады. Ауылдық жерлерде ең көп таралған үйге ұрлық жасау жазғы коттедждерден, саяжай мен бақша үйлерінен, тұрғын емес ғимараттардан және бақша учаскелерінен болады.

Қылмыскерлердің ұрлық жасайтын орынды таңдауы, ең алдымен, қылмыстық қолсұғушылық заттарының қолжетімділігімен, сондай-ақ оларды тез және байқатпай ұрлап кету мүмкіндігімен байланысты. Мұнда жәбірленушілердің өздерінің бейқамдығы белгілі рөл атқарады, мысалы, есік алдындағы кілемше астына немесе қолжетімді кең тараған белгілі басқада жерлерге кілтті қалдыру, кездейсоқ таныстарды үйге шақыру, қоғамдық жерлерде заттарды қараусыз қалдыру және т.б.

Қылмыс жасау жағдайының екінші элементі – ұрлық жасаудың уақыты болып табылады. Ұрлықтарды ашу және тергеу тәжірибесі көрсетіп отырғандай ұрлық қылмыстары адамдардың негізгі бөлігі жұмыс күндері сағат 8:00-ден 18:00-ге дейін үйлерінде болмағанда, яғни олардың жұмыста, қоғамдық көліктерде, базарларда, көшелерде жүрген кездерінде жасалады. Бұл көптеген қылмыскерлерге бір жерден екінші жерге еркін қозғалып, ұрлық жасау үшін кез келген қолайлы сәтті пайдалануға мүмкіндік береді.

Ұрлықтың ең көп саны сағат 10-нан 13-ке дейінгі аралықта жасалады. Мысалы, гараждардан (көлік-жайдан) көлік ұрлау әдетте түнде, ал ашық автотұрақтардан – күндіз жасалады, қалта ұрлығының айтарлықтай саны адам көп жиналатын

уақытта, қоғамдық көліктерде, дүкендерде және басқа да адамдар көп жиналатын жерлерде қолайлы жағдай жасалған кезде орын алады.

Ұрлық жасау жағдайының тағы бір маңызды элементі – қылмыстың (қылмыстық қолсұғушылықтың) объектісі. Қылмыстарды ашу және тергеу тәжірибесі көрсетіп отырғандай ұрлық жасаушылардың басым көпшілігі басқа біреудің мүлкін ұрлаған кезде, жаппай тұтынылатын заттарды (киім-кешек, аяқ киім), қолма-қол ақшаны, шетел валютасын және басқа да құнды қағаздарды, асыл бұйымдар мен зергерлік бұйымдарды, компьютерлік техниканы, автокөліктерді, азық-түлік өнімдерін, алкогольдік ішімдіктерді және т.б. ұрлайды. Ұрланатын затты таңдауда заттың бағасы емес, оның тез сатылу мүмкіндігі көбірек әсер етеді. Қылмыстық қолсұғушылық заттарына таңдаулылық жасау, қылмыскерлердің шамамен жасын, олардың мүдделерін, бейімділіктерін және т.б. бағалауға мүмкіндік беретін болжауларды ұсынуға айтарлықтай көмектеседі.

Ұрлықтарды тергеудің ұйымдастырылуы мен әдістемелерін анықтайтын қылмыстың криминалистік сипаттамасының негізгі элементтерінің бірі – ұрлықтарды жасау әдісі.

Ұрлықты жасаудың келесідей негізгі әдістері белгілі:

1. Бөтеннің мүлкін үйлерден және жайлардан ұрлау, бұның екі түрі бар:

– біріншіден, құрал-саймандарды пайдаланып бұзып ұрлау, мысалы, құлыптау құрылғылары мен тосқауылдардың (терезелер, есіктер, қабырғалар және т.б.) бұзылуы. Бұзу үшін әдетте тұрмыстық заттар (кетпендер, шегеқаққыштар, балталар, аралар, домкраттар және т.б.) немесе арнайы жасалған құралдар (фомка, кілттер жинағы және т.б.) қолданылады.

– екіншіден, тосқауылдар мен кедергілерді бұзбай ұрлау, мысалы, ашық терезе, терезе желдеткіші (форточка), есік арқылы бөлмеге жасырын кіру; қылмыскер ұрлаған немесе тауып алған кілттерді немесе жәбірленушінің кілтін пайдаланып кіру; басқа кедергілерді асып өту арқылы бөлмеге кіру (мысалы, мүлік сақталған бөлмеге кіру үшін қоршаудан асып түсу және т.б.).

2. Адамның сенімділігін пайдаланып ұрлау, ол екіге бөлінеді:

– үй жайға кіріп ұрлық жасау, мысалы, үй-жайға кіру жас балаларды немесе қарт адамдарды алдау немесе сенімін теріс пайдалану жолымен, өзін полиция қызметкері, сантехник және т.б. ретінде көрсету арқылы жасау. Кейде жәбірленушілер өздері үйлеріне бейтаныс немесе аз таныс адамдарды кіргізіп, олар ұрлық жасайды.

– үй-жайға кірмей-ақ ұрлық жасау, вокзалдардағы «ішіне кірмей ұрлау», мысалы, жолаушы өзінің мүлкін аз таныс адамға сеніп, қысқа уақытқа кетіп қалатын жағдайлар сияқты ұрлықтар.

3. Бөтеннің мүлкін үй жайға кірмей-ақ ұрлау әдісі үшке бөлінеді:

– қалтадан ұрлау, көбіне қоғамдық көліктерде, базарларда, көшелерде, адамдар көп жиналатын жерлерде жасалады.

– маскүнемдердің қалтасын тазалау, вокзалдардағы, саябақтардағы, көшелердегі орындықтарда ұйықтап қалған адамдардың қалтасынан ұрлау.

– шамадандарды, сөмкелерді ұрлау үшін бір ерекше немесе кәсіби дағды немесе қабілет қажет емес, сондықтан қылмыскерлер «нашар жатқан» немесе нашар қорғалған немесе күзетілетін заттарды ұрлайды, мысалы, вокзалдарда, базарларда, көшелерде және т.б. жерлерде.

4. Автокөліктер ұрлау әдісі екіге бөлінеді:

– автокөлікті қосалқы бөлшектерге бөлшектеп, содан кейін оларды автомобиль базарларында және газеттер мен интернеттегі жарнамалар арқылы сату;

– ұрланған автокөлікті толығымен сату, оны екі түр тармаққа бөлуге болады: идентификациялық нөмірін (VIN) өзгерту арқылы немесе ешқандай өзгеріссіз.

5. Банк шоттарынан ұрлық жасау және онлайн алаяқтық жасау.

– банк қызметкерлері мен құқық қорғау органдарының атынан қоңырау шалу сылтауымен жасалған ақша ұрлау;

– интернет арқылы тауарларды сатып алу немесе сату кезінде азаматтарға жіберілетін фишингтік сілтемелерді пайдалану арқылы ақша ұрлау;

– интернет арқылы тауарларды сатып алу үшін алдын ала төлем жасау сылтауымен

жасалған алаяқтық;

– әртүрлі криптовалюта биржаларына, криптовалюталарға, акцияларға және т.б. инвестициялау сылтауымен жасалатын алаяқтықтар;

– азаматтарға қоңырау шалып, туысының жол-көлік оқиғасына ұшырағаны туралы жалған ақпарат беріп, мәселені шешу үшін бейтаныс адамға ақша беруді талап ететін телефон арқылы жасалатын алаяқтық.

Ұрлық жасау әдісі – басқа біреудің мүлкін жасырын ұрлауды дайындау, жасау және жасыру бойынша өзара байланысты әрекеттер жүйесін білдіреді.

Ұрлық жасауға дайындық

– кедергілерді бұзу, кесу жабдықтарын пайдалану және т.б. дағдылары бар сыбайластарды іріктеп алу;

– қылмыс құралдарын таңдау және техникалық құралдарды, жарылғыш құрылғыларды, атыс қаруын алу, арнайы жабдықтарды жасау;

– қылмыстық қол сұғу объектісі туралы мәліметтер жинау (кәсіпорын, ұйым, мекеме, қойма, пәтерлер);

– қол сұғушылық нысанын бақылау, мысалы, үй иесінің жоқ уақытын, үй-жайда қауіпсіздік дабылының болуын, құлып пен есіктің түрін және т.б. анықтау;

– ұрланған тауарларды жасыру орындарын, заңдастыру жолдарын және тарату арналарын қамтамасыз ету.

Ұрлықты тікелей жасау

– ұрланатын мүлік сақталатын орынға оның ішіндегі бөгеттерді және тосқауылдарды бұзу арқылы кіру, мысалы, есіктерді, төбелерді, терезелерді бұзып кіру арқылы да, оларды бұзбай да жасалуы мүмкін немесе жабылмаған есіктерді, терезелерді, желдеткіш, кәріз және өзге де коммуникацияларды сондай-ақ осыған ұқсас жолдарды пайдалану арқылы жасалынады;

– іздестіріліп жатқан заттарды іздеу, оларды иемдену немесе ұрлық болған жерден тасымалдау көбінесе қылмыскердің жеке басының қасиеттеріне байланысты, мысалы, олардың кейбіреулері қажетті мүліктің қайда екенін білгендіктен, іздеуге уақыт жоғалтпай, бірден дереу мүлікті алуға ұмтылады, ал кейбіреулері алдымен өздері кірген жерді, үй-жайды қарап-тексеріп шығып, жәбірленушілердің ақшалай қаражаттары мен

ең құнды заттарын қайда қоятынын анықтауға тырысады.

Ұрлықты жасыру

– ұрлықты жасыру әрекеттері қылмыс іздерін болдырмау, пайда болғандарды жою, жасыру және бұрмалау болып табылады, мысалы, қылмыскерлер ұрлық жасау кезінде қолдарының іздерін қалдырмау үшін қолғаптарды пайдаланады, ал дене бөліктерінің іздері қалмауы үшін есік және жиһаз тұтқаларын, ыдыс-аяқтарды тағы басқаларды қол іздері толықтай қала алмайтын бөліктерінен ұстаулары қажет;

– кейбір қылмыскерлер ұрлық кезінде киген киімдерін, аяқ киімдерін және пайдаланған құрас-саймандарын жойып жібереді;

– қылмыскерлер ұрланған мүлікті сатуға немесе жұмсауға дейін белгілі бір уақыт ішінде оларды тұрғылықты жерінде немесе оған жақын маңда, сондай-ақ таныстары мен туыстарының үйінде жасырулары мүмкін;

– кейбір қылмыскерлер ұрланған мүлікті жасырмай, ұрланған киімдерді, зергерлік бұйымдарды ашық киіп, ұрланған көліктерді пайдаланулары мүмкін [4].

Қылмыскердің жеке басы туралы ақпарат

Ұрлық қылмыстарының криминалистік сипатамасының келесі түріне қылмыскердің жеке басы туралы ақпаратты жатқызуға болады. Ұры қылмыскерлердің көпшілігінің өз отбасы жоқ, олар жалғыз немесе бейтаныс адамдармен бірге тұрады. Көбінесе олардың тұрақты баспанасы да, жұмысы да болмайды. Олардың көпшілігі ішімдік пен есірткіге тәуелділер.

Ұрлық жасаған қылмыскерлерді олардың жеке басы туралы мәліметтерге және қылмыс жасау әдісіне байланысты, шартты түрде бірнеше топқа бөлуге болады:

1. Бірінші топ – ұрлыққа алдын ала дайындалмай, жағдайдың ыңғайына байланысты, техникалық құралдарсыз ұрлық жасайтын қарапайым қылмыскерлер;

2. Екінші топ – белгілі бір дағдыларға ие және қылмыс құралдарын пайдалана отырып, мұқият жоспарланған түрде ұрлық жасайтын, тұрақты антиәлеуметтік көзқарасы бар білікті қылмыскерлер;

3. Үшінші топ – тұрақты антиәлеуметтік мінез-құлқы бар, ұрлықты негізгі табыс көзі

ретінде жасайтын кәсіби қылмыскерлер.

Бөтен мүлікті ұрлаудың кейбір түрлері (пәтер ұрлығы, көлік ұрлығы, қалта ұрлығы және т.б.) топтық қылмыстың жоғары деңгейімен сипатталады. Бірлестіктің дәрежесіне, тұрақтылығына, байланыстардың болуына және қылмыстық әрекеттің ауқымына байланысты топтардың үш түрін ажыратуға болады: жергілікті қылмыстық топ, аймақтық және аймақаралық.

Жәбірленушінің жеке басы туралы мәліметтер

Ұрлық қылмыстарын ашу және тергеу барысында жәбірленушінің жеке басы туралы мәліметтер маңызды рөл атқарады. Қылмыскерлер бөтеннің мүлкін ұрлағанда кез-келген адамды емес, белгілі бір жәбірленушіні таңдайды. Қылмыскер ұрлық жасамас бұрын жәбірленушімен танысады (кейде алкогольдік ішімдіктерді бірге ішу кезінде). Ұрлық тіпті көршілермен немесе достарымен де жасалуы мүмкін. Кейбір жағдайларда қылмыскер мен жәбірленуші бір-біріне туыс болып шығады.

Сондықтан бұл қылмыстарды ашуда қылмыскер мен жәбірленушінің өзара байланысын толық анықтап алу қажет, яғни жәбірленуші туралы деректерден қылмыскер туралы ақпараттар алып, ұрлықты ашуға бағытталған іс-әрекеттерді жүзеге асыру. Айта кету керек, жоғарыда аталған жағдайларды ескере отырып, кейде жәбірленушілердің өздері іс бойынша жалған мәліметтер берулері мүмкін, яғни жауаптары мұқият тексерулері керек

Ұрлық іздері туралы мәліметтер

Қылмыс жасау кезінде пайда болатын материалдық өзгерістер қылмыс оқиғасымен себепті байланыста бола отырып, үлкен дәлелдемелік маңызға ие болады. Қылмыскерлер ұрлық жасау кезінде оқиға орнында келесі материалдық іздер және заттай дәлелдемелер қалдыруы мүмкін:

Оқиға орнына ену кезінде:

– бұзу құралдарының іздері;

– саусақ, алақан, қолғап іздері;

– киімнен қалған микроталшықтар;

– қылмыс жасауға дайындық әрекеттерінің белгілері (іздері):

– есік тесіктеріндегі пластилин немесе ерін далабының бөлшектері;

– есік жақтауы мен есік қорабы

арасындағы сіріңкелер;

- кесілген телефон сымдары және т.б.

Үй-жайға кірген кезде:

- саусақ іздері;

- аяқ киім іздері;

– қылмыскерлер қалдырған заттар мен нәрселер:

- киім-кешек заттары;

- құрал-саймандар;

- қалталардың ішіндегілері;

- темекі қалдықтары;

- тамақ қалдықтары;

- микроскопиялық объектілер;

- сілекей;

- тер;

- қайызғақ;

- қан;

- ағзаның басқа да бөлінділері;

- иіс іздері;

- бейнебақылау жүйелерінің жазбалары

Кету жолдарында:

- аяқ киімнің іздері;

- ұрланған заттардың қаптамасы;

- көлік құралдарының іздері.

Ұрлықты тергеудің алғашқы кезеңі

Ұрлықты тергеудің алғашқы кезеңіндегі әдеттегі (типтік) жағдайлар

Ұрлықты тергеудің алғашқы кезеңінде үш типтік жағдай туындауы мүмкін.

1-жағдай. Қылмысты жасаған күдікті қылмыс орнында немесе қылмыс жасалғаннан кейін көп ұзамай қылмыс үстінде ұсталған, сондай-ақ жәбірленушілер немесе куәгерлер қылмыскерді біледі.

Тергеу әрекеттері: ұстау, жеке тінту, күдіктіге куәландыру жүргізу, күдіктіге жеке тінту жүргізу, оқиға орнын қарап-тексеру; жәбірленушіден және куәлардан жауап алу (материалдық жауапкершілігі бар адамдардан) күдіктіден жауап алу, күдіктінің тұратын жайын тінту.

2-жағдай. Ұрлықты жасаған адам ұсталмаған, ол тергеуден жасырынған, бірақ оның кім екені туралы мәліметтер бар.

Бұл жағдайда іздеудегі адамның жеке басын толық сипаттайтын деректерді жинау, оның байланыстарын анықтау, қылмыскердің ықтимал орналасқан жерін немесе сыртқы келбетін анықтау, іздеудегі адамды ұстау.

Тергеу әрекеттері: жәбірленушіден немесе материалдық жауапкершілігі бар адамнан жауап алу, оқиға орнын қарап-

тексеру; куәлерден жауап алу, компьютерлерден, серверлерден және ақпаратты жинауға, өңдеуге, жинақтауға және сақтауға арналған басқа да құрылғылардан ақпаратты алу;

пошта жөнелтілімдерін және өзге де жөнелтілімдерді бақылау; сараптамалар тағайындау. Жедел-іздістіру шараларын жүргізу.

3-жағдай. Қылмысты жасаған адам туралы мәліметтер құқық қорғау органдарында жоқ

Тергеу әрекеттері: жәбірленушіден немесе материалдық жауапкершілігі бар адамнан жауап алу, оқиға орнын қарап-тексеру; куәлерден жауап алу, сараптамалар тағайындау. Жедел-іздістіру шараларын жүргізу, қылмыскерді анықтауға (шабуға) бағытталған жедел-іздістіру шаралары, ұрланған заттарды іздістіру жұмыстары жүргізіледі.

Ұрлықты тергеуді жоспарлау көбінесе қалыптасқан тергеу жағдайына және ең алдымен тергеудің алғашқы кезеңінде күдікті адамдардың бар-жоғына байланысты.

Ұрлықты тергеудің алғашқы кезеңінде туындайтын тергеу болжаулары ұрлық жасау әдісі, орны, уақыты, қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі және басқа да мән-жайларға байланысты болып келеді.

Мысалы, тергеуден жасырынған қылмыскерді іздеу барысында келесі тергеу болжаулары ұсынылуы мүмкін:

- іздеудегі адам ұрлық жасаған қаладан кеткен;

-

- туыстары, достары немесе таныстарында жасырынып жүр;

- жалған құжаттармен жасырынып өмір сүріп жатыр.

Бұл маңызды мәселені шешу үшін қылмыскер болуы мүмкін адамдардың шеңбері туралы болжаулар ұсынылады:

Құқық қорғау органдарында қылмысты жасаған адам туралы мәліметтер жоқ кезінде қылмыскердің қандай адамдардың арасында болуы мүмкін туралы келесі болжаулар ұсынылады:

- бұрын осыған ұқсас қылмыстар үшін сотталған адамдардың;

- бұрын осыған ұқсас қылмыс жасаған адамдардың;

- кәмелетке толмағандар;
- тұрақты тұрғылықты жері немесе жұмысы жоқ адамдар;
- жәбірленушінің таныстары немесе бірге жұмыс істеген адамдар.

Сонымен қатар, істің нақты мән-жайларына ескере отырып, келесі болжауларды құруға болады:

- ұрлықты бір адам немесе адамдар тобы жасаған;
- ұрлықты жәбірленуші және оның мүлкі туралы ақпараты бар адам жасаған;
- ұрлықты жәбірленушіге тікелей қатысы жоқ, бірақ жәбірленушіні танитын адамдардың қатысуымен жасаған;
- ұрлықты жәбірленушіні танымайтын және онымен байланысы жоқ қылмыскер жасаған.

Ұрлық қылмыстарын тергеу барысында тағы басқа әртүрлі болжаулар ұсынылуы мүмкін, мысалы:

- қылмысты ұрлық жасау тәжірибесі бар, рецидивист қылмыскер жасаған;
- ұрлық қаржылық пайда табу мақсатында жасалған;
- қылмыс кек алу немесе жәбірленушіге деген дұшпандық сезімі салдарынан жасалған;
- қылмысты жәбірленушінің танысы немесе туысы жасаған;
- ұрлық тапсырыспен жасалған;
- қылмыс басқа қылмысты жасыру үшін жасалған.

Ұрлықты тергеу кезінде ұсынылатын типтік (әдеттегі) болжаулар:

- терезе немесе есік арқылы кіру туралы болжау;
- күш қолданып ұрлық жасау туралы нұсқа.
- қылмыскермен танысу мүмкіндігі туралы нұсқа.
- қарыздарды тарту немесе жанжалды қатынастар туралы нұсқа [5].

Ұрлықтың сипаты мен мән-жайларына, жүргізілген алғашқы тергеу әрекеттері мен жедел-іздістіру шараларының нәтижелеріне байланысты қылмысқа қатысы бар тұлғалар туралы нақтырақ және жеткілікті негізделген болжаулар ұсынылуы мүмкін.

Алғашқы тергеу әрекеттерінің ең маңыздыларының бірі оқиға орнын қарап-тексеру болып табылады. Оқиға орнын қарап-

тексеру кезінде келесі мәселелер ақиқаталуы мүмкін

- ұрлық жасалған объектінің өзі неден тұратыны (тұрады) және оның айналасындағы жағдай мен оған баратын жолдар қандай;
- қылмыскер ұрлық болған жерге қай жағынан кірген және қай бағытта қашып кеткен;
- қылмыскер қандай әрекеттерді және қандай кезектілікпен жасаған;
- ұрлық жасауға қанша адам (жалғыз адам немесе адамдар тобы) қатысқан;
- бұзу қарулар ретінде қандай саймандар мен құралдар қолданылған;
- қылмыскердің бойында оқиға орнынан қандай іздер қалуы мүмкін;
- қылмыскердің жасын, кәсіби дағдыларын, сыртқы бейнесін, ұрлық жасау әдістерін қаншалықты меңгергенін және басқа да ерекшеліктерін іздер мен басқа заттай дәлелдерден анықтау мүмкін бе;
- қылмыскер ұрлық болған жерде қанша уақыт болды;
- қылмыскер бақылауды жүзеге асырған орын;
- оқиға орнында ұрлықтың жалған екенін (инсценировка) білдіретін күдікті жағдайлар жоқ па.

Ұрлықтың жалған екендігі туралы болжауды растау үшін оқиға орнын қарап-тексеру, тергеу эксперименті және сот сараптамасы сияқты тергеу әрекеттері жүргізіледі. Оқиға орнын қарап-тексеру кезінде анықталатын және инсценировка белгілерін көрсететін теріс жайттар:

- кедергінің ішінде бұзылу іздерінің болуы, ал сыртында ондай іздердің болмауы;
- кіреберіс есікте оны ашу үшін қажеттісінен көп зақымның болуы;
- қылмыскердің өтуіне немесе ірі ұрланған заттарды алып кетуіне мүмкіндік бермейтін шағын көлемдегі кішкентай саңылаудың болуы;
- ұрланған мүлікті алып шығуға мүмкіндік бермейтін тесіктің мөлшері;
- үй-жайға бұзып кіру іздерінің жоқтығы (құлыптар мен ысырмалардың бүтіндігі);
- жұмсақ топырақта, қарда іздердің болмауы;
- қылмыскерлер мен қылмыстың іздері болуы тиіс жерде ол іздердің болмауы;

- кесілген ілмелі құлып табылған жағдайларда металл ұнтақтарының болмауы;
- ұрлық болған жерге бейтаныс адамдардың келіп-кеткен іздерінің, сондай-ақ ұрланған заттарды жылжыту үшін қажетті құралдардың қолданылған іздерінің жоқтығы;
- мүліктің көп мөлшері жоғалған кезде тек бір адамның іздерінің табылуы;
- қажетсіз есікті бұзу белгілерінің болуы;
- қажеттіліктен туындамаған тәртіпсіздік;
- кішігірім, қымбат заттар сақталып қалған кезде, көлемді және арзан заттардың жоғалып кетуі;
- ұрлық әрекетіне қатысы жоқ, жиһаз заттары мен бағалы мүліктерді сақтау орындарының зақымдалуы;
- үй-жайдың әйнегі бүтін терезесінің сыртқы жағында сынған әйнек бөлшектерінің болуы.

Жәбірленушіден жауап алу ұрлықтың криминалистік сипаттамасының маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Бұл тергеу әрекетін жүргізу кезінде тергеуші келесі мәселелерді анықтауы қажет:

- ұрлық туралы кімнен және қашан белгілі болды;
- ұрлық кіммен, қашан және қандай жағдайларда анықталды (жәбірленуші сол кезде қайда болды, қанша уақыт жоқ болды), жәбірленуші ұрлық туралы бірінші болып кімге хабарлады;
- тергеу-жедел тобы келгенге дейін оқиға орнындағы жағдай өзгерді ме;
- оқиға орнының жағдайында қандай өзгерістер болды (қылмыскер қандай өзгерістер енгізді және ұрлық анықталғаннан кейін жәбірленуші қандай өзгерістер енгізді);
- нақты не ұрланған, оның саны, ұрланған заттардың айрықша белгілері және құны қандай;
- жәбірленуші ұрлыққа кімді күдікті деп санайды және бұл күдік қандай нақты ақпараттарға негізделген;
- жәбірленуші өзінің жақын айналасындағылардың (туыстарының, әріптестерінің немесе таныстарының) біреуінің ұрлық жасағанына күдіктене ме, отбасының мүшелері ұрлық болған кезде қайда болған;
- бұл объект күзетілді ме, қорғау тәртібі

қандай;

- терезелер мен есіктер қандай құлыптар мен тиектерге жабылды;
  - ұрлық кезінде пәтер жабық тұрды ма (жабық тұрса қалай), кілттер қайда болған;
  - үй-жайдың кілттерінің бар-жоғы және сақталуы;
  - бұрын кілттер жоғалған жоқ па;
  - егер қылмыскерлер үй-жайға алдау арқылы кірген болса, олар ұрлық кезінде жәбірленушілердің назарын қалай алаңдатты, қылмыскердің келбеті туралы ақпарат және т.б.;
  - бөтен адамдардың үй-жайға кіруі қалай бұғатталған (есіктердің саны, құлыптау тәсілі, күзет сигнализациясының бар-жоғы және т.б.);
  - ұрланған заттар тұрған жер туралы кім біледі;
  - үйде ешкімнің жоқ екенін кім біледі;
  - ұрланған заттар қайда болған;
  - ұрланған заттарға кім қызығушылық білдірді.
- Ұрлық істері бойынша жәбірленушілерден және материалдық жауапты адамдардан (дүкеннің сатушыларынан қойма базасының меңгерушісінен), сонымен қатар ұрлық жасалынған объектіні күзеткен адамдардан жауап алу кезінде әдетте мыналар анықталады:
- ұрлық болғаны қашан анықталды, оны кім және қалай анықтағаны;
  - нақты қандай құндылықтар ұрланған, олардың құны және ерекше белгілері;
  - құндылықтар қай жерде сақталынған және оның орналасқан жері туралы кім білгені;
  - объект күзетілді ме, егер күзетілсе қалай;
  - полиция келгенге дейін объектіге өзгерістер енгізілген жоқ па;
  - ұрлық болғанға дейін объектіні сұрастырған, ұрлық болған кезде жанында адамдардың болған болмағаныны;
  - жұмыс режимі және одан ауытқушылықтардың болғаныны;
  - бұрын ұрлық немесе ұрлыққа оқталу болған болмағаныны [5].

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу ұрлық қылмыстарының криминалистикалық сипаттамасы көпқырлы, өзара байланысты элементтерден тұратын және құқық қолдану практикасы үшін айрықша теориялық әрі қолданбалы маңызға ие кешенді ғылыми жүйе екенін негізді түрде дәлелдейді. Аталған сипаттаманың құрылымдық элементтерін жүйелі талдау олардың өзара шарттылығы мен детерминациялық байланысын айқындап, әсіресе қылмыс жасау тәсілінің өзге компоненттердің мазмұнын айқындайтын өзекті фактор ретіндегі рөлін көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері ұрлықтарды тергеудің бастапқы кезеңінде туындайтын типтік тергеу жағдайларын жіктеуге және әрбір жағдайға сәйкес келетін тиімді ұйымдастырушылық-тактикалық алгоритмдерді айқындауға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, тергеу әрекеттерін жоспарлау, дәлелдемелерді жинау мен бағалау, сондай-ақ жедел-іздігіру қызметімен өзара іс-қимылды оңтайландыру арқылы қылмыстарды ашу тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Сонымен қатар,

криминалистикалық сипаттаманың барлық элементтерін кешенді есепке алу негізінде негізделген тергеу болжамдарын ұсынудың маңыздылығы, сондай-ақ қылмысты инсценировкалау белгілерін уақтылы анықтау қажеттілігі ғылыми тұрғыдан дәйектелді.

Қазіргі кезеңде қылмыстылықтың цифрлану үрдістері ұрлық жасау тәсілдерінің трансформациялануына алып келуде, бұл криминалистикалық сипаттаманы жаңа мазмұнмен толықтыруды талап етеді. Осыған байланысты ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялар арқылы жасалатын қылмыстардың ерекшеліктерін ескеретін жаңа ғылыми тәсілдерді әзірлеу, цифрлық іздерді зерттеудің әдістемесін жетілдіру және арнайы білімдерді тиімді пайдаланудың алгоритмдерін қалыптастыру өзекті ғылыми міндеттердің бірі болып табылады. Осылайша, зерттеу нәтижелері ұрлық қылмыстарын тергеудің теориялық негіздерін тереңдетіп қана қоймай, құқық қорғау органдары қызметінің практикалық тиімділігін арттыруға бағытталған ғылыми-әдістемелік ұсынымдар жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Джакишев Е.Г. Проблемы совершенствования криминалистических приемов и средств борьбы с хищениями и иными корыстными преступлениями в сфере экономики: Автореф. дисс.докт. юрид. наук. – Алматы, 1994. – 38 с.
- 2 Мозговых Г.А. Криминалистическая характеристика преступлений. – Алматы: Изд-во института «Данекер», 2001. – 147 с.
- 3 Криминалистическая методика расследования отдельных видов и групп преступлений. Учебное пособие. – Краснодар, 2013. – 355 с.
- 4 Криминалистика: учебник/под ред. докт. юрид. наук, проф. И.М. Комарова. – М., 2023. – 712 с.
- 5 Капсаламов К.Ж., Есенбаева А.Р. Криминалистика: учебное пособие. – Нур-Султан: Университет «Туран-Астана». – 2021. – 293 с.

References

- 1 Dzhakishev Ye.G. Problemy sovershenstvovaniya kriminalisticheskikh priyemov i sredstv bor'by s khishcheniyami i inymi korystnymi prestupleniyami v sfere ekonomiki: Avtoref. diss.dokt. yurid. nauk. – Almaty, 1994. – 38 s.
- 2 Mozgovykh G.A. Kriminalisticheskaya kharakteristika prestupleniy. – Almaty: Izd-vo instituta «Daneker», 2001. – 147 s.
- 3 Kriminalisticheskaya metodika rassledovaniya otdel'nykh vidov i grupp prestupleniy. Uchebnoye posobiye. – Krasnodar, 2013. – 355 s.
- 4 Kriminalistika: uchebnik/pod red. dokt. yurid. nauk, prof. I.M. Komarova. – M., 2023. – 712 s.
- 5 Kapsalyamov K.ZH., Yesenbayeva A.R. Kriminalistika: uchebnoye posobiye. – Nur-Sultan: Universitet «Turan-Astana». – 2021. – 293 s.

П.А. Алмаганбетов ¹

¹ к.ю.н., ассоциированный профессор Высшей школы права «Әділет» Каспийского общественного университета (г. Алматы, Казахстан)
e-mail: aldraizer@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРАЖ

Аннотация. Статья посвящена криминалистической характеристике преступлений, которая является одним из важнейших теоретических понятий, используемых при расследовании отдельных видов преступлений. В настоящее время среди криминалистов отсутствует единый подход к определению понятия криминалистической характеристики преступлений, что обусловлено многогранностью данной научной категории и разнообразием методологических позиций исследователей. Несмотря на дискуссионность дефиниции, это понятие прочно вошло в современную криминалистическую теорию и практику, связанную с методикой расследования преступлений, выполняя роль системообразующего ориентира для следователей при выдвижении версий и планировании следственных действий. В статье на основе анализа научных трудов казахстанских учёных-криминалистов и обобщения следственной практики рассматриваются структурные элементы криминалистической характеристики кражи, а именно: обстановка совершения преступления, предмет преступного посягательства, способ совершения кражи, включающий подготовку, непосредственное совершение и сокрытие, следовая картина на месте происшествия, а также сведения о личности преступника и потерпевшего. Особое внимание уделяется типичным следственным ситуациям и версиям, выдвигаемым на первоначальном этапе расследования, а также тактическим особенностям производства осмотра места происшествия и допроса потерпевшего. Полученные результаты могут быть использованы для повышения эффективности раскрытия и расследования краж, а также для совершенствования методических рекомендаций следственным подразделением.

Түйін сөздер: криминалистическая характеристика, криминалистическая характеристика преступлений, следственная ситуация, криминалистическая методика, криминалистическая практика, элементы криминалистической характеристики кражи.

Р.А. Almaganbetov¹

¹ C.I.s., Associate Professor of Adilet Higher School of Law, Caspian Public University
(Almaty, Kazakhstan) e-mail: aldraizer@mail.ru

PECULIARITIES OF THE FORENSIC CHARACTERIZATION OF THEFT

Abstract. The article is devoted to the forensic characterization of crimes, which constitutes one of the most significant theoretical concepts employed in the investigation of specific types of criminal offenses. At present, there is no unified approach among forensic scholars to defining the concept of the forensic characterization of crimes, which is обусловлено the multifaceted nature of this scientific category and the diversity of methodological positions adopted by researchers. Despite the ongoing debate surrounding its definition, this concept has become firmly established in contemporary forensic theory and practice related to crime investigation methodology, serving as a system-forming guideline for investigators in the formulation of investigative hypotheses and the planning of investigative actions. Based on an analysis of scholarly works by Kazakhstani forensic scientists and a generalization of investigative practice, the article examines the structural elements of the forensic characterization of theft. These include: the circumstances of the crime; the object of criminal encroachment; the method of committing theft, encompassing preparation, execution, and concealment; the trace pattern at the crime scene; as well as information concerning the личности of the offender and the victim. Particular attention is paid to typical investigative situations and hypotheses advanced at the initial stage of the investigation, as well as to the tactical features of conducting crime scene examinations and interviewing victims. The findings obtained may be used to enhance the effectiveness of the detection and investigation of theft, as well as to improve methodological recommendations for investigative units.

Keywords: forensic characterization, forensic characterization of crimes, investigative situation, forensic methodology, forensic practice, elements of the forensic characterization of theft.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

Алексенко Азиза Аркеновна – заң ғылымдарының магистрі, Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің сеньор-лекторы

Алмаганбетов Пернебай Алмаганбетович – заң ғылымдарының кандидаты, Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің қауымдастырылған профессоры

Бохан Андрей – заң ғылымдарының кандидаты, В.М. Лебедев атындағы Ресей мемлекеттік әділет университетінің Ростов филиалы қылмыстық құқық кафедрасының доценті

Ван Цинсун – PhD, Шыңжаң университетінің Құқық мектебінің профессоры

Грэк Евгения Николаевна – PhD, «Эгида» Алматы қалалық заң кеңесшілері палатасының заң кеңесшісі

Жүсіпбекова Айнұр Маратқызы – PhD, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Басқару академиясының Ғылыми-зерттеу институты жанындағы тергеу және анықтау мәселелерін зерттеу орталығының бастығы

Қасымхан Мөлдір Еркінқызы – заң ғылымдарының магистрі, Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің сеньор-лекторы

Киселёва Е.В. – ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Құқықтық және нормашығармашылық үйлестіру департаментінің ерекше тапсырмалар жөніндегі аға инспекторы

Селиванова Евгения Сергеевна – заң ғылымдарының кандидаты, доцент, Оңтүстік федералдық университетінің заң факультеті азаматтық құқық кафедрасының меңгерушісі

Сүлейменов Нариман Сапарович – заң ғылымдарының магистрі, Алматы қаласы адвокаттар алқасының адвокаты

Тен Виталий Владимирович – PhD, Каспий қоғамдық университетінің «Әділет» Жоғары заң мектебінің қауымдастырылған профессоры

Хан Виталий Вячеславович – заң ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының арнайы құқықтық пәндер кафедрасының профессоры

Чжэн Сянси – Ухань университетінің заң факультетінің PhD докторанты

Ячао Гуан – Шыңжаң университетінің Құқық мектебінің PhD докторанты

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Алексенко Азиза Аркеновна – магистр юридических наук, сеньор-лектор Высшей школы права «Эділет» Каспийского общественного университета

Алмаганбетов Пернебай Алмаганбетович – кандидат юридических наук, ассоциированный профессор Высшей школы права «Эділет» Каспийского общественного университета

Бохан Андрей – кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного права Ростовского филиала Российского государственного университета правосудия им. В.М. Лебедева

Ванг Цинсун – PhD, профессор Юридической школы Синьцзянского университета

Грэк Евгения Николаевна – PhD, юристконсультант Алматинской городской палаты юридических консультантов «Эгиды»

Жусипбекова Айнур Маратовна – PhD, начальник Центра по исследованию проблем следствия и дознания Научно-исследовательского института Академии управления Министерства Внутренних Дел Республики Казахстан

Касымхан Молдир Еркинқызы – магистр юридических наук, сеньор-лектор Высшей школы права «Эділет» Каспийского общественного университета

Киселёва Е.В. – магистр национальной безопасности и военного дела, старший инспектор по особым поручениям Департамента юридической и нормотворческой координации МВД Республики Казахстан

Селиванова Евгения Сергеевна – кандидат юридических наук, доцент, заведующая кафедрой гражданского права юридического факультета Южного федерального университета

Сулейменов Нариман Сапарович – магистр юридических наук, адвокат Алматинской городской коллегии адвокатов.

Тен Виталий Владимирович – PhD, ассоциированный профессор Высшей школы права «Эділет» Каспийского общественного университета

Хан Виталий Вячеславович – кандидат юридических наук, профессор кафедры специальных юридических дисциплин Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан

Чжэн Сянси – PhD докторант юридического факультета Уханьского университета

Ячао Гуан – PhD докторант Юридической школы Синьцзянского университета

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Alekseenko Aziza Arkenovna – Master of Legal Sciences, Senior Lecturer of Adilet Higher School of Law, Caspian Public University

Almaganbetov Pernebai Almaganbetovich – Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of Adilet Higher School of Law, Caspian Public University

Bokhan Andrey – Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Department of Criminal Law of Rostov Branch of the Russian State University of Justice named after V.M. Lebedev

Wang Qingsong – PhD, Professor, Law School of Xinjiang University

Grekh Evgeniya Nikolaevna – PhD, Legal Counsel, Almaty City Chamber of Legal Consultants “Egida”

Zhusipbekova Ainur Maratovna – PhD, Head of the Center for Research on Investigation and Inquiry Issues, Research Institute of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan

Kasymkhan Moldir Yerkinyzy – Master of Legal Sciences, Senior Lecturer of Adilet Higher School of Law, Caspian Public University

Kiseleva E.V. – Master of National Security and Military Affairs, Senior Inspector for Special Assignments, Department of Legal and Legislative Coordination, Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan

Selivanova Evgeniya Sergeevna – Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Civil Law, Faculty of Law, Southern Federal University

Suleimenov Nariman Saparovich – Master of Laws, Attorney at the Almaty City Bar Association

Ten Vitaliy Vladimirovich – PhD, Associate Professor of Adilet Higher School of Law, Caspian Public University

Khan Vitaliy Vyacheslavovich – Candidate of Legal Sciences, Professor of the Department of Specialized Legal Disciplines, Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General’s Office of the Republic of Kazakhstan

Zheng Xiangxi – PhD Doctoral Candidate, Faculty of Law, Wuhan University

Guan Yachao – PhD Doctoral Candidate, Law School of Xinjiang University

АВТОРЛАР ҮШІН АҚПАРАТ

«Әділеттің» ғылыми еңбектері» ашық қолжетімді, рецензияланатын құқықтық журнал болып табылады және 1996 жылдан бері жарық көруде. Басылымның негізгі миссиясы – Қазақстандағы құқықтық ғылымды жүйелі дамыту, оның ішінде заңнама теориясы мен тәжірибесін зерттеу, мемлекеттің сыртқы саяси және сыртқы экономикалық қызметін құқықтық қамтамасыз ету, сондай-ақ Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделерін қорғау. Журнал теоретикалық және практикалық мәні бар фундаменталдық және қолданбалы зерттеулердің нәтижелерін жариялайды.

Журнал жылына төрт рет шығады, бір нөмірде орташа есеппен 10-30 мақала жарияланады. Материалдар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қабылданады және жарияланады. Басылымның негізгі тақырыптық бағыты – құқықтық ғылымның рөлін күшейтуге бағытталған зерттеулер, заңнамалық және нормативтік қызметтің тиімділігін арттыруға арналған.

Журналда келесі материалдар қамтылады:

- Құқықтық ғылымның әртүрлі салаларындағы зерттеулер нәтижелерін ашатын ғылыми мақалалар мен шолулар;
- Ұлттық және халықаралық заңнаманы талдау;
- Университет өткізген ғылыми-практикалық конференциялар мен дөңгелек үстел материалдары;
- Қазіргі заманғы құқықтанудың өзекті мәселелері.

Басылым Қазақстан аумағында, ТМД елдерінде және алыс шетелдерде кең таралуға бағытталған. Авторлардың географиялық әртүрлілігін қамтамасыз етуге, жарияланған материалдардың жоғары цитатталуына және мақалаларды ағылшын тілінде жариялауға ерекше көңіл бөлінеді.

Журнал рубрикаторы:

- Редакция бағаны
- Мемлекет және құқық теориясы. Конституциялық және әкімшілік құқық
- Азаматтық құқық және азаматтық процесс
- Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану
- Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс. Ақпараттық құқық және қауіпсіздік

«Әділеттің» ғылыми еңбектері» журналы ғалымдар, тәжірибелік құқыққорғаушылар және мемлекеттік органдар арасында жүйелі білім алмасуға арналған платформаны қамтамасыз етеді, құқықтық ғылым мен құқықтық мәдениетті ұлттық және халықаралық деңгейде дамытуға ықпал етеді.

Мақаланы рәсімдеуге қойылатын талаптар:

Материалдарды жіберу үшін автор журнал жүйесіне кіруі немесе тіркелуі қажет.

Жіберу процесі барысында авторлар материалдың келесі критерийлерге сәйкес келетіндігіне көз жеткізуі тиіс. Бұл талаптарға сай келмейтін мақалалар авторға өндеуге қайтарылуы мүмкін:

- 1.Мақала бұрын жарияланбаған және басқа журналдарға жіберілмеген (немесе автор «Редакторға арналған ескертулер» бөлімінде тиісті түсініктеме берген);
- 2.Қолжазба Microsoft Word форматында ұсынылған;

3.Барлық интернет-ресурстар (URL) толық көрсетілген (жұмыс атауы, сілтеме, қарау күні);

4.Мақала мәтінінің көлемі 10–30 мың таңба (бос орындарсыз), қаріп – Times New Roman, өлшемі – 14 pt, жоларалық қашықтық – бірлік, мәтін бойынша туралау, абзацтық кіріс – 1,25 см, барлық жақтан шегініс – 20 мм, бет нөмірлеуі – төменгі ортасында;

5.Мәтін Авторға арналған нұсқаулықта көрсетілген стильдік және библиографиялық талаптарға сәйкес;

6.Мақала толық форматта жүктеледі, авторлық көрсетілмеген материалмен және жариялау өтінішімен бірге. Ғылыми дәрежесі жоқ авторлар үшін ғылыми жетекші/кеңесші қол қойған және мекеме мөрімен расталған рецензияның скан-көшірмесі қажет;

7.Сканерленген құжаттардың көлемі 1 Мб-тан аспауы тиіс.

Авторларға арналған нұсқаулық

Жарияланатын материалдарға қойылатын жалпы талаптар:

1.Мақала өз алдына толық зерттеу болып, өзекті мәселені қарастырып, ішкі логикалық тұтастыққа ие болуы тиіс;

2.Материал бұрын жарияланбаған болуы қажет;

3.Зерттеу ғылыми жаңашылдыққа ие болуы;

4.Зерттеу мәселесінің қойылуы мен шешімін нақты тұжырымдауы;

5.Мақала зерттеудің негізгі нәтижелерін көрсетуі;

6.Мәтінді рәсімдеу және құрылым ережелерін сақтау міндетті.

Ғылыми мақала құрылымы:

– Мақала атауы;

– Аңдатпа (150-250 сөз) және түйін сөздер (5-8) сөз қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;

– Кіріспе;

– Материалдар мен әдістер;

– Нәтижелер;

– Талқылау;

– Қорытынды;

– Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса);

– Әдебиеттер тізімі.

Мақаланы рәсімдеу:

–Мәтін Microsoft Word форматында, көлемі 10–30 мың таңба, қаріп – Times New Roman 14 pt, жоларалық интервал – бірлік, туралау бойынша, абзац кірісі – 1,25 см, шегіністер – 20 мм, бет нөмірлеуі орталықта;

–ӨОЖ және FTAMP индексі міндетті;

–Авторлар туралы ақпарат қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде: толық аты-жөні, лауазымы, ғылыми дәрежесі, жұмыс орны, қала, ел, e-mail және ORCID/Scopus/Web of Science идентификаторлары;

–бір автордан көп болса, корреспонденция авторы жұлдызшамен көрсетіледі және сәйкес сілтеме беріледі; әрбір бірлескен автордың үлесі әдебиеттер тізімінен бұрын жеке абзацта көрсетіледі;

–Әдебиеттер тізімі мәтінде дәйексөз тәртібімен тік төртбұрышты жақшамен рәсімделеді; авторы жоқ электрондық ресурстар, статистикалық жинақтар және нормативтік актілер бет сілтемесінде көрсетіледі;

–Әдебиеттер тізімі роман алфавитінде рәсімделеді; өзіндік дәйексөз 20%-дан аспауы тиіс.

–Қосымша құжаттар:

–Автор қол қойған жариялау өтініші;
–Ғылыми дәрежесі жоқ авторлар үшін – ғылыми жетекшінің/кеңесшінің мөрімен расталған сканерленген нұсқасының болуы.

Авторлық құқықтар:

Авторлар жарияланатын материалдарға авторлық құқықтарын сақтайды және үшінші тұлғаларға Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) лицензиясы бойынша мақала мәтінін пайдалану құқығын береді.

Құпиялылық:

Авторлардың жеке деректері журналда көзделген мақсаттар үшін ғана қолданылады және үшінші тұлғаларға берілмейді.

Жариялау этикасы:

Редакция COPE стандарттарын басшылыққа алып, мәтіндердің түпнұсқалығын тексеру бағдарламаларын қолданады. Авторлар рукопистерді рецензиялау және жариялау барысында плагиатқа тексеруге келіседі.

Жасанды интеллектті (ЖИ) пайдалану:

Авторлар мәтін, сурет немесе деректерді дайындау үшін ЖИ технологияларын (тіл модельдері, чат-боттар, сурет генераторлары) қолданғанын көрсетуі тиіс. Қолданылған нақты технологиялар, қолдану тәсілдері және авторлық құқықтарды сақтау шаралары көрсетілуі қажет. ЖИ автор ретінде көрсетілмейді; материалдың дұрыстығы, сенімділігі және түпнұсқалығы жауапкершілігі авторға жүктеледі.

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

«Научные труды «Әділет» представляют собой рецензируемый юридический журнал открытого доступа, издаваемый с 1996 года. Основная миссия издания заключается в систематическом развитии казахстанской юридической науки, включая вопросы теории и практики нормотворчества, правовое обеспечение внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности государства, а также защиту национальных интересов Республики Казахстан. Журнал публикует результаты фундаментальных и прикладных исследований, обладающих как теоретической, так и практической значимостью.

Журнал выходит четыре раза в год, среднее количество публикаций в номере составляет 10-30. Материалы принимаются и публикуются на казахском, русском и английском языках. Основная тематическая направленность издания охватывает исследования, направленные на укрепление роли правовой науки в повышении эффективности законодательной и нормативной деятельности.

В журнале отражаются:

- научные статьи и обзоры, раскрывающие результаты исследований в различных областях юридической науки;
- анализ национального и международного законодательства;
- материалы научно-практических конференций и круглых столов, проводимых Университетом;
- актуальные проблемы современного правоведения.

Издание ориентировано на широкое распространение на территории Казахстана, стран СНГ и дальнего зарубежья. Особое внимание уделяется обеспечению географического разнообразия авторов, высокой цитируемости публикуемых материалов и публикации работ на английском языке.

Рубрикатор журнала:

- Колонка редакции
- Теория государства и права. Конституционное и административное право
- Гражданское право и гражданский процесс
- Уголовное право и уголовный процесс. Информационное право и безопасность
- Международное право и сравнительное правоведение

Журнал «Научные труды «Әділет» обеспечивает платформу для системного обмена знаниями между учеными, практикующими юристами и государственными органами, способствуя развитию юридической науки и правовой культуры на национальном и международном уровнях.

Требование для оформления статьи:

В рамках процесса отправки авторы обязаны убедиться в соответствии представляемого материала следующим критериям. Материалы, не отвечающие этим требованиям, могут быть возвращены автору для доработки:

1. Материал ранее не публиковался и не направлялся в другие журналы (или автор предоставил соответствующее объяснение в разделе «Комментарии для редактора»).
2. Рукопись представлена в формате Microsoft Word.
3. Все интернет-источники (URL) приведены в полном виде (наименование работы, ссылка, дата обращения).

4. Объем текста статьи составляет от 10 до 30 тыс. знаков без пробелов, шрифт – Times New Roman, размер – 14 пт., интервал – одинарный, выравнивание текста – по ширине, абзацный отступ – 1,25 см, поля – 20 мм со всех сторон, нумерация страниц – внизу по центру.

5. Текст соответствует стилистическим и библиографическим требованиям, изложенным в Руководстве для автора.

6. Статья загружается в полном формате, вместе с материалом без указания авторства и заявкой на публикацию. Для авторов без ученой степени требуется сканированная копия рецензии, подписанной научным руководителем/консультантом и заверенной печатью учреждения.

7. Сканированные документы не должны превышать 1 Мб.

Руководство для авторов

Общие требования к публикуемым материалам:

1. Статья должна представлять собой самостоятельное, завершённое исследование актуальной проблемы, обладающее внутренним логическим единством.

2. Материал не должен быть ранее опубликован.

3. Исследование должно обладать научной новизной.

4. Необходимо четко формулировать постановку и решение исследовательской задачи.

5. Статья должна отражать основные результаты исследования.

6. Соблюдение правил оформления и структуры текста обязательно.

Структура научной статьи включает:

- название статьи;
- аннотации (от 150 до 250 слов) и ключевые слова (5-8 слов) на казахском, русском и английском языках;
- введение;
- материалы и методы;
- результаты;
- обсуждение;
- заключение;
- сведения о финансировании (при наличии);
- список литературы.

Оформление статьи:

– Текст в формате Microsoft Word, объем 10–30 тыс. знаков, шрифт Times New Roman 14 пт., одинарный межстрочный интервал, выравнивание по ширине, абзацный отступ 1,25 см, поля 20 мм, нумерация по центру.

– Индексы УДК и ГРНТИ обязательны.

– Сведения об авторах на казахском, русском и английском языках включают ФИО, должность, ученую степень, место работы, город, страну, e-mail и идентификаторы ORCID/Scopus/Web of Science.

– Если авторов несколько, автор для корреспонденции выделяется звёздочкой и сопровождается соответствующей ссылкой; вклад каждого соавтора приводится в отдельном абзаце перед списком литературы.

– Литературные источники оформляются в квадратных скобках по мере цитирования; электронные ресурсы без автора, статистические сборники и нормативные акты указываются в постраничных сносках. Повторное цитирование сохраняет исходный номер.

–Список литературы оформляются в романском алфавите. Допустимое самоцитирование – не более 20 %.

Сопроводительные документы:

- Заявка на опубликование, подписанная автором;
- Для авторов, не имеющих учёной степени, требуется наличие сканированной копии рецензии, заверенной печатью научного руководителя/консультанта.

Права авторов:

Авторы сохраняют авторские права на публикуемые материалы и предоставляют третьим лицам право использования текста статьи согласно лицензии Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Конфиденциальность:

Все личные данные авторов используются исключительно в целях, предусмотренных журналом, и не передаются третьим лицам.

Публикационная этика:

Редакция руководствуется стандартами COPE и применяет программное обеспечение для проверки оригинальности текстов. Авторы соглашаются на проверку рукописей на плагиат в процессе рецензирования и публикации.

Использование искусственного интеллекта (ИИ):

Авторы обязаны раскрывать использование технологий ИИ (языковые модели, чат-боты, генераторы изображений) для подготовки текста, изображений или данных. Необходимо указать конкретные технологии, способы их применения и меры по соблюдению авторских прав. ИИ не может выступать автором; ответственность за корректность, достоверность и оригинальность материала несет автор.

INFORMATION FOR AUTHORS

Scientific Works “Adilet” is a peer-reviewed open-access academic journal in the field of law, published since 1996. The primary mission of the journal is the systematic development of Kazakhstani legal scholarship, including issues related to the theory and practice of law-making, the legal support of the state’s foreign policy and foreign economic activities, and the protection of the national interests of the Republic of Kazakhstan. The journal publishes the results of both fundamental and applied research that possess theoretical as well as practical significance.

The journal is issued four times a year, with an average of 10-30 articles per issue. Manuscripts are accepted and published in Kazakh, Russian, and English. The main thematic focus of the journal covers research aimed at strengthening the role of legal science in enhancing the effectiveness of legislative and regulatory activities.

The journal features:

- scholarly articles and review papers presenting research results in various fields of legal science;
- analyses of national and international legislation;
- materials from scientific and practical conferences and round tables organized by the University;
- discussions of current issues in contemporary legal studies.

The journal is intended for wide dissemination across Kazakhstan, the CIS countries, and internationally. Particular attention is given to ensuring the geographical diversity of authors, increasing the citation impact of published materials, and expanding the publication of articles in English.

Journal Sections

- Editorial Column
- Theory of State and Law. Constitutional and Administrative Law
- Civil law and Civil Procedure
- International Law and Comparative Legal Studies
- Criminal Law and Criminal Procedure. Information Law and Security

The journal “Adilet” provides a platform for the systematic exchange of knowledge among scholars, practicing lawyers, and public authorities, thereby contributing to the development of legal science and the strengthening of legal culture at both the national and international levels.

Requirements for Article Submission:

During the submission procedure, authors must ensure that their manuscript complies with the following requirements. Manuscripts that do not meet these criteria may be returned to the author for revision:

1. The manuscript has not been previously published and is not under consideration by another journal (or the author has provided an appropriate explanation in the section “Comments for the Editor”).

2. The manuscript is submitted in Microsoft Word format.

3.All Internet sources (URLs) are provided in full form (title of the work, hyperlink, and date of access).

4.The length of the article must be 10,000–30,000 characters excluding spaces, formatted as follows: Font: Times New Roman, size 14 pt; Line spacing: single; Alignment: justified; Paragraph indentation: 1.25 cm; Margins: 20 mm on all sides; Page numbering: centered at the bottom of the page.

5.The text complies with the stylistic and bibliographic requirements specified in the Author Guidelines.

6.The article must be uploaded in full, including: the manuscript file, a blinded version of the manuscript without author identification, and the publication application form. For authors without an academic degree, a scanned copy of the review signed by the academic supervisor or consultant and certified with the institutional seal is required.

7.Scanned documents must not exceed 1 MB in size.

Author Guidelines

General Requirements for Manuscripts

1.The article must represent an independent and completed study of a relevant research problem, characterized by internal logical coherence.

2.The manuscript must not have been previously published.

3.The study must demonstrate scientific novelty.

4.The research problem and its solution must be clearly formulated.

5.The article must present the main results of the research.

6.Compliance with the formatting and structural requirements is mandatory.

Structure of a Scientific Article

A manuscript should include the following elements:

– Title of the article

– Abstracts (150-250 words) and keywords (5-8 words) in Kazakh, Russian, and English

– Introduction

– Materials and Methods

– Results

– Discussion

– Conclusion

– Funding information (if applicable)

– References

Article Formatting

– Manuscripts must be prepared in Microsoft Word format. The recommended length is 10,000-30,000 characters (excluding spaces), font Times New Roman, 14 pt, single line spacing, justified alignment, paragraph indentation 1.25 cm, margins 20 mm, and page numbering centered at the bottom.

– UDC and IRSTI classification indices are mandatory.

– Author information must be provided in Kazakh, Russian, and English, including: full name, academic position, academic degree, affiliation, city, country, e-mail address, and identifiers ORCID / Scopus / Web of Science.

– If there are multiple authors, the corresponding author is indicated by an asterisk and accompanied by the appropriate reference; the contribution of each co-author is presented in a separate paragraph preceding the list of references.

– References in the text should be indicated in square brackets in the order of citation. Electronic sources without authors, statistical publications, and normative legal acts should be cited in page footnotes. Repeated citations retain the original numbering.

– The References list must be provided in the Roman alphabet. Permissible self-citation should not exceed 20%.

Accompanying Documents

The following documents must be submitted together with the manuscript:

- Application for publication, signed by the author;
- For authors without an academic degree – a scanned review from the academic supervisor, certified with the institutional seal.

Authors' Rights

Authors retain copyright for the published materials and grant third parties the right to use the text of the article under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

Confidentiality

All personal data of authors are used exclusively for the purposes of the journal and are not transferred to third parties.

Publication Ethics

The editorial board adheres to the standards of the Committee on Publication Ethics (COPE) and applies plagiarism-detection software to verify the originality of submitted manuscripts. Authors agree that their manuscripts may be checked for plagiarism during the peer-review and publication process.

Use of Artificial Intelligence (AI)

Authors are required to disclose the use of artificial intelligence technologies (including language models, chatbots, and image generators) in the preparation of text, images, or data. Authors must specify the technologies used, the manner of their application, and the measures taken to ensure compliance with copyright regulations.

Artificial intelligence cannot be listed as an author. The human author bears full responsibility for the accuracy, reliability, and originality of the submitted material.

Авторлар үшін ақпарат

«Әділеттің» ғылыми еңбектері ашық қолжетімді рецензияланатын құқықтық ғылыми журнал болып табылады. Журналда материалдарды жариялау ақы төлеу арқылы немесе тегін негізде жүзеге асырылады.

Жариялауға қызығушылық танытқан авторларға алдын ала «Журнал туралы» бөлімін мұқият танысу ұсынылады. Бұл бөлімде бөлімдердің құрылымдық ережелері және Авторға арналған егжей-тегжейлі нұсқаулықтар көрсетілген. Қолжазбаны жібермес бұрын журнал жүйесінде тіркелу міндетті болып табылады. Тіркелген пайдаланушылар үшін материалды жіберу бес кезеңнен тұратын процедура бойынша жүзеге асырылады.

Құрметті авторлар мен оқырмандар!

Күнтізбелік жыл ішінде бір автор екі ғылыми мақаладан көп жариялай алмайды, оған бірлескен авторлық мақалалар да кіреді. Жариялау ақысының мөлшері мақаланың көлеміне байланысты және тиісті күнтізбелік жылдағы АЕК мәніне негізделеді:

1. Каспий қоғамдық университетінің қызметкерлері үшін, соның ішінде қосымша жұмыс атқаратындар – 5 АЕК. Егер бірлескен авторлық болса, төлем баспа таңбаларының санына (бос орындарсыз) сәйкес есептеледі;

2. 10–15 мың таңбалы мақалалар (бос орындарсыз) – 7,5 АЕК;

3. 15–20 мың таңбалы мақалалар – 10 АЕК;

4. 20–25 мың таңбалы мақалалар – 12,5 АЕК;

5. 25–30 мың таңбалы мақалалар – 15 АЕК. Шектен асқан жағдайда әр қосымша 1000 таңба үшін 1 АЕК қосымша төленеді;

6. Шетелдік авторлар үшін, соның ішінде қазақстандық зерттеушілермен бірлескен жарияланымдар – тегін;

7. Хирш индексі 5-тен асатын авторлар үшін – тегін;

8. Scopus және/немесе Web of Science жүйесінде жеке жарияланым саны бестен асатын авторлар үшін (жалпы сан бойынша) – тегін.

Сонымен қатар, редакция қосымша ақылы қызметтер ұсынады:

- Шұғыл жариялау – жариялау құнының 100%;
- Мәтінді түзету (редакциялық өңдеу) – жұмыстың күрделілігіне байланысты 4 АЕК бастап;
- Аңдатпаны ағылшын тіліне аудару – 2 АЕК;
- Мақаланы ағылшын тіліне аудару – 10 АЕК;
- Библиографиялық сілтемелерді рәсімдеу – 3 АЕК.

Төлем барлық рецензиялау кезеңдері аяқталғаннан кейін, соңғы кезеңде, Университет реквизиттері бойынша екінші деңгейлі банк бөлімшелерінде немесе банктің мобильдік қосымшасы арқылы жүзеге асырылады.

Редакция, әсіресе, мақаланың аңдатпасы мен мәтінін ағылшын тілінде сапалы рәсімдеудің маңыздылығын ерекше атап көрсетеді. Мәтінді тура көшіруге жол берілмейді; авторларға ғылыми мәтіндерді жазу және аудару барысында академиялық стандарттарды қатаң сақтау ұсынылады.

Информация для авторов

Научные труды «Эділет» представляют собой рецензируемый юридический научный журнал открытого доступа. Публикация материалов в журнале осуществляется на платной и бесплатной основе.

Авторам, заинтересованным в публикации, рекомендуется предварительно ознакомиться с разделом «О журнале», где представлены правила структурирования разделов, а также детальные Руководства для автора. Перед отправкой рукописей обязательна регистрация в системе журнала. Для зарегистрированных пользователей доступна процедура подачи материала, состоящая из пяти последовательных этапов.

Уважаемые авторы и читатели!

В течение календарного года один автор может публиковать не более двух научных статей, включая соавторские работы. Размер платы за публикацию определяется объёмом статьи и привязан к действующему на соответствующий календарный год значению МРП:

1. Для сотрудников Каспийского университета, включая совместителей – 5 МРП. В случае соавторства с внешним автором оплата рассчитывается исходя из количества печатных знаков (без пробелов).

2. Статьи объёмом 10-15 тыс. знаков (без пробелов) – 7,5 МРП;

3. Статьи объёмом 15-20 тыс. знаков – 10 МРП;

4. Статьи объёмом 20-25 тыс. знаков – 12,5 МРП;

5. Статьи объёмом 25-30 тыс. знаков – 15 МРП. Превышение лимита облагается дополнительной платой 1 МРП за каждую 1000 знаков;

6. Для иностранных авторов, включая совместные публикации с казахстанскими исследователями – бесплатно;

7. Для авторов с индексом Хирша более 5 – бесплатно;

8. Для авторов с более чем пятью единоличными публикациями в Scopus и/или Web of Science (суммарно) – бесплатно.

Дополнительно редакция предоставляет платные сервисы:

Срочная публикация – 100% от стоимости публикации;

Корректura текста (редакционная правка) – от 4 МРП, в зависимости от сложности работы;

Перевод аннотаций на английский язык – 2 МРП;

Перевод статьи на английский язык – 10 МРП;

Оформление библиографических ссылок – 3 МРП.

Оплата осуществляется на заключительном этапе, после завершения всех этапов рецензирования, по реквизитам Университета в любом банке второго уровня либо через мобильное приложение банка.

Редакция особенно подчёркивает необходимость качественного оформления аннотации и текста статьи на английском языке. Не допускается прямое буквальное копирование текста; авторам рекомендуется строго соблюдать академические стандарты написания и перевода научных текстов.

Information for Authors

The scientific journal Scientific Works “Adilet” is a peer-reviewed open-access academic journal in the field of law. Publication of manuscripts in the journal may be carried out on both a paid and a free basis.

Authors interested in publishing their research are advised to familiarize themselves in advance with the section “About the Journal”, which provides detailed information on the structure of manuscripts as well as comprehensive Author Guidelines. Prior registration in the journal’s electronic submission system is mandatory before submitting a manuscript. Registered users are granted access to the submission procedure, which consists of five consecutive stages.

Dear Authors and Readers!

Within one calendar year, a single author may publish no more than two scientific articles, including co-authored works. The publication fee depends on the length of the article and is calculated in accordance with the Monthly Calculation Index (MCI) established for the respective calendar year.

1. Employees of Caspian University, including part-time staff – 5 MCI. In the case of co-authorship with an external author, the fee is calculated based on the number of printed characters (excluding spaces).

2. Articles of 10,000–15,000 characters (excluding spaces) – 7.5 MCI.

3. Articles of 15,000–20,000 characters – 10 MCI.

4. Articles of 20,000–25,000 characters – 12.5 MCI.

5. Articles of 25,000–30,000 characters – 15 MCI. Exceeding this limit incurs an additional charge of 1 MCI for each additional 1,000 characters.

6. Foreign authors, including joint publications with Kazakhstani researchers – free of charge.

7. Authors with an h-index above 5 – free of charge.

8. Authors with more than five single-authored publications in Scopus and/or Web of Science (combined) – free of charge.

In addition, the editorial office provides several paid editorial services:

- Express publication – 100% of the publication fee;
- Text editing (editorial proofreading) – from 4 MCI, depending on the complexity of the work;
- Translation of abstracts into English – 2 MCI;
- Translation of the full article into English – 10 MCI;
- Formatting of bibliographic references – 3 MCI.

Payment is made at the final stage of the publication process, after completion of all stages of peer review, using the University’s bank details through any second-tier bank or via a mobile banking application.

The Editorial Board particularly emphasizes the importance of high-quality preparation of the abstract and the English-language version of the manuscript. Direct literal translation or copying of text is not acceptable. Authors are strongly encouraged to adhere strictly to international academic standards of scholarly writing and translation when preparing their manuscripts.

ҚҰРМЕТТІ ЖАЗЫЛУШЫЛАР!

Біздің индекс: 75779
Негізін қалаушы: Каспий қоғамдық университеті
Алматы қ., Достық даңғылы, 85А.
Тел: +7 (727) 323 10 09
E-mail: aina.bolatovna@gmail.com, akalimbekova@mail.ru
Сайт: <https://ojs.adlet-nt.kz>

УВАЖАЕМЫЕ ПОДПИСЧИКИ!

Наш индекс: 75779
Учредитель: Каспийский общественный университет
г. Алматы, проспект Достык , 85А.
Тел.: +7 (727) 323 10 09
E-mail: aina.bolatovna@gmail.com, akalimbekova@mail.ru
Сайт: <https://ojs.adlet-nt.kz>

DEAR READERS!

Our index: 75779
Founder: Caspian Public University
85 A Dostyk ave., Almaty
Tel: +7 (727) 323 10 09
E-mail: aina.bolatovna@gmail.com, akalimbekova@mail.ru
Website: <https://ojs.adlet-nt.kz>

«Әділет» ғылыми еңбектері, № 3 (105), 2026 ж.

Журнал 1996 жылдан бері жылына 4 рет шығарылады.

Журнал Қазақстан Республикасының Баспа және бұқаралық ақпарат істері жөніндегі ұлттық агенттігінде тіркелген.

Тіркеу куәлігі № 9774-Ж, 2008 жылғы 19 желтоқсан.

Жазылу индексі: 75779

Құрылтайшы: «Каспий қоғамдық университеті» білім беру мекемесі

Жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын әрдайым білдіре бермейді.

Басылымдардағы деректер мен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты.

Материалдарды пайдаланған жағдайда «Әділет» ғылыми еңбектері журналына міндетті түрде сілтеме жасалуы тиіс. Қолжазбалар кері қайтарылмайды.

Таралымы: 500 дана. Басуға 10.08.2026 ж. қол қойылды.

Форматы: 60×84/8. Баспа: офсеттік.

«Delta Print» офсеттік баспаханасы

050004, Абылай хан даңғылы, 60, 613-кеңсе.

Научные труды «Әділет» № 3 (105), 2026.

Журнал издается с 1996 года периодичность издания 4 номер в год

Журнал зарегистрирован национальным агентством по делам печати и массовой информации РК

Регистрационное свидетельство No 9774-Ж от 19.12.2008 г.

Подписной индекс 75779

Учредитель: учреждение образования «Каспийский общественный университет»

Опубликованные материалы не всегда отражают точку зрения редакции.

Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. при использовании материалов ссылка на журнал «научные труды «Әділет»» обязательна.

рукописи не возвращаются.

Тираж 500 экз. подписано в печать 10.08.2026 г.

Формат 60x84/8 печать

Офсетная типография «Delta Print» 050004, пр. Абылай хана, 60, офис 613.

Scientific Works “Adilet”, No. 3 (105), 2026

The journal has been published since 1996.

Publication frequency: four issues per year.

The journal is registered with the National Agency of the Republic of Kazakhstan for Press and Mass Media.

Registration Certificate No. 9774-Ж dated 19 December 2008.

Subscription index: 75779

Founder: Educational Institution “Caspian Public University”

Address: Office 210, 85A Dostyk Avenue, Almaty 050021, Republic of Kazakhstan

The views expressed in published materials do not necessarily reflect those of the editorial board. The authors bear full responsibility for the accuracy of the facts and data presented in their publications. When using materials, a reference to the journal Scientific Works “Adilet” is mandatory. Manuscripts are not returned.

Print run: 500 copies. Signed for publication on 10 August 2026.

Format: 60×84/8. Printing: offset.

Printing house: “Delta Print” Offset Printing House

Office 613, 60 Abylai Khan Avenue, Almaty 050004.

Educational Institution "Caspian University"
85A, Dostyk ave., Almaty, Republic of Kazakhstan
+7 (727) 250 69 34
+7 (727) 250 69 35

cu@cu.edu.kz
cu.edu.kz

ISSN 2077-9860

